

Når glassveggen knuses

En kvalitativ studie av menneskers erfaringer med å vokse opp i og bryte med lukkede, religiøse trossamfunn

MARIA ANDRESEN

INGER ANDREA ASCHEHOUG OLSEN

VEILEDERE

Irene Trysnes
Sivert Skålvoll Urstad

Universitetet i Agder, 2023

Masterfordypning i samfunnskunnskap, lektorutdanning 8-13

Fakultet for samfunnsvitenskap

Institutt for sosiologi og sosialt arbeid

Antall ord i hovedteksten: 38 608

Forord

Denne masteroppgaven markerer slutten på et 5-årig masterstudium i Lektorutdanning trinn 8-13 ved Universitetet i Agder (UiA). Oppgaven er gjennomført våren 2023 og utgjør 30 studiepoeng.

Vi vil først og fremst takke våre rause og flotte informanter som har valgt å dele både svært personlige, dype og tidvis vanskelige historier og tanker med oss. Dere er modige, og deres kloke refleksjoner har lært oss utrolig mye. Uten dere ville det ikke vært noen oppgave å skrive.

Videre ønsker vi å takke våre fantastiske veiledere, Irene Trysnes og Sivert Skålvoll Urstad. Deres gode hjelp, faglige ekspertise, oppmuntrende ord og konstruktive tilbakemeldinger kunne vi ikke vært foruten. Denne oppgaven hadde nok bare vært et rent kaos uten dere. Avslutningsvis vil vi gjerne takke våre flotte studievenner for fem fantastiske år ved UiA, med masse latter og gode minner både på campus og utenfor!

Kristiansand, mai 2023.

Maria Andresen og Inger Andrea Aschehoug Olsen

Sammendrag

I Norge finnes det lukkede, religiøse trossamfunn med strenge krav og forventninger til medlemmenes tro, livsstil og levesett, hvor noen praktiserer eksklusjon av medlemmer (Skoglund et al., 2008). Denne masteroppgaven er en kvalitativ studie som undersøker erfaringene og opplevelsene til ti tidligere medlemmer av lukkede religiøse trossamfunn; hvordan det var å bryte ut fra trossamfunnene og hvordan livet utenfor trossamfunnet har vært.

I oppgaven har vi utforsket følgende problemstilling: *Hvilke erfaringer har mennesker med å vokse opp i og bryte ut av lukkede, religiøse trossamfunn som praktiserer ekskludering av deres medlemmer, og hvordan har livet etter bruddet vært?* Problemstillingen bærer preg av en tredeling, som har dannet utgangspunktet for analysen: 1) Tiden innenfor, 2) Å bryte med trossamfunnet og 3) Tiden utenfor. Hensikten med studien er å løfte frem informantenes erfaringer og opplevelser knyttet til deltakelsen, det å bryte, samt tiden etter bruddprosessen.

Alle informantene er født inn i og oppvokst i trossamfunnene, og ingen hadde derfor selv tatt et aktivt valg om å bli medlem av disse. Informantene uttrykte en sterk tilhørighet til deres trossamfunn, og beskrev sterke fellesskap fra ung alder. Videre ble deltakelsen i trossamfunnet beskrevet som svært begrensende, med konkrete regler, i rom av forbud og påbud når det gjaldt fremferd og livsførsel. Og det er klare forventninger om å følge disse. Reglene er altomfattende og gjelder alt i fra klesdrakt, rusmidler, seksualmoral, krav til aktiv deltakelse og økonomiske bidrag i trossamfunnet. Oppveksten til informantene var preget av fryktbaserte virkelighetsoppfatninger og distansering til omverdenen. Informantene håndterte dette på ulike måter, men de fleste snakket om følelsen av å leve et «dobbeltliv».

Beskrivelsene av det å bryte ut av trossamfunnene bærer preg av å være en kompleks, intens og sjelsettende prosess. Informantene ga beskrivelser om økende tvil til trossamfunnets etablerte sannheter, i kombinasjon med indre og ytre påvirkningsfaktorer, som relasjoner til mennesker utenfor trossamfunnet, oppgjør med et dømmende menneskesyn, samt en beskyttertrang for egne barn. Beslutningene om å ta valget om å bryte var individuelle og ble beskrevet som sammensatte. Et fellestrekk var likevel at informantenes erfaringer og opplevelser i oppveksten var en klar faktor som preget deres beslutning om å forlate trossamfunnet.

I vår empiri kom det frem at perioden etter bruddprosessen var preget av svært ambivalente følelser. Alle informantene beskrev en befriende følelse, samtidig som de pekte på ensomhet og savn. Funnene våre viser at flere informanter opplevde et behov for å reorientere seg i storsamfunnet, og uttrykte at det å finne sin plass tidvis kunne være svært krevende. Noen sammenliknet denne opplevelsen med en flyktning som skal integreres.

Erfaringene og opplevelsene informantene beskrev viser til komplekse og sammensatte sosiale prosesser. Selv om erfaringene er individuelle, finnes det likevel likhetstrekk i informantenes historier. Samtlige påpekte en økende tvil og distansering i ung alder, samtidig som de fleste valgte å bli værende i trossamfunnet i en lengre periode før de til slutt tok steget ut. Funnene viser hvor utfordrende det kan være å ta valget om å forlate et lukket, religiøst trossamfunn, og hvordan dette valget innebærer å gi slipp på familien sin, sin tro og sitt sosiale nettverk.

Innholdsfortegnelse

Forord	2
Sammendrag	3
1.0 Innledning	7
1.1 Bakgrunn for valg av tema	8
1.2 Problemstilling, avgrensning og begrepsavklaring.....	9
1.3 Oppgavens oppbygging	10
2.0 Tidligere forskning	12
2.1 Religiøse bruddprosesser i Norge	12
2.2 Forskning på lukkede religiøse trossamfunn i Norge	14
2.3 Internasjonal forskning på lukkede trossamfunn og bruddprosesser	15
3.0 Teoretisk rammeverk	18
3.1 Perspektiver på sekularisering og privatisering av religiøst liv	18
3.1.1 Sekularisering og privatisering	18
3.1.2 Religiøs passivisering	19
3.2 Perspektiver på lukkede trossamfunn	21
3.2.1 Fundamentalistiske bevegelser	21
3.2.2 Sektbegrepet	22
3.3 Perspektiver på sosial kontroll og makt	22
3.3.1 Makt.....	23
3.3.2 Sosial kontroll.....	23
3.3.3 Erving Goffman.....	26
4.0 Metode	28
4.1 Kvalitativ metode	28
4.2 En sosialkonstruktivistisk tilnærming.....	28
4.3 Semistrukturerte intervjuer av mennesker som har brutt med lukkede trossamfunn.....	29
4.4 Intervjuguide.....	30
4.5 Utvalg og rekruttering.....	31
4.6 Gjennomføring av intervjuene	32
4.7 Rollen som intervjuer	34
4.8 Transkribering	37
4.9 Forskningsetiske hensyn.....	38
4.9.1 Refleksivitet.....	41
4.9.2 Reliabilitet	41

4.9.3 Validitet	43
4.10 Analyseprosessen.....	45
5.0 Tematisk analyse og diskusjon	47
5.1 Tiden innenfor	47
5.1.1 Et tett fellesskap	47
5.1.2 «Man skal hvert fall ikke skille seg ut»	48
5.1.3 Dugnad som en del av rutinen	50
5.1.4 Ikke mengde seg med syndere utenfor	51
5.1.5 «Man skal jo liksom føye seg da» – om uenighet.....	54
5.1.6 Frykt	55
5.1.7 Refs.....	59
5.1.8 «Vi og de andre» – tilhørighet og utenforskap	60
5.1.9 «Et altopplukende miljø» - oppsummering av livet innenfor.....	62
5.2 Å bryte ut.....	63
5.2.1 Troen slår sprekker	63
5.2.2 Påvirkning fra verden utenfor	65
5.2.3 Oppgjør med et dømmende menneskesyn.....	67
5.2.4 Opplevelsen av å være fanget i religionen.....	70
5.2.5 Fanget i trossamfunn og ekteskap – doble brudd	72
5.2.6 Brudd for barnas skyld	74
5.2.7 Et vanskelig valg – oppsummering av å bryte ut.....	76
5.3 Tiden utenfor	77
5.3.1 «Som en flyktning som skal integreres».....	77
5.3.2 «Jeg ønsker jo alt av religion til peppern» – tro etter bruddet	78
5.3.3 Du kan komme på middag hvis du kommer tilbake til trossamfunnet	80
5.3.4 Nytt syn på oppveksten.....	82
5.3.5 Mellom ensomhet og frihetsfølelse	84
5.3.6 Ambivalens – oppsummering av livet utenfor.....	86
6.0 Drøfting.....	87
7.0 Konklusjon	97
Litteraturliste.....	99
Vedlegg 1: Intervjuguide	104
Vedlegg 2: Informasjonsskriv og samtykkeerklæring	106
Vedlegg 3: Godkjenning av Sikt.....	109

1.0 Innledning

Jeg er lei meg for at det er lov å vokse opp i sånne sekter uten at barnevernet gjør noe med det, for det er overgrep. Rett og slett et overgrep mot et barn å vokse opp i. Jeg vil, jeg vil påstå det såpass. Selv om på en måte at jeg hadde det greit når jeg var der, men jeg visste ikke om noe annet.

Sitatet presentert ovenfor viser en av våre informanters refleksjoner rundt det å vokse opp i et lukket, religiøst trossamfunn. Med lukkede, religiøse trossamfunn mener vi i denne oppgaven trossamfunn som distanserer seg fra omverdenen, samt har konkrete regler og forventninger til sine medlemmer når det gjelder livsstil (Skoglund et al, 2008, s. 231-232). Tittelen på oppgaven er inspirert av et informantsitat, hvor tiden innenfor trossamfunnet sammenliknes med å stå bak en glassvegg og se ut på storsamfunnet. Denne masteroppgaven tar sikte på å undersøke erfaringene til mennesker som har vokst opp i, og brutt med lukkede, religiøse trossamfunn.

I Norge finnes det flere trossamfunn som praktiserer strenge krav til livsførsel og eksklusjon, eksempelvis Jehovas Vitner, Smiths Venner, Menigheten Samfundet og Jesu Kristi Kirke av Siste Dagers Hellige (mormonere). Det er vanskelig å presentere tall og statistikk på hvor mange mennesker som er medlemmer av lukkede, religiøse trossamfunn i Norge, delvis fordi det er lite forsket på, og definisjonen på lukkede, religiøse trossamfunn er både omdiskutert og utydelig. Likevel har ulike medier de siste årene tatt for seg problematikken, blant annet i Brennpunktdokumentaren *Guds Utvalgte* på Nrk.no (NRK, 2020), hvor de tar for seg praksisen til flere norske, lukkede trossamfunn. En ser også stadig avisoverskrifter med individers historier rundt det å bryte med et lukket, religiøst trossamfunn, eksempelvis artikkelen *Julio (26) brøt ut fra trossamfunn: Nå hjelper han andre i samme situasjon* (Evjen, 2023). I disse fremstillingene beskrives deltakelsen i trossamfunnene som svært begrensende for personlig handlingsrom og isolerende fra omverdenen, med strenge regimer for sosial kontroll. I regjeringens handlingsplan *Retten til å bestemme over eget liv - Handlingsplan mot negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse (2017-2020)* defineres negativ sosial kontroll på følgende måte:

Negativ sosial kontroll forstår vi her som ulike former for oppsyn, press, trusler og tvang som utøves for å sikre at enkeltpersoner lever i tråd med familiens eller gruppens normer. Kontrollen kjennetegnes ved at den er systematisk og kan bryte med

den enkeltes rettigheter i henhold til blant annet barnekonvensjonen og norsk lov. (Justis- og beredskapsdepartementet, 2017-2020, s. 12).

I handlingsplanen kommer det frem at praksisen av negativ sosial kontroll kan bryte med både barnekonvensjonen og norsk lov. På en annen side er det religionsfrihet i Norge, slik det kommer frem i menneskerettsloven, artikkel 9.1.:

Enhver har rett til tankefrihet, samvittighetsfrihet og religionsfrihet; denne rett omfatter frihet til å skifte sin religion eller overbevisning, og frihet til enten alene eller sammen med andre og såvel offentlig som privat å gi uttrykk for sin religion eller overbevisning, ved tilbedelse, undervisning, praksis og etterlevelse. (Menneskerettsloven, 1997, §9-1).

Dette innebærer også friheten til å velge å være medlem av et lukket, religiøst trossamfunn, samt leve i tråd med deres regler og levesett. Det er viktig å påpeke at informantene i imidlertid ikke har valgt dette selv, men de er oppvokst innenfor disse trossamfunnene. Handlingsplanen og loven om religionsfrihet står derfor i kontrast til hverandre. Fremstillingene av disse trossamfunnene kan tidvis vise seg å være i konflikt med handlingsplanen vist ovenfor, og innebærer at medlemmer av disse trossamfunnene har mistet retten til å bestemme over eget liv. Vi vil med denne oppgaven gå i dybden og utforske denne tematikken, og vårt fokus vil være på tidligere medlemmer av lukkede trossamfunn og deres erfaringer og opplevelser av deltakelse, det å bryte ut, samt tiden etter bruddet.

1.1 Bakgrunn for valg av tema

Temaet for vår masteroppgave er individers opplevelser og erfaringer med å vokse opp i et religiøst lukket trossamfunn, hvordan de har opplevd bruddprosessen, samt livet utenfor trossamfunnet. Gjennom vår lektorutdannelse har vi blitt opptatt av og bevisste om temaet utenforskap i skolen, hvor det å vokse opp i lukkede trossamfunn *kan* være en av mange relevante temaer i den forbindelse. Som fremtidige lærere vil dette også gi oss viktig kunnskap om et fenomen det er høyst sannsynlig at vi vil møte på i ulike arbeidssituasjoner. Det har gjort oss nysgjerrige på menneskene, hvordan det oppleves og hva disse menneskene sitter igjen med av refleksjoner etter å ha brutt med sine trossamfunn. Vi deler derfor en interesse for å finne ut mer om de sosiale prosessene som er involvert i det å bryte med et lukket trossamfunn.

1.2 Problemstilling, avgrensning og begrepsavklaring

I norsk sammenheng er det gjort få studier av lukkede, religiøse trossamfunn og prosesser rundt å bryte med disse. En studie er gjort av Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress, som har undersøkt religiøse bruddprosesser (Skoglund et al., 2008). Det er imidlertid gjort noen historiske studier av trossamfunnene Menigheten Samfundet (Iversen, 2021; Ulland et al., 2016) og Jehovas Vitner (Ringnes & Sødal, 2009). Gjennom litteratursøk har vi også fanget opp et par tidligere masteroppgaver (Dybing, 2014; Nyblin-Austgulen, 2022; Stordahl, 2019). Med dette som bakgrunn fremstår feltet som relativt lite utforsket i norsk sammenheng, og vi ønsker derfor med denne oppgaven å bidra med mer kunnskap. Vår problemstilling er dermed som følger:

Hvilke erfaringer har mennesker med å vokse opp i og bryte ut av lukkede, religiøse trossamfunn som praktiserer ekskludering av deres medlemmer, og hvordan har livet etter bruddet vært?

Problemstillingen innebærer en tredeling av oppgavens hovedområder; deltakelse i trossamfunnet, det å bryte med et trossamfunn og livet etter bruddet. Vi har gjennomført dybdeintervjuer med ti personer som har vokst opp i lukkede, religiøse trossamfunn. Informantene kommer fra ulike trossamfunn fra hele Norge og har av ulike grunner valgt å forlate trossamfunnet. Vi ble derfor nødt til å avgrense oss. Vi har vært opptatt av å få frem informantenes erfaringer og forsøke å forstå bruddprosessen fra deres ståsted, og oppgaven har derfor et induktivt utgangspunkt. Vi har hatt tilgang på flere informanter enn det vi hadde anledning til å intervjuer i en masteroppgave på 30 studiepoeng. I tillegg har vi kun valgt informanter som har vokst opp innenfor trossamfunnet, og som selv ikke aktivt har valgt å melde seg inn.

En sosiologisk tilnærming til religion

Oppgaven vår skrives innenfor det religionssociologiske fagområdet, og vi har benyttet oss av et teorimangfold både fra klassikere, samt nasjonal og internasjonal forskning. I forbindelse med vår oppgave har vi valgt å ta utgangspunkt i en substansiell definisjon av religion, som forteller oss hva religion er. Religionsbegrepet har flere ulike definisjoner, både vide og snevre, men vi har valgt å ta utgangspunkt i den norske religionssociologen Pål Repstad (2020, s. 13) sin definisjon: «*Religion er tro på en virkelighet som går utover den vi kan gripe med våre sanser og vår fornuft, og praksis og institusjoner som er knyttet til en slik tro.*».

Lukkede, religiøse trossamfunn

Begrepet lukkede, religiøse trossamfunn (heretter referert til som lukkede trossamfunn) er et omdiskutert begrep som det er vanskelig å definere. I forbindelse med denne oppgaven referer lukkede trossamfunn til kristne trossamfunn i Norge som av ulike årsaker tar avstand til storsamfunnet, samt har høye forventninger til medlemmenes levesett og livsstil. Dette kommer frem på ulikt vis, blant annet i form av normer og regler som fører til at medlemmer av trossamfunnet distanserer seg fra storsamfunnet. Dette kan eksempelvis være ved å ikke stemme ved valg, ikke ta del i fritidsaktiviteter, samt å ikke feire religiøse høytider. Et annet aspekt omhandler trossamfunnets overbevisning om at deres syn og sannhet er mer riktig enn andre livssyn. For å definere lukkede trossamfunn har vi valgt å ta utgangspunkt i sektbegrepet, og Ringnes og Ullands (2014, s. 257) definisjon: «[...] at medlemmene aktivt tilslutter seg sekten, at de ofte er sterkt engasjert, og stiller høyere krav til seg selv både med hensyn til lære, livsstil og forpliktelser.» I religionssosiologien anvendes ofte sektbegrepet, som det vil bli redegjort videre for i delkapittel 3.2.2 *Sektbegrepet*. Det er viktig å skille mellom sektbegrepet i dagligtalen, der det ofte har en negativ klang, og som analytisk begrep i religionssosiologien. Vi vil i hovedsak referere til begrepet lukkede trossamfunn, men tidvis i vår analyse trekke frem sektbegrepet som analytisk kategori.

1.3 Oppgavens oppbygging

Denne oppgaven består av totalt syv kapitler. I kapittel to legger vi frem tidligere forskning, relevant for oppgavens tema. Siden det er gjort lite forskning på feltet, består denne oppgaven av tre underkapitler, Religiøse bruddprosesser i Norge, Forskning på lukkede religiøse trossamfunn i Norge og Internasjonal forskning på religiøse lukkede trossamfunn og bruddprosesser. Vi har valgt disse underkapitlene for å tydeliggjøre hva de ulike bidragene omhandler, samt for å skape oversikt. I kapittel tre presenterer vi oppgavens teoretiske rammeverk. Her trekker vi inn perspektiver på sekularisering og privatisering av det religiøse liv. Disse er med på å kontekstualisere lukkede trossamfunn fordi flere av dem oppstår nettopp som en opposisjon mot samfunnsmessige endringer som trossamfunnene tar avstand fra. Deretter presenteres perspektiver på lukkede trossamfunn og perspektiver på sosial kontroll og makt. Disse utgjør relevante perspektiver som vi anvender i analysen.

I kapittel fire redegjør vi for de metodiske valgene, gjennomføringen av datainnsamlingen og etiske refleksjoner som vi har gjort underveis i prosessen. Siden vi har gjort kvalitative

dybdeintervjuer av ti individer fra lukkede trossamfunn, vier vi plass til å diskutere de mange etiske utfordringene som vi har møtt i dette arbeidet. Vi har valgt å dele analysekapittelet i to, presentert i kapittel 5 og 6. Her presenterer vi resultatene fra vår tredelte tematiske analyse og diskuterer disse opp mot de teoretiske rammeverkene. Intervjumaterialet er omfattende og komplekst, og vi så oss derfor nødt til å strukturere analysen og drøftingen på denne måten for å skape oversikt. I oppgavens siste kapittel (7), gir vi vår konklusjon og skisserer noen mulige veier videre.

2.0 Tidligere forskning

I dette kapittelet vil vi presentere et utvalg tidligere forskning vi finner relevant for å belyse viktige perspektiver på tematikken vårt prosjekt omhandler. Ettersom det finnes lite forskning på feltet, spesielt på norske forhold, strekker litteraturen som er inkludert seg derfor en del år tilbake i tid. I de følgende underkapitlene vil vi først ta for oss norsk eksisterende forskning om religiøse bruddprosesser, og deretter norsk forskning på religiøse lukkede trossamfunn. Videre vil vi trekke frem et utvalg av internasjonal forskning på tematikken, som samlet kan bidra til å gi en oversikt.

2.1 Religiøse bruddprosesser i Norge

I norsk sammenheng har vi funnet lite forskning om menneskers erfaringer med å vokse opp i et lukket religiøst trossamfunn, deres bruddprosess, samt livet etter bruddet. Et sentralt bidrag på feltet er NKVTS – Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress sin rapport, *Religiøse grupper og bruddprosesser, Kunnskapsstatus, erfaringer og hjelpebehov* (heretter referert til som «NKVTS-rapport»). Dette er en todelt forskningsrapport og erfaringsrapport, og er utarbeidet på oppdrag fra Barne- og likestillingsdepartementet (Skoglund et al., 2008, s. 9). Den første delen består av to hoveddeler, litteraturstudie (1A) og en empirisk del (1B), og er skrevet i et samarbeid av prosjektleder Inger-Lise Lien, hovedforfatter Audhild Skoglund og Majken Paulsen. I litteraturstudien har forfatterne tatt i bruk både norsk og internasjonal litteratur og trekker frem hovedtrekk ved sektbegrepet og exit-prosessen. Den empiriske delen er bygget på kvalitativ metode, og det er utført 16 intervjuer med tidligere medlemmer av kristne religiøse grupper, og samtaler med 56 utmeldte fra ulike trossamfunn, samt et fokusgruppeintervju basert på 12 deltakere. Det har i tillegg blitt utført intervjuer med representanter for offentlig og privat helsetjeneste og hjelpeapparat, samt intervjuer med representanter for tre ulike organisasjoner for utmeldte fra trossamfunn (Skoglund et al., 2008, s. 30). Rapporten har som mål å foreslå anbefalinger til hjelpebehov og hjelpetiltak for mennesker som har brutt med religiøse trossamfunn. Et interessant tema i rapporten, og som kan relateres til vår studie, er hvordan bruddet med et isolert trossamfunn sammenliknes med et ekteskapsbrudd og trekker frem hvilke konsekvenser et slikt brudd kan ha. Følgene av et slikt brudd kan variere i alvorlighetsgrad, men rapporten understreker at depresjon og behov for reorientering kan medføre etter bruddet med et lukket trossamfunn (Skoglund et al., 2008, s. 12).

Del to er en erfaringsrapport skrevet av Arne Tord Sveinall, og er basert på Institutt for Sjelesorgs samtaler med 63 utmeldte fra religiøse grupper (Skoglund et al., 2008, s. 203-204). Det ble tatt i bruk ulike metoder, blant annet psyko-educativ metode og narrativ metode. Rapporten trekker frem hovedaspektene ved det å både være en del av, samt å bryte med et lukket trossamfunn, og peker på ulike konsekvenser og ettervirkninger. Rapporten, i tråd med den internasjonale litteraturen, trekker frem tre mønstre for å forlate et lukket trossamfunn, 1) Å gå frivillig, 2) Å bli utestengt, eller 3) Å bli utestengt etter x antall timer sjelesorg eller terapi (Skoglund et al., 2008, s. 233). Videre trekker rapporten frem ulike konsekvenser knyttet til det å bryte med et sterkt religiøst trossamfunn. Av negative etterreaksjoner trekkes blant annet akvarieeffekt, altså strenge sperrer mellom de som er utenfor og innenfor, skyldfølelse, sorg og depresjoner frem, samtidig setter rapporten også søkelys på positive effekter slik som følelsen av frihet (Skoglund et al., 2008, s. 235-241).

Vi har hentet inspirasjon fra ulike deler av rapporten, men i forbindelse med vår oppgave vil vi i hovedsak ta utgangspunkt i del 1B av rapporten, samt erfaringsrapporten skrevet av Sveinall, fordi disse delene tar for seg bruddprosessen i norsk kontekst og er bygget opp på kvalitativ metode i form av individuelle samtaler og gruppesamtaler med individer som har brutt med religiøse, lukkede trossamfunn.

Innenfor tematikken bruddprosesser finner vi også noen masterprosjekter som vi innledningsvis i vår prosess har hentet inspirasjon fra. *Troen som ble en byrde: Hvilken hjelp trenger mennesker som har vært i usunne religiøse miljøer?* utforsker problemer mennesker kan ha ved å forlate ulike religiøse miljøer, og trekker frem mangelen på hjelpetilbud. Ved bruk av kvalitativ metode tar oppgaven for seg ti intervjuer av personer med bakgrunn fra ulike religiøse miljøer (Dybing, 2014). Studien, *Å tro eller gå fortapt: Religionsutbryteres livshistorier*, omhandler opplevelsene til mennesker som av ulike grunner har brutt med sine kristne trossamfunn i Norge. Denne masteroppgaven tar også i bruk kvalitativ metode ved å intervjuer ti personer som har forlatt sitt trossamfunn. Oppgaven har også etterlyst mer kunnskap om hvordan bruddprosesser oppleves innen psykologisk forskning (Stordahl, 2019). Masteroppgaven *Et spindellev av kontroll: En tematisk analyse av fem personers opplevelser av vold som del av religiøs praksis under oppvekst i lukkede religiøse samfunn i Norge* (Nyblin-Austgulen, 2022) tar sikte på å utforske vold i forbindelse med religiøs praksis. Ved bruk av kvalitative intervjuer med fem informanter som har vokst opp i lukkede trossamfunn og blitt utsatt for vold, er det utført en refleksiv tematisk analyse. Videre

konkluderes det med at trossamfunnets lukkethet er et hinder for at barn får hjelpen de trenger (Nyblin-Austgulen, 2022).

2.2 Forskning på lukkede religiøse trossamfunn i Norge

Vi vil i dette kapittelet presentere tre relevante norske bidrag i forskningen på religiøse lukkede trossamfunn, hvor et av dem mer spesifikt tar for seg ekskludering og inkludering i et trossamfunn.

Den norske religionsviteren Hege Kristin Ringnes og den norske religionsforskeren Helje Kringlebotn Sødal ga i 2009 ut boken *Jehovas vitner – en flerfaglig studie* (Ringnes & Sødal, 2009). Boken er bygd opp av bidrag fra flere fagfolk med god kjennskap til tematikken og gir en innføring i trossamfunnet fra ulike fagfelt, blant annet i et sosiologisk, teologisk og psykologisk perspektiv. Deres studie tar for seg karakteristikker for trossamfunnets tro, lære og etikk, samt hva som skiller trossamfunnet fra andre og hvordan de forholder seg til storsamfunnet. Dette gjør de ved bruk av varierte metoder som spenner seg fra analyser av blant annet tekster, bilder, film og musikk, til statistikker, intervjuer og observasjoner. I tillegg presenterer de perspektiver både innefra og utenfra, hvor de blant annet har samarbeidet med trossamfunnets ledelse. Formålet med boken og studien har vært å gi en innføring i hva Jehovas Vitner er, men også å utfordre de stereotypiske oppfatningene om trossamfunnet. Ringnes og Sødal (2009) presiserer også utfordringene med hvordan nåværende og tidligere medlemmer beskriver trossamfunnet, og hvordan disse historiene er svært subjektive og kritiske. Likevel understreker de at en samlet flerstudie ved bruk av varierte metoder kan gi et bedre bilde av Jehovas Vitner (Ringnes & Sødal, 2009, s. 10-11).

En nyere studie av det lukkede trossamfunnet Menigheten Samfundet ble gjennomført av den norske pedagogen Jonas Yassin Iversen (2021). Forfatteren har selv vokst opp i trossamfunnet og har på et senere tidspunkt meldt seg ut. Hans studie gir historiske og teologiske perspektiver på sterkttroendes historier og teologisk utvikling, og representerer et omfattende bidrag om dette trossamfunnet.

Dagfinn Ulland, Hege Kristin Ringnes og Grete Vabo (2016), som alle har bidratt til det norske religionssosiologiske feltet, har gjort en studie av en sak om dåpsteologien i trossamfunnet Menigheten Samfundet. Denne studien er basert på kvalitative intervjuer med 25 medlemmer og eksmedlemmer. Studiens formål er endringen av konservative religiøse

grupper i en moderne setting (Ulland et al., 2016, s. 55). Gjennom tematisk analyse har de brukt typologier for religion og autoritet, samt teoretiske perspektiver på organisasjonskultur og endringsprosesser, på diskusjoner om dåp i trossamfunnet. Studien deres tar dermed for seg ekskludering og inkludering innen dåpsteologi. Videre viser studien både perspektiver fra dem som ville beholde den eksisterende doktrinen om å avvise dåp til andre kristne grupper, og tidligere medlemmer, samt dem som var mer åpne for en ny og mer inkluderende dåpsteologi (Ulland et al., 2016, s. 52).

Disse tre bidragene peker alle på norske forhold ved trossamfunn, og er med på å gi perspektiver på religiøse lukkede trossamfunn i norsk kontekst, som er relevant for vårt prosjekt.

2.3 Internasjonal forskning på lukkede trossamfunn og bruddprosesser

I denne delen vil vi presentere et utvalg av internasjonal forskning på lukkede trossamfunn og religiøse bruddprosesser. Ettersom det eksisterer lite studier og forskning på denne tematikken i Norge, så vi det relevant å trekke inn noen utvalgte og relevante bidrag som kan bidra til å se på lignende forhold utenfor Norge.

David G. Bromley ga i 1988 ut antologien *Falling From the Faith, Causes and Consequences of Religious Apostasy* (Bromley, 1988). Boken er delt inn i to hoveddeler, den ene delen tar for seg frafall fra «mainline churches» i USA og den andre delen ser på frafall fra alternative religiøse bevegelser som sosialt fenomen. Kapittelforfatter i boken, den britiske sosiologen Eileen Barker (1988, s. 167-169) har forsket på trossamfunnet Den Forente Familie eller «Unification Church», også kalt moonies. Hennes bidrag til boken omhandler medlemmers rekruttering, deltakelse og frafall knyttet til den religiøse bevegelsen. Kapitlet presenterer en tidligere studie Barker har gjennomført. I en periode på ti år innhentet Barker omfattende informasjon om bevegelsens rekrutteringsprosess, og kartla blant annet ulike workshops bevegelsen brukte som rekrutteringsarena. I studien kommer det frem at det var et bredt spekter av årsaker til frafall, samt at perioden fra innmelding til frafall også varierte i stor grad, og at svært mange falt fra etter kort tid. Det ble videre utarbeidet en modell med oversikt over de ulike kategoriene av medlemmer, samt med en beskrivelse av bruddet med trossamfunnet. I modellen kommer det frem at medlemmer som har forlatt sitt trossamfunn

kan kategoriseres i fire kategorier; *Tasters*, som beskriver de som av ulike grunner bryter med bevegelsen etter kort tid, gjerne kun noen uker. *Rejects* blir bedt om å forlate bevegelsen av ulike grunner, og disse representerer en liten gruppe. *Deprogrammees* velger heller ikke å forlate bevegelsen, men blir tatt vekk fra bevegelsen av grupper som for eksempel kan være innleid av foreldre. Siste kategori er *Apostates*, og disse tilbringer lenger tid i bevegelsen, før de av ulike årsaker velger å forlate bevegelsen (Barker, 1988, s. 169). Videre kom det frem at årsakene til frafallet varierte i stor grad og spente seg fra misnøye eller uenighet med bevegelsen, kjedsomhet, seksuell frustrasjon, samt mistanke om korrupsjon blant mellomledere til teologiske bekymringer (Barker, 1988, s. 180).

Den amerikanske sosiologen Stuart A. Wright skrev i 1987 boken *Leaving Cults: the dynamics of defection*. Boken presenterer en omfattende firedelt undersøkelse av hvorfor og hvordan mennesker velger å forlate kultgrupper (Wright, 1987). I boken kommer det frem at deltakelse i disse kultgruppene krever et sterkt engasjement og en høy form for deltakelse, samt at de religiøse bevegelsene tar i bruk flere strategier, blant annet isolering for å avgrense deltakernes kontakt med omverdenen (Wright, 1987, s. 8-9). Wright (1987, s. 25) påpeker at isolasjon fra storsamfunnet bidrar til at færre bryter ut, og påpeker at medlemmer som ble separert fra gruppen over en periode på tre til fire uker hadde større sjanse for å forlate trossamfunnet. I studien kommer det frem at det er mulig å dele bruddprosessen inn i tre ulike strategier, *skjult*, *åpenlyst* og *deklarativt* (Wright, 1987, s. 67). Skjult strategi viser til å forlate et trossamfunn stille og gjerne permanent. Åpenlyst, handler om at en forlater trossamfunnet «stille», men ikke hemmelig. Deklarativ strategi viser til når individer gjerne åpent erklærer intensjoner og oppgir grunner til å forlate trossamfunnet. Videre påpeker Wright (1987, s. 75) at det kan både ta lang tid, samt være svært krevende å starte et nytt liv etter bruddet.

Et begrep som ofte har vært omtalt i media i relasjon til lukkede trossamfunn er hjernevask. Begrepet har forekommet i vårt materiale, men vi vil i denne oppgaven ikke ta stilling til hvorvidt hjernevasking forekommer. Det er viktig å påpeke at begrepet hjernevask er et omdiskutert begrep, som store deler av både psykologisk og sosiologisk litteratur har stilt seg kritisk til, og den har per dags dato ingen allmenn aksept innenfor verken det sosiologiske eller psykologiske feltet. Det har ved tidligere anledninger vært forsøk på å verifisere teorien, blant annet har den amerikanske psykiateren Robert Jay Lifton (1961) utviklet en systematisk åttepunkts modell for hjernevask, og denne har i senere år blitt videreutviklet. Likevel er det lite som tilsier at hjernevaskteori faktisk er fruktbart. American Psychological Association

(APA) underkjente på 80-tallet blant annet rapporten, *Deception and Indirect Methods of Persuasion and Control* (Singer, 1986, referert i Skoglund et al., 2008, s. 46) som i stor grad baserte seg på tematikk som omhandler hjernevaskteori. APA vurderte rapporten som uvitenskapelig og uholdbar (Skoglund et al., 2008, s. 46). Vi velger derfor å støtte oss til kritikken. Det betyr selvsagt ikke at mennesker som har valgt å forlate lukkede trossamfunn sine opplevelser av blant annet press og manipulasjon, ikke er tilstedeværende og ikke skal tas på alvor. Dermed vil vi heller støtte oss på andre teorier om sosial kontroll og makt som presenteres i kapittel 3.3 *Perspektiver på sosial kontroll og makt*.

Vi har i dette kapitlet valgt å trekke frem bidrag innen nasjonal og internasjonal forskning på lukkede trossamfunn og bruddprosesser. Utvalget peker på ulike aspekter som kan bidra til å gi perspektiver på forhold ved lukkede trossamfunn. I kombinasjon med vår studie kan dette være med på å gi en bredere forståelse.

3.0 Teoretisk rammeverk

I dette kapitlet vil vi redegjøre for det teoretiske rammeverket som ligger til grunn for oppgavens analyse og drøfting. Vi har i første del valgt å trekke frem perspektiver på sekularisering og religiøs passivisering. Videre settes søkelys på perspektiver på lukkede trossamfunn, før vi vil å redegjøre for perspektiver på makt og sosial kontroll. Disse perspektivene og teoriene kan være med på å forklare og forstå menneskers opplevelser og erfaringer med å bryte med et lukket trossamfunn.

3.1 Perspektiver på sekularisering og privatisering av religiøst liv

Lukkede trossamfunn fremstår i skarp kontrast til det sekulære samfunnet hvor religion ofte henvises til privatsfæren (Furseth, 2015; Furseth & Repstad, 2003, s. 119; Ringnes & Ulland, 2014, s. 259). I denne delen vil vi gå nærmere inn på perspektiver på sekularisering og religiøs passivisering. Vi tar utgangspunkt i Repstads bok om religiøse trender, samt hans studie av religiøs passivisering.

3.1.1 Sekularisering og privatisering

Begrepet sekularisering blir i faglig sammenheng beskrevet ved at religion i samfunnet og for individer på ulike måter blir mer marginalisert og får mindre betydning (Furseth & Repstad, 2003, s. 101). Sekulariseringsbegrepet er omdiskutert og kan ha ulike betydninger, men vi har valgt å trekke frem den belgiske religionsosikologen Karel Dobbelaeres inndeling av begrepet, der sekularisering er delt inn på ulike nivåer; på samfunnsnivå, organisasjonsnivå og individnivå (Dobbelaere, 1981, 2002, referert i Furseth & Repstad, 2003, s. 102). Når en ser på sekularisering i norsk kontekst vil det være naturlig å trekke inn religionsosikologen Pål Repstad, som preger det norske forskningsfeltet innenfor religionsosikologi. Repstad har i en årrekke forsket på tematikk knyttet til religiøsitet og sekularisering i Norge. Likt som Dobbelaeres, velger Repstad (2020, s. 27) å dele sekularisering inn på tre nivåer; på samfunnsnivå, eksempelvis ved å skille kirke og stat, og religion får en mindre plass i samfunnet generelt. Organisasjonsnivå, der religiøse grupper eller organisasjoner blir mer liberale og tilpasses det øvrige samfunnet. På individnivå, der individer i mindre grad er religiøse, samt at religiøse individer ikke lar religion påvirke de i like stor grad.

Repstad (2020, s. 42-43) peker på ulike årsaker til den religiøse privatiseringen i Norge. Denne tendensen er i stor grad sammensatt av ulike årsaker, som både separat og i samspill med hverandre har en innvirkning på de religiøse trendene i Norge. Ifølge Repstad (2020, s. 47) er religiøs individualisme en pådriver til sekulariseringen i Norge. Religion er i større grad noe individuelt, og mennesker utformer i større grad sin egen religiøsitet på sine premisser, mer eller mindre frikoblet fra de tradisjonelle institusjonelle religionene. Religiøse normer, tekster og tradisjoner har fått mindre makt, og religiøsiteten har blitt mer fleksibel. Som følge av innvandring og globalisering har også andre trosretninger fått en plass i det norske samfunnet (Repstad, 2020, s. 59-62). Videre gir boken en beskrivelse av ulike religiøse tendenser i det norske samfunnet. Tematikken i boken er ikke rettet mot lukkede trossamfunn som vi utforsker i denne oppgaven, men den beskriver det religiøse landskapet i Norge, og trekker frem viktige tendenser som kan ha en forklarende effekt i vår studie.

3.1.2 Religiøs passivisering

Repstads bok *Fra ilden til asken: En studie i religiøs passivisering* (1984) tar for seg sekularisering på individnivå, eller som han beskriver, religiøs passivisering. Formålet med studien er å finne ut av årsakene til religiøs passivisering, samt beskrive passiviseringsprosessen. Repstad har tatt i bruk av kvalitativ metode i form av dybdeintervju med 21 individer som tidligere har vært kristelig aktive, men ikke lenger er det. I studien trekkes det frem ulike årsaker til den religiøse passiviseringen; alternative miljøer utenfor det religiøse miljøet, livsstilkrav innad i trossamfunnet og forventningspress er noen eksempler på årsaker til religiøs passivisering som trekkes frem (Repstad, 1984).

Selv om boken i hovedsak omhandler religiøs passivisering snarere enn brudd med lukkede trossamfunn, mener vi likevel den er relevant. Religiøs passivisering kan både bety å distansere seg ved å bli mer passiv, men det kan også bety å gå fra å være religiøs aktiv til ikke-religiøs. I tillegg belyser boken teoriperspektiver som er anvendelige til vår problemstilling. Boken tar utgangspunkt i fire hovedperspektiver på religiøs passivisering; meningsperspektivet, sosiale bånd-perspektivet, profittperspektivet og anledningsperspektivet (Repstad, 1984, s. 17-18). Repstad har senere også pekt på deprivasjonsteori som en sosiologisk forklaring på hvorfor mennesker blir religiøse, men som vi argumenterer for at også kan forklare religiøs passivisering (Furseth & Repstad, 2003, s. 138). Vi vil videre presentere de ulike perspektivene i de følgende avsnittene.

Meningsperspektivet kan knyttes til at individet søker til religion for å søke mening. I hovedsak omhandler meningsperspektivet i forbindelse med passivisering at mennesker trekker seg ut av religiøs aktivitet når selve religionen og dens system og fortolkninger ikke lenger gir mening for vedkommende (Repstad, 1984, s. 18). Sosiale bånd-perspektivet omhandler at mennesker ble eller forblir religiøst aktive for å få og opprettholde et fellesskap og tilhørighet. I forbindelse med religiøs passivisering, inntreer sosiale bånd-perspektivet når følelsen av tilhørighet og fellesskap svekkes. Sosiale bånd-perspektivet har også en stor sammenheng til meningsperspektivet, og disse perspektivene kan knyttes sammen av troverdighetsstruktur, også kalt plausibilitetsstruktur. Repstad trekker frem Peter Bergers troverdighetsstruktur, og påpeker at følelsen av tilhørighet innenfor en religiøs gruppe, kan være en viktig del av troverdighetsstrukturen som gir mening til enkeltindividene som deltar. Videre vil sammenfall mellom form og innhold i det religiøse samfunnet og andre strukturer i individets liv styrke troverdighetsstrukturen (Berger et al., 1973, referert i Repstad, 1984, s. 22-23).

Profittperspektivet omhandler at passivisering skjer som følge av at tap i økonomisk form og, eller prestisjemessig form i større grad enn belønningen det har å være religiøst aktiv. Ifølge Repstad (1984, s. 28) har dette perspektivet en mindre forklaringskraft enn overnevnte, men det er likevel en mulig forklaringsfaktor for passivisering. Anledningsperspektivet omhandler at individer rett og slett av ulike årsaker ikke har anledning til å fortsette sin religiøse aktivitet og at det derfor fører til passivisering. Repstad (1984, s. 29) påpeker at perspektivet i seg selv ikke gir en totalforklaring, men at perspektivet kan supplere andre perspektiver. I tillegg kan deprivasjonsteori være en forklaring, som går ut på at religiøs deltakelse og engasjement forklares med at religionen brukes som trøst eller kompensasjon i situasjoner hvor mennesker opplever en eller annen form for deprivasjon. Det vil si i situasjoner der mennesker føler de mangler noe og dermed søker religionen (Furseth & Repstad, 2003, s. 139). Deprivasjonsteori kan dermed forklare hvorfor en søker til religion, men vi vil i vår oppgave argumentere for at deprivasjon i enkelte situasjoner kan få mennesker til å søke ut av et trossamfunn.

Innen religionssosiologien har forklaringer på hvorfor noen mennesker velger å bli religiøse vært interessante spørsmål i lang tid (Furseth & Repstad, 2003, s. 138). Det er som nevnt ovenfor ulike måter å forstå og forklare hvorfor mennesker tiltrekkes av lukkede trossamfunn. De fire perspektivene som er presentert, i tillegg til deprivasjonsteori vil være relevant i møtet med vårt materiale selv om vi hovedsakelig ser på bruddprosessen og ikke

religiøs deltakelse. Likevel kan teoriene si noe om menneskers svekkede religiøse engasjement og religiøse brudd, samt hva som kan ligge bak det at mennesker velger å bryte med sitt trossamfunn fremfor å bli værende. Samtlige av våre informanter har vokst opp i lukkede trossamfunn, og så valgt å bryte, og har dermed blitt opplært i samme tro som sine foreldre. Videre vil vi i det neste kapittelet redegjøre for perspektiver på lukkede trossamfunn og hva som kjennetegner dem.

3.2 Perspektiver på lukkede trossamfunn

Det finnes flere måter å omtale religiøse grupper og trossamfunn, eller religiøse organiserte miljøer på, og vi vil i denne delen presentere noen perspektiver på lukkede trossamfunn. Vi vil først redegjøre for perspektiver på fundamentalistiske bevegelser, og deretter vil vi ta for oss sektbegrepet. Dette på bakgrunn av at våre informanters trossamfunn har noen fundamentalistiske og sekteriske trekk.

3.2.1 Fundamentalistiske bevegelser

Den britiske religionsoskologer Steve Bruce (2008) hevder at fundamentalisme som betegnelse har sine røtter fra amerikansk protestantisk kirkehistorie, hvor det fundamentale i kristendommen ble fremstilt som en sannhet i motsetning til vitenskap og forskning. Videre finnes det et mangfold av måter å forstå og forklare fundamentalisme på. Selv om det er ulike forklaringer og tilnærminger til fenomenet er likevel tendensen at fundamentalistiske bevegelser distanserer seg fra verden, og føler seg truet av sekularisering og det moderne (Bruce, 2008, s. 15).

Bruce argumenterer for at fundamentalistiske bevegelser er et produkt av egne religiøse tradisjoner og sosiale omstendigheter. Han peker på fem vanlige kjennetegn som er til felles for å forklare fundamentalistiske grupper eller bevegelser (Bruce, 2008, s. 9). Det første kjennetegnet innebærer at fundamentalisme generelt anser kilder til ideer som sanne, fullstendige og uten feil, som oftest i form av hellige tekster. Slik Bruce (2008, s. 12) påpeker, vil dette i en kristen kontekst bety en bokstavelig tolkning av Bibelen som Guds åpenbarte ord og som inneholder korrekte detaljer. Videre peker Bruce på at fundamentalister ser tilbake i tiden og ønsker å finne tilbake til de såkalte perfekte verdiene og samfunnsoppfatningene i fortidens sanne religion, men som overveiende er forestilt. Det tredje kjennetegnet går ut på at fundamentalistiske bevegelser som regel vokser frem innen

tradisjonelle kulturer, hvor det samtidig er ønskelig med ny inspirasjon og fornyelse så lenge nok av «det gamle» er bevart (Bruce, 2008, s. 13). Bruce trekker så frem hvordan fundamentalister sosialt henvender seg til og adresserer marginaliserte grupper som det fjerde punktet. Til sist innebærer det femte kjennetegnet bruken av moderne teknologi, som ironisk nok anses som viktig selv om fundamentalister er svært opptatt av det gamle og en forestilt fortid (Bruce, 2008, s. 14).

3.2.2 Sektbegrepet

Slik Ringnes og Ulland (2014, s. 258) hevder er det innen religionssosiologien utviklet flere typologier for å beskrive ulike religiøse grupper, som brukes for å vise noen forskjeller mellom ulike typer trossamfunn. Sektbegrepet er et omdiskutert begrep som brukes både i dagligtale, men og i deler av forskningslitteratur. En sekt kan ifølge Ringnes og Ulland (2014, s. 257) defineres ved «[...] at medlemmene aktivt tilslutter seg sekten, at de ofte er sterkt engasjert, og stiller høyere krav til seg selv både med hensyn til lære, livsstil og forpliktelser.». I tillegg peker Repstad (2000, s. 70) på at mens enkelte sekter isolerer seg mer enn andre, kan andre sekter være mer utadvendt misjonerende. Den enkelte sekt har likevel en sterk overbevisning om at deres syn er mer riktig enn andres livssyn. Videre understreker Ringnes og Ulland (2007, s. 257) at sekt som begrep har fått en negativ tone i dagens språk og mediebruk, men at det likevel brukes som et nøytralt begrep i forskningen.

Selv om begrepet har en noe negativ klang i dagligtalen har vi i vår oppgave valgt å bruke det, ettersom det er et analytisk begrep som er etablert i religionssosiologien. I tillegg er det noen av våre informanter som har tatt det i bruk. I vårt forskningsprosjekt vil vi hovedsakelig omtale trossamfunnene vi studerer som lukkede trossamfunn for å unngå misforståelser (Ringnes & Ulland, 2007, s. 261). Sektbegrepet vil brukes som analytisk kategori til forskjell for sekt i dagligtalen. Sekt anvendes som analytisk begrep i flere religionssosiologiske forskningsbidrag (Barker, 1988; Furseth & Repstad, 2003; Ringnes & Ulland, 2007).

3.3 Perspektiver på sosial kontroll og makt

I dette kapittelet vil vi redegjøre for ulike perspektiver på makt og sosial kontroll. Vi har valgt å trekke frem litteratur fra flere bidragsytere, ettersom disse teoriene og perspektivene vil prege vår analyse og drøfting.

3.3.1 Makt

Det finnes flere definisjoner på makt, men vi har valgt å ta utgangspunkt i den tyske sosiologen Max Weber (1964, s. 152) sin definisjon; «Makt betegner enhver sjanse til å gjennomføre sin vilje innenfor en sosial relasjon, også på tross av motstand, uansett hva denne sjansen beror på.». I alle mellommenneskelige relasjoner vil det finnes maktstrukturer, også i relasjoner innad i sterke religiøse trossamfunn. Weber brukte også begrepet dominansstruktur (structures of dominancy), ved å referere til de sosialt konstituerte normene som ga opphav til en rådende autoritet, som anses som legitim fordi det er effektiv autoritativ handling med hensyn til normer (Weber, 1978, referert i Gordon, 2009, s. 258). Dette kan ses i sammenheng med hvordan religiøse ledere innehar en makt ovenfor de øvrige medlemmene i et lukket trossamfunn (Furseth et al., 2018, s. 266).

Et av kjerneelementene i forskningen til sosiologen Pierre Bourdieu er symbolsk makt. Bourdieu (1996, s. 38) understreket følgende; «Symbolsk makt er denne usynlige makten som bare kan utøves med delaktighet av de som ikke vet at de ligger under for den, eller endatil ikke vet at de utøver den.». Videre argumenterer Bourdieu (1996, s. 45) for at symbolsk makt er en form for makt som gjennom utsagn kan få andre til å tro på en verdensoppfatning. Likevel fungerer symbolsk makt kun når den anerkjennes, og derfor definerer seg gjennom forholdet mellom den som utøver makten og de som makten utøves ovenfor. I vårt tilfelle kan dette ses i sammenheng mellom lederne i et trossamfunn og deres øvrige medlemmer. Der lederne utøver en symbolsk makt ovenfor de øvrige medlemmene, siden makten anerkjennes av deltakerne i trossamfunnet. Nært koblet til symbolsk makt, presenterer også Bourdieu (1996, s. 43) begrepet *symbolsk vold*, som refererer til den tendensen der noen som innehar symbolsk makt i interaksjon med andre, påtvinger redskap for kunnskap for den sosiale virkelighet. Dette skjer i form av undertrykkelse eller ekskludering, der maktinnehaverne av den symbolske makten utøver en symbolsk vold ovenfor øvrige medlemmer av samfunnet.

3.3.2 Sosial kontroll

Sosial kontroll er et mye omdiskutert begrep, og i regjeringens handlingsplan, *Retten til å bestemme over eget liv*, blir negativ sosial kontroll definert slik:

Negativ sosial kontroll forstår vi her som ulike former for oppsyn, press, trusler og tvang som utøves for å sikre at enkeltpersoner lever i tråd med familiens eller

gruppens normer. Kontrollen kjennetegnes ved at den er systematisk og kan bryte med den enkeltes rettigheter i henhold til blant annet barnekonvensjonen og norsk lov. (Justis- og beredskapsdepartementet, 2017-2020, s. 12).

Det finnes ulike tilnæringer til sosial kontroll, men en grunnleggende beskrivelse av begrepet tilsier at sosial kontroll er ulike forsøk på å få individer til å oppføre seg slik en mener de bør oppføre seg, og er dermed nært beslektet makt (Ugelvik, 2019, s. 14). Dette vil derfor si at sosial kontroll er noe alle mennesker i mellommenneskelige relasjoner opplever, både bevisst og ubevisst. Ifølge Inge Bø (2008, s. 106), norsk professor innen psykologi og sosialpedagogikk, er de vanligste måtene å kategorisere sosial kontroll på med kategoriene primær og sekundær sosial kontroll, og formell og uformell sosial kontroll. Formell, sekundær sosial kontroll er den formen for sosial kontroll en møter senere i livet, og er i større grad institusjonalisert. Regler, lover, forskrifter er eksempler på formell, sekundær sosial kontroll som utøves av myndighetene (Bø, 2008, s. 106). Uformell, primær sosial kontroll refererer til «[...] den regulering av et individs norm-/verdisystem og atferd som skjer gjennom det dagligdagse samvær ansikt til ansikt med kjente og ukjente.» (Bø, 2008, s.106). Denne formen for sosial kontroll skjer i samspill med våre nærmeste og gir uttrykk i forventet oppførsel, og bærer preg av sosiale sanksjoner dersom en bryter med normene eller verdisystemet. Eksempelvis, kan en oppleve å bli «fryst ut» eller å ikke bli invitert på ulike sosiale sammenkomster dersom en ikke følger de sosiale normene som ligger til grunn. I forbindelse med vår oppgave, er det naturlig å ta utgangspunkt i den uformelle, primære sosiale kontrollen, samtidig vil formell, sekundær sosial kontroll også være fruktbart for vår oppgave.

Når en tar for seg sosial kontroll vil det være naturlig å trekke frem begrepet «avvik». Ifølge Ugelvik (2019, s. 80) forstås avvik i sosial kontroll-teori som et resultat av for svake bånd til samfunnet. Dette kan ses i forbindelse med medlemmer i lukkede trossamfunn som har valgt å forlate og ta avstand til trossamfunnet, hvor disse menneskene kan sammenliknes med avvik innad i det religiøse miljøet. Travis Hirschi (1969, referert i Ugelvik, 2019, s. 80) teori om avvik setter søkelys på årsaker til å ikke begå normbrudd og følgelig ikke bli en avviker. Han peker på fire ulike årsaker som er forebyggende for avvik:

- (1) tilknytning til andre mennesker, herunder familie og venner, og deres forventninger og meninger;
- (2) investeringer i konvensjoner og verdier knyttet til

«normal oppførsel»; (3) involvering i og tid brukt på konvensjonelle aktiviteter som jobb og skole; (4) tro på legitimiteten til den generelle normative orden, altså den vekten individet legger på etablerte normers verdi og «sannhet». (Hirschi, 1969, referert i Ugelvik, 2019, s. 80).

Tar en tar utgangspunkt i denne modellen, kan en ved å se på fraværet av disse elementene peke ut ulike forklaringsfaktorer for avvik knyttet til lukkede trossamfunn. Videre argumenteres det for at i sosial kontroll-teori kan avvik forstås som et resultat av for svake bånd til samfunnet (Ugelvik, 2019, s. 80). Dette kan være overførbart til lukkede trossamfunn, der enkeltindivider opplever å havne på «utsiden» av det religiøse miljøet av ulike grunner.

Ekskludering som sosial kontroll

Sosial kontroll uttrykkes på ulike måter, og i ulike former. Ifølge Michel Foucault vil den moderne formen for orden bruke lover og normer som ekskluderingsverktøy for enkelte individer (Foucault, 1977, referert i Ryan, 2009, s. 357). Dette tilsier at mennesker som faller utenfor normene i samfunnet vil oppleve ekskludering, blant annet i tilfellene ved mental sykdom og kriminelle handlinger. Ekskluderingspraksis kan derfor beskrives som en form for maktutøvelse ovenfor individer som ikke følger samfunnets normer og regler. Ugelvik (2019, s. 101) trekker også frem ekskluderingspraksis i sin bok, og argumenterer for at i visse situasjoner der normer som oppleves som fundamentale brytes, kan bruddet på denne normen skape sterke følelsesmessige reaksjoner hos øvrige samfunnsdeltakere. Dette kan igjen føre til vel så sterke og inngripende sanksjoner utført mot vedkommende som har brutt den fundamentale normen. Dette kan ses i sammenheng med det å bli ekskludert fra et lukket trossamfunn, der ekskludering kan bli brukt som et middel for sosial kontroll.

Psykisk vold som sosial kontroll

Som nevnt ovenfor kan sosial kontroll uttrykkes og praktiseres på ulike måter, og vi har valgt å trekke frem psykisk vold som en form for sosial kontroll. Den norske psykologspesialisten Per Isdal har forsket mye på vold, og han beskriver psykisk vold som: «[...] alle måter å skade, skremme eller krenke på som ikke er direkte fysiske i sin natur, eller måter å styre eller dominere andre på ved hjelp av en bakenforliggende makt eller trussel.» (Isdal, 2018, s. 49). Videre deler Isdal psykisk vold inn i syv undergrupper; Direkte trussel, indirekte trussel, degraderende og ydmykende atferd, kontroll, utagerende sjalusi, isolering og emosjonell

vold. *Direkte trussel* viser til ytringer med en trussel om vold dersom vedkommende ikke gjør som ønsket. *Indirekte trussel* omhandler andre måter å formidle en mulig fare eller voldelig konsekvens. Indirekte trusler er ikke like tydelige å fange opp, og ytringer kan gjerne virke helt uskyldige dersom de ikke settes i kontekst. *Degraderende og ydmykende atferd* kan beskrives som all type atferd som har som mål å krenke eller ydmyke en person psykisk. Dette kan innebære språkbruk eller personangrep som i stor grad er utenfor rammene for hva enkeltindividets personlige ramme tåler. *Kontroll* omhandler det å ta eller kreve kontroll over andres liv, dette gjøres gjerne med en bakenforliggende makt eller trussel. *Utagerende sjalusi* viser til den tendensen der sjalusi kan skremme eller krenke, og der sjalusifølelsen brukes som en kraft for å påvirke andre, kan den betegnes som vold. *Isolering* viser til å begrense bevegelsesfriheten til et annet menneske gjennom press, og dette presset blir tydelig i form av trusler om sanksjoner. Den siste undergruppen er *emosjonell vold*, som er atferd rettet mot å få andre til å føle seg små ved å blant annet skape vonde følelser hos andre (Isdal, 2018, s.49-63). Alle syv underkategoriene vil ikke være like relevante i vår oppgave, og noen vil være mer tilstedeværende i vår analyse.

3.3.3 Erving Goffman

Den kanadiske sosiologen Erving Goffman (1968, s. 12) tar for seg sosial kontroll i forbindelse med den totale institusjon, og beskriver de som institusjoner som innehar en barriere mot sosialt samspill og interaksjon med omverdenen. Goffman (1968, s. 12) deler totale institusjoner inn i fem grupper, der de fleste formene for institusjoner ikke kun har sosiale barrierer, men også fysiske, slik som fengsler, militærleirer eller psykiatriske institusjoner. I vår studie har ikke deltakerne noen fysiske barrierer. Likevel mener vi at verktøyene og perspektivene til Goffman har en overføringsverdi til sosial kontroll i forbindelse med lukkede trossamfunn, med sterk kontroll innad og lite kontakt utad på grunn av deres sosiale barrierer. Det er også viktig å trekke frem at menneskene i Goffmans studie har levd et liv utenfor institusjonen, for så å bli plassert i den. I vår oppgave forsker vi på mennesker som aldri har vært «utenfor» det lukkede religiøse miljøet før deres bruddprosess. Boken *Asylums* (Goffman, 1968) baserer seg på feltarbeid ved et mentalsykehus, og det kommer frem at både ansatte og pasienter lærer å kjenne sin plass, og at pasienters personlige utfoldelse blir sterkt avgrenset. I forbindelse med vår oppgave, blir ikke disse aspektene håndhevet på samme måte. Fastsatte regler og fysiske rammer er i større grad byttet ut med normer og forventninger.

Goffmans rolleteori, eller hans «dramaturgiske metafor» på samfunnslivet er også relevant for vår oppgave. Goffman (1959, s. 22-23) bruker metaforene «frontstage» og «backstage», og sammenlikner interaksjon mellom individer som en opptreden eller «performance». Videre forklarer Goffman at vi i interaksjon med andre inntar en type rolle eller tar på oss en maske som passer settingen vi befinner oss i, og dette kaller han «frontstage». «Backstage» viser til tilstanden der individet kan være seg selv og slappe av (Goffman, 1959, s. 22). I sin redegjørelse av teorien forklarer Goffman (1959, s. 15) at individer har ulike motiver for å kontrollere inntrykket de gir i ulike situasjoner foran andre i en såkalt «forestilling», og dette foregår i konstante sosiale settinger. Når en er i sosiale sammenhenger vil vi gjerne vise oss fra vår beste side, samt unngå å miste ansikt, en har altså en type «frontstage». I forbindelse med sosial kontroll, der rammene for sosialt spillerom ofte er svært strenge og begrensende må en kanskje bruke «frontstage» i større grad. Bruken av «frontstage» vil derfor være preget av normer og sosial kontroll, altså hvor stort handlingsrom en føler en har.

I dette kapitlet har vi presentert ulike perspektiver som preger analysen vår. Perspektivene utfyller hverandre ved at de kan ses på tvers, samt bidra til å forstå og forklare de komplekse og sammensatte opplevelsene og erfaringene våre informanter har beskrevet i vår empiri.

4.0 Metode

I dette kapittelet vil vi presentere og begrunne vårt metodevalg, kvalitativ metode i form av semistrukturerte intervjuer. Videre vil vi utdype hvordan vi har valgt å gå frem i forbindelse med utvalg av informanter, utarbeiding av intervjuguide, samt intervjusituasjonene. Deretter vil vi redegjøre for etiske prinsipper knyttet til vårt valg av metode, og reflektere rundt dette, før vi diskuterer oppgavens reliabilitet og validitet.

4.1 Kvalitativ metode

I vår oppgave har vi valgt å ta i bruk kvalitativ metode i form av semistrukturerte intervjuer. Kvalitativ metode har som mål å forstå og beskrive menneskers hverdagsliv, samt deres handlinger og meningen bak de (Postholm & Jacobsen, 2018, s. 95). Det å beskrive og forstå *andres* hverdagsliv er et av grunnprinsippene i kvalitativ forskning (Postholm & Jacobsen, 2018, s. 95). Vår problemstilling omfatter menneskers erfaringer og opplevelser med å bryte med et lukket trossamfunn. Den innsikten vi ønsker å tilegne oss, tilsier at kvalitativ metode egner seg best, siden denne metoden åpner opp muligheten til å få detaljerte beskrivelser og tanker om våre informanters hverdagsliv.

4.2 En sosialkonstruktivistisk tilnærming

Metodevalget vårt er kvalitativt, og oppgavens design har som mål å få en innsikt i informantenes opplevelser og erfaringer i forbindelse med å bryte med et lukket trossamfunn. På bakgrunn av dette plasseres oppgaven innenfor et sosialkonstruktivistisk paradigme (Postholm & Jacobsen, 2018, s. 55). Når en tar utgangspunkt i et sosialkonstruktivistisk paradigme ligger tanken om at virkeligheten er sosialt konstruert til grunn (Mertens, 2019, s. 17). Vår problemstilling omhandler individers erfaringer og opplevelser med å bryte med et lukket trossamfunn, og vi ønsker derfor å få en innsikt i deres virkelighet. Våre informanter har på bakgrunn av sine opplevelser en virkelighetsoppfatning som kan skille seg fra storsamfunnet utenfor. Eksempelvis ble følelsen av å være innenfor eller utenfor hyppig nevnt i våre intervjuer, og denne tendensen eller følelsen er sosialt konstruert hos våre informanter. Metoden får sin mening fra teoretiske perspektiver (Silverman, 2005, s. 44). Denne forståelsen impliserer at kunnskap konstrueres gjennom menneskene som deltar i studien, og dermed i interaksjonen mellom deltaker og forsker. Innenfor et

sosialkonstruktivistisk paradigme er kontekst avgjørende, en forstår kunnskap som noe som oppstår i sosiale interaksjoner, i dette tilfellet mellom oss som forskere og informantene (Mertens, 2019, s. 18-19). Postholm & Jacobsen (2018, s. 49) understreker også dette: «Den sosiale virkelighet er ikke noe som er konstant over tid slik som fysiske objekter er, det er noe som stadig er i endring». I epistemologisk forstand betyr dette at perspektivene og fortolkningene til både forsker og deltaker preger kunnskapen vår masteroppgave bidrar med (Mertens, 2019, s. 11 og 19). Kvale og Brinkmann (2015) poengterer blant annet at kunnskap og forståelse blir skapt gjennom sosial interaksjon når en utfører kvalitativ forskning med et nært samarbeidsforhold i sin naturlige kontekst. I vårt prosjekt har vi vært opptatt av å få en forståelse for informantenes opplevelser i forbindelse med bruddprosessen beskrevet fra deres ståsted, slik det kommer frem i vårt metodevalg.

4.3 Semistrukturerte intervjuer av mennesker som har brutt med lukkede trossamfunn

Som nevnt i vår problemstilling har målet med vår oppgave vært å få en innsikt i opplevelsene til våre informanter. Vi valgte derfor å utføre kvalitative, semistrukturerte intervjuer. Denne metoden har som mål å få en forståelse for deltakernes perspektiv (Postholm & Jacobsen, 2018, s. 121). Vi utviklet intervjuguiden ved å dele den inn i tidsepoker og delvis tematisk med stikkord, eksempelvis «erfaringer» og «rutiner», slik at det ble rom for å stille oppfølgingsspørsmål, samt følge «sporet» til informanten. Dette bidro til at vi oppnådde den gode samtalen vi ønsket. Vi var ikke ute etter korte svar, og valgte derfor å stille åpne spørsmål slik at våre informanter hadde mulighet til å utdype seg på sin egen måte. Samtidig var det viktig at de ulike informantene i hovedsak ble stilt de samme spørsmålene, slik at vi hadde mulighet til å foreta oss en tematisk analyse i ettertid. Repstad (2007, s. 79) understreker også at det er viktig å ha en referanseramme der flere deltakere svarer på de samme spørsmålene. Ved å ta i bruk en semistrukturert eller en fleksibel intervjuguide, oppmuntret vi deltakerne til å utdype og begrunne sine svar (Repstad, 2007, s. 78). Semistrukturerte intervjuer var også fordelaktig å bruke slik at vi fikk tilpasset intervjuguiden til deltakeren vi intervjuet og intervjusituasjonen vi befant oss i. Noen av informantene var mer åpne for å prate fritt rundt tematikken, samt at andre var mer passive og svarte i kortere trekk. Vi fulgte derfor opp med spørsmål der vi opplevde at det var behov for det. Informasjon som var ment å ta opp senere i intervjuet, ble tidvis trukket frem i samtalen

på et tidligere tidspunkt av flere deltakere. Denne fleksibiliteten lot derfor informantene snakke om tematikken på egne premisser. Det var derfor viktig at vi som intervjuere lot informantene snakke fritt, og ikke avbrøt for å unngå at informantene følte at de ikke hadde friheten til å snakke og ble «tause» (Repstad, 2007, s. 79). Dette gjør seg svært gjeldende med den sensitive tematikken som ble tatt opp, som omhandler det bryte med lukkede trossamfunn som praktiserer ekskludering. Flexibiliteten og dybden semistrukturerte intervjuer medfører, egnet seg derfor svært godt som metode til vår problemstilling. Det er likevel viktig å være klar over at metoden også har flere begrensninger. Disse begrensningene vil det utdypes om i kapittelet om validitet og reliabilitet.

4.4 Intervjuguide

Målet med intervjuguiden vår er å få svar på forskningsspørsmålene nevnt innledningsvis i metodekapittelet og ligger vedlagt (vedlegg 1). Da vi skulle utarbeide vår intervjuguide hentet vi inspirasjon fra blant annet boken *Nærhet og distanse* av Pål Repstad (2007), og masteroppgaven til Vilde Kristiane Wist Stordahl (2019), *Å tro eller gå bortapt*. Repstad (2007, s. 79) poengterer blant annet at intervjuguiden ikke må hogges i stein, og at den må være såpass fleksibel at den kan tilpasses deltaker og situasjon.

Intervjuguiden vår er delt inn i fire hoveddeler; Del 1) Bakgrunnsinformasjon, hvor vi stilte korte spørsmål knyttet til bakgrunnen til informantene. Del 2) Oppveksten til informantene. Del 3) Deltakelse i trossamfunnet, både i oppvekst, men også i ungdomstiden. Del 4) Bruddprosessen til informantene. Spørsmålene varierte fra å være relativt lukket, med liten mulighet for utdypelse, til å være svært åpne med mulighet til å gå i dybden. Eksempelvis stilte vi spørsmål som varierte i dybde fra «Hvor vokste du opp?» til «Hvordan vil du beskrive din oppvekst?». Videre ble intervjuguiden strukturert for å kunne opprettholde fleksibilitet i samtalen. Det var viktig for oss å finne en balanse i vår intervjuguide, der vi stilte de viktige spørsmålene, slik at vi fikk svar på problemstillingen vår som blant annet utforsker bruddprosessen med et lukket trossamfunn, samt ikke stilte for personlige spørsmål slik at deltakerne ikke skulle føle seg ukomfortable. Vi var interessert i informantenes opplevelser og erfaringer, og deres tanker rundt bruddet. Flere av spørsmålene var derfor designet for å få frem dette. Eksempelvis stilte vi spørsmålet «Hvilke følelser og tanker hadde du i denne prosessen?» etter informantene hadde gitt en beskrivelse av deres bruddprosess. Tematikken som ble tatt opp i vår intervjuguide er svært sensitiv, og kunne tidvis være

vanskelig for flere av våre informanter å prate om. Intervjuguiden vår ble derfor utformet med «enkle» og overfladiske spørsmål til å begynne med for å få samtalen til å gli naturlig, før mer utdypende og krevende spørsmål ble trukket frem senere i intervjuet (Postholm & Jacobsen, 2018, s. 133).

4.5 Utvalg og rekruttering

Vårt utvalg består av ti voksne informanter som har brutt med lukkede trossamfunn som i større og mindre grad praktiserer ekskludering. Alderen varierte fra midten av 20 årene til starten av 50 årene. Informantene vi har intervjuet tilhørte 3 ulike trossamfunn, et relativt stort trossamfunn, et mellomstort trossamfunn og et mindre trossamfunn. Vi har valgt å intervju fem kvinner og fem menn. Ni av ti deltakere ble rekruttert fra en frivillig organisasjon. Vi sendte en epost til daglig leder med informasjon om prosjektet. Daglig leder videreformidlet deretter informasjonen og sendte oss en liste med kontaktinformasjon til 20 mennesker som var villige til å stille til intervju. Vi tok videre kontakt med disse personene på epost, der vi informerte om samtykkeskjema (vedlegg 2), informasjon om prosjektet og deres rettigheter, samt spørsmål om de fortsatt ville stille til intervju. Den siste informanten tok vi kontakt med via utvidet sosiale nettverk. Flere av informantene svarte ikke, og vi endte til slutt med fem menn og fire kvinner rekruttert fra den frivillige organisasjonen. På bakgrunn av oppgavens omfang hadde vi heller ikke anledning til å intervju flere informanter. Dette er fordi kvalitative intervjuer er en tidskrevende metode, både i forbindelse med intervjuprosessen, samt transkribering av intervjuer. Repstad (2007, s. 83) påpeker også at dersom antall intervjuer blir for stort, vil en lett miste oversikten, samt at det er mulighet for at selve analysen blir overfladisk.

Da vi satt i gang med dette prosjektet var vi usikre på om vi i det hele tatt ville få tak i nok informanter til å gjøre en tematisk analyse på grunn av den sensitive og personlige tematikken vi utforsker. Vi ble derfor positivt overrasket over hvor mange som var villige til å stille opp til intervju. Repstad (2007, s. 82) hevder at det å kjenne sine informanter kan være en fordel og gi de muligheten til å åpne seg lettere. Samtidig kan en også oppleve lojalitetsbånd, avhengighetsbånd og liknende som kan forstyrre forskningen, spesielt i forbindelse med sensitiviteten rundt dette prosjektet. Vi kjenner selv personer som har valgt å bryte med trossamfunn som praktiserer ekskludering, men av forskningsetiske hensyn valgte vi å intervju mennesker vi ikke hadde en relasjon til.

4.6 Gjennomføring av intervjuene

Intervjuene med våre informanter ble gjennomført i slutten av desember 2022 og i løpet av januar 2023, etter å ha fått godkjenning av prosjektet av Sikt – Kunnskapssektorens tjenesteleverandør (tidligere NSD). Det første intervjuet ble gjennomført på et grupperom på et offentlig bibliotek hvor vi begge var til stede. De neste intervjuene ble gjennomført hver for oss på grunn av tidskapasitet og geografisk avstand. Totalt har tre intervjuer blitt gjennomført fysisk, mens syv har foregått digitalt over Teams. Siden vi har gjennomført intervjuer hver for oss etter det første intervjuet, kan de neste intervjuene bære preg av at det kun har vært en intervjuer. Samtidig har det vært en fordel å dele oss ettersom det har gjort intervjuprosessen mer effektiv. En ulempe er likevel at vi begge ikke har vært til stede for å følge samtalene slik at det kan ha hatt innvirkning på hvilke oppfølgingsspørsmål som har blitt stilt til informantene. Intervjuene har dermed foregått mest digitalt, men også noen fysiske. I de fysiske intervjuene som har blitt gjennomført, har vi vært nøye med å velge lukkede rom fremfor offentlige åpne møteplasser som kafeer. Det har vært viktig å ikke bli forstyrret, eller at forbipasserende og andre har hatt mulighet til å høre hva det har blitt snakket om, ettersom samtalene har omhandlet sensitive temaer. Av de tre fysiske intervjuene ble to av dem utført på private grupperom på offentlige bibliotek, mens en av våre informanter ønsket at intervjuer kom hjem til vedkommende for gjennomføring. Ifølge Repstad (2007, s. 86) kan valg av sted være avgjørende for den gode samtalen og informantens følelse av trygghet.

Gjennom intervjuprosessen har vi vært fleksible på tidspunkt og har strukket oss langt for å møte informantene fysisk dersom det har vært mulig. På grunn av geografisk avstand og informantens tid har mange av intervjuene vært enklest å gjennomføre digitalt ettersom det har vært gunstig for begge parter. De digitale intervjuene har vi gjennomført på Teams med videokamera, og også her har vi vært nøye på å være alene i lukkede rom. Noen informanter intervjuet vi på dagtid, for eksempel i lunsjen for de som var på jobb, mens andre intervjuer foregikk på kveldstid. En informant ønsket å bli intervjuet på spesifikt tidspunkt på ettermiddagen ettersom familien til vedkommende var borte da. Det at vi har valgt lukkede rom og at vi har vært fleksible på tidspunkt har kanskje bidratt til at informantene har opplevd intervjusituasjonen som mer trygg. Det vil og kunne bidra til at informantene har kunnet være så ærlige som mulig og svare ufiltrert uten å være redd for at noen skulle høre dem.

I alle våre intervjuer har vi brukt båndopptaker, som det er mange fordeler med. Ved bruk av båndopptaker kan en som intervjuer konsentrere seg om samtalen og det informantene sier, fremfor å bruke tid på å notere ned. Det er utfordrende å skulle følge med i samtalen samtidig som en skal skrive ned det som blir sagt. I tillegg vil det være vanskelig å notere ned ordrett det som blir sagt, noe som gjør at en kan miste hovedpoengene. En annen fordel med båndopptaker er at den både får med seg hva som blir sagt, men også tonefallet og måten informanten forteller om tematikken på. Repstad (2007) peker blant annet på at: «Måten ting sies på kan være uhyre viktig». Likevel tar ikke båndopptakeren hensyn til ansiktsuttrykk, men disse kan være enklere å fange dersom intervjueren slipper å notere (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 206; Repstad, 2007, s. 84). Det å bruke båndopptaker i vårt prosjekt har vært en fordel ettersom intervjuene har vart såpass lenge, samtidig som de har omhandlet sensitiv informasjon og unike historier som er viktig at ikke blir misforstått. Ifølge Repstad (2007, s. 85) kan et intervju i seg selv virke noe kunstig og at bruk av båndopptaker kan føre til at situasjonen blir enda mer kunstig. Likevel har vi ikke opplevd dette som problematisk, fordi informantene har vist engasjement for tematikken. Samtidig er det vanskelig for oss å sammenlikne dette med et intervju uten bruk av båndopptaker, siden vi ikke har noe sammenlikningsgrunnlag.

Etter vi hadde avtalt tidspunkt for intervju, og intervjusituasjonen var i gang både i de fysiske og digitale intervjuene, var starten av samtalen preget av småsnakk for å bygge opp en positiv relasjon (Repstad, 2007, s. 87). Før selve intervjuet ble satt i gang spurte vi også informantene om de hadde lest gjennom informasjonsskrivet (vedlegg 2) og om de ellers hadde noen spørsmål, samt understreket hvordan vi ville ta vare på deres anonymitet før intervjuet startet og båndopptakeren ble skrudd på. Informantene hadde også signert samtykke til deltakelsen i dette masterprosjektet før start. Noen av informantene ønsket at vi sendte intervjuguiden til dem i forkant slik at de kunne forberede seg, noe vi oppfattet som kunne trygge situasjonen for dem. De fleste av informantene hadde ikke særlig med spørsmål før start, men flere spurte litt om prosjektet vårt. Vi opplevde også at noen informanter var litt usikre på hva de egentlig kunne bidra med, men da var vi opptatt av å understreke at det nettopp var deres erfaringer og opplevelser vi var ute etter og ikke noen fasit. Dette tror vi kan ha vært med på å gjøre samtalen mindre anspent og mer avslappende, ettersom det er sensitive temaer vi spør om.

I det båndopptakeren ble satt på, startet vi intervjuet med startsetningen «intervju med *fiktivt navn*», for å holde oversikt over de ulike informantene. Videre brukte vi den semistrukturerte intervjuguiden gjennom hele intervjuet, men kun som en huskeliste. Vi erfarte at informantene hadde ulik tilnærming til spørsmålene, samtidig var noen flinkere til å ta ordet og svare på spørsmål vi ikke hadde spurt om. Andre trengte mer oppfølgende spørsmål slik at vi kunne veilede dem gjennom intervjuene. Som nevnt under kapittelet om semistrukturerte intervjuer har vi likevel vært oppmerksomme på å stille informantene noenlunde de samme spørsmålene slik at en analyse vil bli enklere å foreta i etterkant. Vi forsøkte også å stille spørsmål på en måte som var tilpasset informanten. Mot slutten av intervjuet ga vi informantene muligheten til å komme med tilleggsinformasjon i tilfelle det var noe informanten ønsket å legge til, eller om de eventuelt hadde noen videre spørsmål. Dersom informantene ikke hadde særlig mer å komme med avsluttet vi intervjuet og da opplyste vi om at vi skrudde av båndopptakeren. Noen ganger opplevde vi at informantene hadde interessante utsagn eller andre supplerende og spennende historier rett før båndopptakeren ble skrudd av. Disse supplerende historiene har vi også brukt i vår analyse. Etter båndopptakeren ble skrudd av bestod samtalen av støttende småsnakk og mer fri prat som ikke nødvendigvis var relevant for vår oppgave. Videre minnet vi igjen informantene om sine rettigheter og takket for deres tid og deltakelse (Repstad, 2007, s. 91).

4.7 Rollen som intervjuer

Intervjuerens måte å opptre på har ifølge Jacobsen (2022, s. 171) mye å si når det gjelder individuelle intervjuer som foregår ansikt til ansikt. Selv om de fleste av intervjuene har foregått digitalt, har vi likevel opplevd at vi har klart å skape en relasjon til informantene. I tillegg hadde alle på videokamera i de digitale intervjuene, med unntak av et teknisk problem med vårt kamera under et intervju. Det har vært svært viktig for oss å forsøke å skape en trygg atmosfære for informantene, samtidig som vi har vært oppmerksomme på å opparbeide og opprettholde tillit. Slik Jacobsen (2022, s. 171) påpeker: «[...] er det nødvendig at det etableres en tillitsrelasjon mellom intervjuobjekt og intervjuer.». Det at både vi som forskere, men også informantene har funnet denne tematikken viktig og interessant å snakke om har ført til at vi i rollen som intervjuere har følt oss litt tryggere, samtidig som intervjuene har gått bedre etter hvert. Gjennom flere intervjuer har vi erfart at det er viktig å være klar over intervjueffekten, nemlig forskeren i møte med informanten, og det asymmetriske

maktforholdet som vil utdypes under kapittelet om forskningsetikk (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 52).

Vi som forskere er relativt ferske i intervjusituasjonen og har lært underveis i intervjuprosessen. Dette har resultert i at vi underveis har blitt tryggere i rollen og flinkere til å stille de «rette» spørsmålene som åpner for selvstendig refleksjon hos informantene, sammenliknet med de første intervjuene vi gjennomførte. Dermed opplevde vi det som en fordel å gjennomføre det første intervjuet sammen slik at vi fikk erfart hvordan det var å intervju om denne sensitive tematikken, samt teste hvordan intervjuguiden fungerte i praksis. Slik Repstad (2007, s. 100) påpeker, kan det være fordelaktig å være to som intervjuer ettersom én kan ha hovedansvar for å intervju, mens den andre kan notere ned ved behov og komme med oppfølgende spørsmål. Likevel er det ganske ressurskrevende å være to, samtidig som den som blir intervjuet kan oppleve seg i mindretall og at dette kan virke hemmende. Etter hvert ble vi tryggere i intervjurollen og følte dermed at det var fint å fordele oss gjennom intervjuprosessen ettersom den ble mer effektiv.

Ettersom vi var ute etter informantenes erfaringer, opplevelser og refleksjoner omkring det å bryte med sitt trossamfunn, opplevde vi at den semistrukturerte varianten av intervjuguide egnert seg godt. Ved å starte samtalen med litt bakgrunnsinformasjon, såkalte enkle spørsmål å svare på, opplevde vi selv at dette var en fin måte å løsne praten på. Videre, da vi beveget oss over til spørsmål som omhandlet oppvekst, deltakelse i trossamfunnet og bruddprosessen opplevde vi at det for noen informanter virket noe tungt og krevende å prate om, og at enkelte trengte litt tid for å hente seg inn. Likevel var alle informantene veldig engasjerte i sine beskrivelser av sine opplevelser og erfaringer gjennom hele intervjuet. Samtidig hadde flere av informantene stunder der de trengte en ekstra pustepause, uttrykte rådvillhet og fortvilelse over situasjoner, eller var tydelig berørt av enkelte historier. I rollen som intervjuer var det noen ganger utfordrende å skulle reagere eller ikke reagere på slikt. Men vi var opptatt av å ikke stille for ledende spørsmål, samtidig som vi ønsket å imøtekomme informantene på en naturlig og hyggelig måte slik at informantene fikk en trygg opplevelse. Balansen med å kun være lyttende, og det å være tilstedeværende og vise medfølelse eller være enig eller uenig i det informantene sa, kunne av og til være utfordrende. Vi har hovedsakelig ønsket å være mer oppklarende enn ledende gjennom intervjuene. Videre har vi forsøkt etter beste evne å forholde oss så nøytrale som mulig selv om en «objektiv» forskerrolle er en fiksjon og nærmest umulig. I rollen som forsker har vi likevel forsøkt så langt det har vært mulig å

nærme oss den objektive virkeligheten, mens sannheten mer eller mindre er subjektiv (Repstad, 2007, s. 89). Ved å bruke støttende ansiktsuttrykk som å smile, vise blikkontakt eller å nikke er noe vi opplevde som viktig for at informantene skulle føle seg på rett spor og kunne fortsette å snakke fritt. Andre ganger var det naturlig for oss å komme med en støttende og høflig kommentar som for eksempel «ja det er forståelig» eller «ja det skjønner jeg har vært vanskelig», for å så lede inn på nytt eller oppfølgende spørsmål. Dermed erfarte vi at det noen ganger var viktig å være en god og støttende samtalepartner, og ikke bare være lyttende (Repstad, 2007, s. 88). Dette var også litt mer utfordrende ved de digitale intervjuene, men ettersom alle hadde på videokamera synes vi det fungerte fint. Gjennom intervjuene var vi og bevisste på å ikke avbryte informantene, men la dem bruke den tiden de trengte. Slik som Repstad (2007, s. 89) sier: «Når målet er å få fram aktørens eget syn, må en være forsiktig med å bryte av. Det kan passivisere svarene og gjøre dem usikre på om de har noe interessant å si.». Dersom det var noe vi plukket opp underveis som vi ønsket mer utdypelse om, noterte vi det ned for oss selv og vurderte om det passet seg å stille som oppfølgingsspørsmål eller mot slutten. Bruken av båndopptaker gjennom intervjuene har vi dermed opplevd som en trygghet og en fordel ettersom vi har kunnet konsentrere oss om samtalen.

Siden tematikken er svært sensitiv og mange av informantene blant annet har hatt traumatiserende og andre vanskelige opplevelser i sin oppvekst og gjennom bruddprosessen, har vi også vært forsiktige med hvilke spørsmål vi har stilt. Vi har trådt varsomt og kun spurt etter det vi har oppfattet som egnet å stille spørsmål om. Det kan være en informant som forteller litt vagt om en situasjon eller generelt om oppveksten hvor vi da har spurt informantene om de har noen eksempler, eller om de kan beskrive eller utdype dette mer. Vi har sjeldent spurt om spesifikke detaljer, men heller latt det være opp til informantene hva de har ønsket å fortelle. Til tider har informantene fortalt om vonde opplevelser og da har vi forsøkt å komme med støttende kommentarer, men samtidig har vi vært opptatt av å ikke komme med kritisk nedvurderende kommentarer om trossamfunnet. Likevel ble vi berørt av mange av historiene informantene har fortalt. Dette kan ha ført til at vi har påvirket intervjusituasjonen ved at vi i noen tilfeller kan ha støttet for mye eller for lite. Denne balansen har vært vanskelig, men vi har likevel forsøkt etter beste evne å ikke påvirke for mye, men ha en støttende tilstedeværelse. Selv om dette er vår oppfattelse av intervjusituasjonene er det viktig å understreke at ikke informantene nødvendigvis har opplevd det slik.

4.8 Transkribering

Lengden på alle våre intervjuer har vart fra 40 minutter til 1 time og 51 minutter. Vi avtalte på forhånd med informantene at de skulle sette av rundt to timer, men de fleste intervjuene var på en og en halv time. Vi så for oss at intervjuene ville ta tid, men ikke nødvendigvis opptil to timer. Informantene hadde mye på hjertet og mange av historiene som ble fortalt var svært detaljrike og utfyllende. Ettersom intervjuene ble tatt opp med båndopptaker forsøkte vi fortløpende å transkribere dem, men vi merket fort at transkribering er en tidkrevende prosess, spesielt siden intervjuene ble såpass lange. Kvale og Brinkmann (2015, s. 204) hevder at transkripsjon er: «[...] oversettelser fra talespråk til skriftspråk, der konstruksjonene underveis krever en rekke vurderinger og beslutninger», og transkriberingen gjør at materialet som er innsamlet struktureres. Vi har i denne prosessen vært nøye med å anonymisere med hensyn til personvern. Siden vi har transkribert hver for oss har vi likevel forsøkt å gjøre det så likt som mulig. Vi har valgt å transkribere ord for ord så langt det har latt seg gjøre, men gjort om detaljer som årstall, alder, bosted og navn, og noen ganger har vi anonymisert kjønn. Når vi har brukt andre ord for det informanten har sagt, har vi satt disse ordene eller setningene i klammer. For eksempel har vi unngått å skrive spesifikt sted, men heller omtalt det som «[liten bygd]» eller «[mellomstor by]», samt har vi unngått spesifikk alder og heller skrevet «[i 20-årene]». I tillegg har vi skrevet om noen av setningene dersom de bærer preg av dialekt eller slangord. Vi har også fjernet eller skrevet om utsagn om tredjepersoner ettersom det er sensitiv informasjon og kan være gjenkjennbart, siden mange av historiene er unike. Videre har vi tatt med pauser, ord som «eh» og «hm», samt skrevet i parentes dersom informanten lo eller virket berørt. Dette kan være med på å sette stemningen på utsagnene ettersom omgjøringen til skriftspråk ikke får med tonefall eller ansiktsuttrykk (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 208). Fordelen med transkriberingsprosessen var at vi kunne fordele intervjuene og transkribere fem hver. Det var også veldig nyttig å høre på seg selv i rollen som intervjuer ved å kritisk lytte til hvordan en selv har optrådt for å lære til neste gang (Repstad, 2007, s. 85). Å transkribere har vært en tidskrevende prosess, men etter hvert som vi kom inn i det har det gått fortere. Noen intervjuer har vært enklere å transkribere enn andre på grunn av lyd kvalitet og informantens måte å snakke på. Enkelte informanter brukte lengre tid på å komme til poenget, mens andre svarte mer kort og presist. Transkripsjonen av datamaterialet utgjør 201 sider.

4.9 Forskningsetiske hensyn

I arbeidet med denne oppgaven har vi etter beste evne forsøkt å følge forskningsetiske retningslinjer. Oppgaven og lydopptak av intervjuene er godkjent av Sikt (vedlegg 3), og prosjektet har fulgt retningslinjene til Sikt og forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH) gjennom hele prosjektet, også i forbindelse med oppbevaring av personidentifiserbare opplysninger. Oppgaven tar for seg sensitiv og personlig tematikk, og det er derfor svært viktig å ivareta informantenes anonymitet og trygghet. For å ivareta informantenes anonymitet og personvern, ble det derfor gjort flere forskningsetiske refleksjoner. I NESH (2021, s. 18). står det blant annet at: «Forskere skal som hovedregel innhente et forskningsetisk samtykke til deltakelse i forskning. Det forskningsetiske samtykket skal være frivillig, informert og utvetydig, og det bør være dokumenterbart.». Informantene har blitt informert om deres rettigheter både i form av et tydelig informasjonsskriv med samtykkeskjema, samt verbalt i samtale før intervjuet ble satt i gang. Dette innebar blant annet å informere deltakerne om deres rett til å trekke seg, innsyn, samt deres rett til å klage.

Som nevnt innledningsvis, tar oppgaven for seg sensitiv tematikk ettersom den omhandler religiøse oppfatninger og private forhold (NESH, 2021, s. 25). Det er derfor viktig at vi som forskere tar hensyn til dette, både i form av anonymisering, men også ved å skape trygghet for våre informanter gjennom hele forskningsprosessen. For å ivareta anonymiteten til informantene, transkriberte og anonymiserte vi våre intervjuer i henholdsvis kort tid etter intervjuene var gjennomført, og slettet lydfilen fortløpende. Båndopptaker og samtykkeskjemaer ble oppholdt innelåst og separat i mellomtiden, i tråd med NESH (2021, s. 25) hvor det blant annet kommer frem at: «Dersom det er nødvendig å lagre personopplysninger eller annet sensitivt materiale, må de gjøres på forsvarlig og lovlig vis.». I vår transkripsjon utelot vi, og anonymiserte blant annet alder, navn, stedsnavn, familie, detaljerte beskrivelser i unike historier og vi har valgt å ikke navngi trossamfunnene informantene har brutt med. Våre informanter tilhører en liten kategori mennesker i det norske samfunnet, og det er derfor svært viktig at informasjon nevnt ovenfor blir anonymisert slik at informantenes historier ikke gjør seg gjenkjennelige for storsamfunnet og mennesker i informantenes omgangskrets. I tillegg er et viktig aspekt å skjerme individer som blir indirekte berørt av forskningen. I NESH (2021, s. 26) står det blant annet at: «Forskere skal ta hensyn til personer som direkte eller indirekte er berørt av forskningen, uten at de selv har

gitt samtykke til å delta.». I vårt tilfelle kan dette gjelde trossamfunnene informantene har brutt med, samt familiemedlemmer av informantene. Vi har derfor valgt å kutte og anonymisere store deler av intervjuene i vår transkripsjon der mennesker i nære relasjoner blir omtalt, for å vise hensyn til tredjeperson og mennesker som kan bli indirekte berørt. Videre har vi valgt å ikke navngi trossamfunnene våre deltakere har brutt med, for å unngå skade og belastning for medlemmene i trossamfunnene. For å skape trygghet for informantene har vi vært åpne og transparent om anonymisering og hvordan materialet vil bli behandlet gjennom forskningsprosessen. Vi har i tillegg tilbudt sitatsjekk til samtlige informanter, samt sendt sitater til de som ønsket dette.

Forskning skal gjøre minst mulig skade, og deltakernes trygghet går foran forskningens mål. *«Forskere har ansvar for å unngå at forskningsdeltakere blir utsatt for skade og urimelig belastning som følge av forskningen. Deltakere kan samtykke til en viss risiko for ubehag og belastning.»* (NESH, 2021, s. 27). Informantene setter seg selv i stor sosial risiko, og dette må det selvsagt bli tatt høyde for. Selv om vi gjennom intervjuene har fått høre følelsesladde historier som hadde vært av stor relevans for vår forskning, har vi måtte utelate viktige detaljer eller utelate de helt fra vår oppgave, siden forskningsdeltakernes anonymitet og personvern går foran studiens målsetninger (Fontana & Frey, 2000, referert i Postholm & Jacobsen, s. 251). Vi har eksempelvis skrevet om et sitat fra personlig til generelt nivå og sendt dette til gjeldende informant, for å bekrefte om vedkommende kan stille seg bak sitatet selv om personlige detaljer er fjernet. Videre har vi reflektert over om det å gi hver informant et fiktivt navn og en anonymisert profil virkelig opprettholder anonymiteten til informanten, siden historiene til de ulike informantene har vist seg å være unike, og miljøene som disse personene kommer fra er såpass små i forhold til storsamfunnet. På en annen side vil vi også unngå overdreven anonymisering av våre informanter og historier slik at viktige poeng blir utelatt. Etter flere refleksjoner kom vi frem til å kun ha fiktive navn i vår transkripsjon og analyse, slik at det skulle bli lettere å foreta seg en analyse, men ikke bruke anonymiserte profiler i vår oppgave for å ivareta deltakernes personvern. Dette er som nevnt ovenfor, fordi forskningsdeltakernes anonymitet og personvern går foran studiens målsetninger.

Som nevnt under rollen som intervjuer, vil det i mellommenneskelige relasjoner være maktstrukturer til stede, dette gjelder også i intervjusituasjoner. Kvale og Brinkmann (2015, s. 37) argumenterer for at i motsetning til tidligere forskning, som tilsier at intervjusituasjonen er et likeverdig samspill, er intervjusituasjonen faktisk preget av et

asymmetrisk maktforhold. Intervjuet som blir gjennomført er ikke en dagligdags samtale mellom to individer, men heller en samtale der rammene er satt av forskeren, både når det gjelder tematikk, sted, oppfølgingsspørsmål og fortolkning (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 52). Det er derfor viktig at vi som intervjuere har reflektert rundt disse forholdene. Underveis i intervjuene har vi også forsøkt å jevne ut dette asymmetriske maktforholdet ved å blant annet å la informantene gi innspill på hvor intervjuet skal finne sted, og ved hvert intervju åpne opp for at informantene kan ta opp tematikk som vi selv ikke har stilt spørsmål om mot slutten av intervjuet. Oppfølgingsspørsmål har kommet til underveis i intervjuene, og der har vi som intervjuere stilt spørsmål vi selv ser som relevante, og det kan da ha ført til at vi har unnlatt å stille oppfølgingsspørsmål som kan ha belyst relevant informasjon. I rollen som intervjuer er det derfor flere etiske overveiinger som vi måtte ta hensyn til. Som nevnt under rollen som intervjuer, var en av våre utfordringer å finne en balanse der vi skapte et trygt rom for våre deltakere ved å vise støtte, samtidig som vi opprettholdt en saklig tone. Intervjusituasjonen skal ikke være mer ubehagelig enn den trenger å være, og vi så det derfor som nødvending å framtre med en støttende tilstedeværelse for våre informanter.

I våre intervjuer stilte vi spørsmål som omhandlet informantenes fortid. Dette kalles også retrospektive intervjuer (Repstad, 2007, s. 95). Når mennesker forteller om sin fortid åpnes en mulighet for at informantene kan huske feil. Dette betyr ikke at informantene snakket usant eller unnlot å fortelle ting, men en realitet er at mennesker glemmer både hendelser og følelser. Det var derfor viktig at vi som forskere var oppmerksomme på dette. Ifølge Repstad (2007, s. 95) har mennesker en tendens til å gjenkalle fortiden sin ved hjelp av begreper og tankemåter en har lært seg i senere tid. Denne tendensen opplevde vi selv i intervjusituasjoner, der informanter beskrev sine opplevelser i oppveksten med begreper det er lite trolig at et barn skal ha kunnskap om. Flere av informantene har for eksempel trukket frem begrepet «sosial kontroll» på eget initiativ, et begrep det er lite sannsynlig at et barn har kjennskap til. Dette handler om hvordan informantene har fortolket og forstått sine egne opplevelser fra oppveksten i senere tid. Dette vil være vanskelig å unngå, og det handler om hvordan vi er formet som mennesker, og hvordan vårt språk utvikler seg i de ulike stadiene i livet, men det er likevel viktig å være klar over dette i vår analyse. En annen utfordring en kan oppleve omhandler informantenes forhold til sine tidligere trossamfunn. Informantene vi har intervjuet var svært villige til å prate om tematikken. Ni av ti informanter har blitt rekruttert via en frivillig organisasjon og dette kan ha innvirkning på våre resultater. Slike aspekter er det derfor viktig at vi er bevisste på i vår analyse. Målet med vår oppgave er på

ingen måte å diskreditere trossamfunnene, men informantene kan ha et svært negativt forhold til trossamfunnene basert på deres opplevelser, og kan igjen «ta hevn» ved å i hovedsak ha fokusert på de negative sidene av deres opplevelser. Samtidig er vår oppgave ute etter å analysere opplevelsene og følelsene til informantene, uansett om de er positive eller negative.

4.9.1 Refleksivitet

Et annet aspekt det er nødvendig å være bevisst på omhandler vår egen subjektivitet. Weber (2003, s. 204-207) hevder at all forskning er påvirket av forskerens verdier og ideologiske standpunkt. Dette er i tråd med et sosialkonstruktivistisk paradigme, og tilsier at vår (forskerne i denne situasjonen) bakgrunn er med på å forme forskningsresultatet. Prosessen der en reflekterer rundt dette kalles refleksivitetsprosessen (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 348). Vi vil derfor redegjøre for vårt eget forhold til religion, siden dette kan påvirke våre resultater. Vi har ingen personlige erfaringer med strenge religiøse trossamfunn, eller det å bryte med et trossamfunn, men deler begge en felles interesse for tematikken. Når en forsker på tematikk som personlig berører oss, kan dette føre til at en driver med mindre kritisk forskning og arbeider i et avhengighetsforhold, noe som kan prege våre resultater (Repstad, 2007, s. 39). Vi mener likevel dette er tematikk som er relevant for oss som fremtidige lærere. I jobbsituasjoner kan vi som lærere møte på både elever og kollegaer i lignende situasjoner, og det kan derfor være fordelaktig å ha innsikt i hvordan dette kan være for de som velger å bryte med et religiøst trossamfunn. Utgangspunktet vi har til denne oppgaven vil da tilsi at vi har lite erfaring med opplevelsene til informantene, og kan ha vanskeligheter med å kjenne oss igjen i deres beskrivelser i oppveksten, samt bruddprosessen siden det skiller seg veldig fra våre egne opplevelser. På en annen side kan dette også resultere i at vi i mindre grad lar egne følelser påvirke vår forskning, siden dette ikke er tematikk som personlig berører oss.

4.9.2 Reliabilitet

Reliabilitet omhandler hvorvidt funn og resultater fra et forskningsbidrag kan anses som pålitelige eller ikke, og har dermed: «[...] med forskningsresultatenes konsistens og troverdighet å gjøre.» (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 276). Etersom vi i vår oppgave har tatt i bruk kvalitative metoder i form av semistrukturerte intervjuer vil både forsker og informanter, samt relasjonen dem imellom, ha innvirkning på oppgavens reliabilitet. Både når det kommer til forberedelser i forkant av intervjuene, underveis i intervjuprosessen og gjennom intervjusituasjonene, samt transkribering og analyse. Hvordan vi har opptrådt som

forskere og intervjuere, og alle valg vi har foretatt i prosessen kan i kombinasjon med det informantene har ønsket og si samt respondert på våre spørsmål, både bidra til å svekke og styrke oppgavens troverdighet. Dermed har vi i vår oppgave forsøkt å beskrive prosessen så transparent som mulig.

Samtidig handler også reliabilitet om hvorvidt et resultat og datainnsamling kan reproduseres i andre studier og av andre forskere på et senere tidspunkt (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 276; Postholm & Jacobsen, 2018, s. 223). Ettersom våre intervjuer bærer preg av at informantene kan endre sine svar i intervju med andre forskere, eller at informantene kan huske feil fordi vi i vår oppgave etterspør hendelser som har skjedd en tid tilbake, kan det påvirke påliteligheten. Informantene kan i etterkant av bruddet med sitt trossamfunn ha et negativt syn eller ha et behov for å ta igjen, noe som kan farge svarene vi har fått. Svarene kan dermed endre seg i møte med andre forskere, andre prosjekter og andre tidspunkt. Likevel betyr det ikke nødvendigvis at det svekker reliabiliteten, men at det kan handle mer om tid og sted. I tillegg vil det være avgjørende at vi som forskere er bevisste og reflekterte over vår påvirkning og egen subjektivitet som nevnt under refleksivitet. Som forskere har det vært viktig å være bevisst over våre egne fortolkninger og at dette ikke i for stor grad skal påvirke våre resultater. Samtidig som det er ønskelig med høy reliabilitet av resultater for å motvirke subjektivitet, kan likevel et for sterkt fokus på reliabilitet hemme kreativitet og variasjon (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 276; Postholm & Jacobsen, 2018, s. 224).

Når det gjelder hvordan vi har valgt å ordlegge oss i intervjuene kan det ha påvirket innholdet i det informantene har uttrykt i form av ansiktsuttrykk eller utsagn. Det vil si at selve intervjusituasjonen kan ha vært avgjørende for oppgavens reliabilitet ved senere drøfting og analyse (Jacobsen, 2022, s. 211). Enkelte ganger har vi stilt ledende spørsmål dersom vi har vært usikre på hva informanten egentlig har ment eller om de har vært nølende. Eksempelvis «Du følte at du ikke kunne si det du mente?». Ledende spørsmål kan brukes for å kontrollere reliabiliteten av informantenes svar for å sjekke om intervjuerens fortolkninger stemmer overens. Slik Kvale og Brinkmann (2015, s. 201) skriver, er ikke ledende spørsmål nødvendigvis noe som svekker intervjuenes reliabilitet, men heller styrker dem. Et annet aspekt kan være at vi kun får svar på det vi faktisk stiller spørsmål om eller at informantene tilpasser sine svar til måten vi har formulert spørsmålene på (Postholm & Jacobsen, 2018, s. 225). Vi har forsøkt å stille gode og forståelige spørsmål for å best mulig sikre at informantene forstår det vi etterspør. I tillegg er det viktig å nevne at det for oss som forskere

til tider har vært vanskelig å skulle skrive om andre sine vonde opplevelser. Balansen med å forholde seg nøytral og upartisk, men samtidig være støttende er noe vi har forsøkt å opprettholde, men som også har vært utfordrende. Denne refleksive distansen, som nevnt under kapittelet om refleksivitet, har vært viktig å være oppmerksom på og kan ha påvirket oppgavens reliabilitet (Repstad, 2007, s. 39).

Gjennom transkripsjonen er også reliabilitet viktig. Noen av lydopptakene har hatt dårligere kvalitet enn andre, eller det har vært utfordrende å høre nøyaktige ord som har blitt sagt. Det har ført til at vi enkelte ganger har vært nødt til å rekonstruere intervjuet etter hukommelsen, noe som har vært utfordrende dersom det er en stund siden intervjuet ble gjennomført og ettersom intervjuene er såpass lange (Repstad, 2007, s. 134). Vår fortolking av utsagnene vil kunne ha innvirkning og vil kunne risikere at det går ut over transkripsjonenes reliabilitet. Videre har det også vært vanskelig å høre når en setning faktisk slutter, når det er pause, samt hvordan en skal oversette ansiktsuttrykk eller emosjonelle følelser som latter til skriftspråk. Ved å transkribere hver for oss har vi kanskje subjektivt fortolket båndopptakene på ulike måter, noe som kan påvirke resultatene. Samtidig som dårlig lyd kvalitet kan føre til at transkripsjonene svekkes ved at en transkriberer feil (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 211; Silverman, 2005, s. 222). Våre fortolkninger i kombinasjonen med informantenes fortolkninger er med på å påvirke intervjusituasjonene. Vi som forskere kan ikke vurdere når informantene snakker sant eller usant, men vi kan si noe om deres fortellinger og videre bruke teori for å fortolke dette. Som nevnt under vitenskapsteori vil det sosialkonstruktivistiske paradigme være avgjørende ettersom det er informantenes opplevelser av virkeligheten. Slik Silverman (2005, s. 223) påpeker kan forskningen miste sin mening dersom en er for opptatt av at forskningsinstrumentene skal måle så presist og nøyaktig som mulig, men at vi heller behandler den sosiale virkeligheten som i konstant endring. Likevel intervjuer vi mennesker som har mange av de samme opplevelsene, men at intervjuene omhandler «[...] erfaringene i *sin kontekst*.» (Repstad, 2007, s. 76).

4.9.3 Validitet

Validitet kan omtales som et annet ord for «sannhet» (Silverman, 2005, s. 210). Oppgavens validitet omhandler derfor kvaliteten av funnene i oppgaven, og hvorvidt oppgaven illustrerer sannheten (Postholm & Jacobsen, 2018, s. 229). Denne oppgaven skrives i et sosialkonstruktivistisk paradigme, hvor tanken om at vi ikke vil finne en «objektiv sannhet».

Likevel er det viktig for forskeren å ta visse forhåndsregler slik at oppgaven har validitet. Validitet deles inn i to hovedkategorier; indre validitet og ytre validitet (Postholm & Jacobsen, 2018, s. 229).

Intern eller indre validitet setter søkelys på sannheten ovenfor de en utforsker, altså temaet og utvalget vårt. Den stiller altså spørsmål om oppgaven faktisk svarer på problemstillingen som er stilt, og om bruken av begreper faktisk representerer virkeligheten godt nok (Postholm & Jacobsen, 2018, s. 229). For å undersøke oppgavens interne validitet kan det være hensiktsmessig å reflektere rundt ulike aspekter gjennom prosjektet. Refleksjoner vi har trukket frem i tidligere kapitler har en innvirkning på oppgavens validitet. Eksempelvis aspektene som omhandler rekruttering, informantenes og vår (forskernes) bakgrunn og relasjon, formulering av spørsmål i intervjuene, støttende tilstedeværelse og fysiske rammer kan ha en innvirkning på oppgavens validitet. Ved å være åpen og transparent om anonymisering og hvordan materialet vil bli behandlet, kan vi som forskere gjøre informantene trygge på at deres uttalelser ikke vil kunne spores tilbake til dem, som kan resultere i at informantene våger å fortelle sin sannhet.. Vår subjektivitet kan påvirke tolkningen både gjennom intervjuprosessen og ved analyse av funnene. Samtidig kan våre ulike tilnærminger til definisjoner og forståelse av verden bidra til å skape misforståelser i intervjusituasjonene og analysearbeidet. Informasjonen som kommer frem er ikke en objektiv sannhet, men den er generert i samspill med informantene og oss som forskere og er formet av personlige opplevelser. Informantene i denne oppgaven har opplevelser utenom det vanlige og kan ha et relativt dårlig forhold til trossamfunnet de har forlatt og dette kan dermed være med å male et ensidig bilde av situasjonene informantene våre beskriver. Vi som forskere må også være bevisst på denne validiteten i analyseprosessen slik at vi ikke maler et feilaktig bilde av virkeligheten. I denne oppgaven vil vi ikke kunne ta med all informasjonen vi har innhentet og det er viktig å være bevisst både på hva vi velger å trekke frem, samt hvordan utsagn kan endres i ulike kontekster. En setning kan lett tolkes feil når den blir tatt ut av sammenheng.

Ytre validitet omhandler oppgavens overføringsevne, altså om resultatene kan generaliseres til en større populasjon (Postholm & Jacobsen, 2018, s. 238). Oppgaven er bygd opp på kvalitativ metode, med kun ti informanter og kan derfor ikke generaliseres til befolkningen på samme måte som ved kvantitativ metode. Likevel vil vi argumentere for at våre funn ved hjelp av kvalitativ metode likevel har en form for overførbarhet. Ifølge Tjora (2018, s. 71) har

en i kvalitative studier et mål om konseptuell generalisering. Dette vil da si at ved å se funn i relasjon til tidligere forskning, og utvikle og fremstille funn i form av eventuelle typologier og begreper som ikke kun er avgrenset til vår empiri og case, kan vi derfor underbygge en større gyldighet og mulighet til generalisering. Det vil dermed si at vår oppgave ikke kan generaliseres til befolkningen som sådan, men den kan likevel ha overførbarhet til lignende caser. Repstad (2007, s. 136) kaller dette overskridende gjenkjennelse, og en oppnår dette når forskningens fortolkninger, beskrivelser og konklusjoner har en overskridende gjenkjennelse for berørte aktører. Målet med oppgaven er derfor at fortolkningene og konklusjonene som presenteres i vår oppgave har en konseptuell generalisering eller overskridende gjenkjennelse. For at studien skal bidra til konseptuell generalisering, er det derfor viktig at studien har teoretisk innsikt og er tilstrekkelig detaljert (Tjora, 2018, s. 71). Vi har derfor i vår analyse, ved anvendelse av teori, samt tatt i bruk annen forskning prøvd etter beste evne å utarbeide kategorier som kan ha en overskridende gjenkjennelse i kvalitativ forskning og ha en overføringsverdi til lignende situasjoner og ulike kontekster.

4.10 Analyseprosessen

Analyse omhandler prosessen med å systematisk utforske, undersøke og forklare datamaterialets betydning (Braun & Clarke, 2022, s. 283). Gjennom analyseprosessen har vi latt oss inspirere av ulike metodelitteratur, men som til felles bygger på grunnleggende elementer fra tematisk analyse og som vårt datamateriale vil bli bearbeidet ut ifra. Den newzealandske professoren og psykologen Virginia Braun og den britiske psykologen og førsteamanuensis Victoria Clarke er blant flere som har forsket på tematisk analyse og beskriver det som en velegnet metode innen kvalitativ analyse (Braun & Clarke, 2022, s. 4). «Som navnet tilsier, innebærer tematisk analyse at vi ser etter *temaer* i dataene våre.» (Johannessen, Rafoss & Rasmussen, 2018, s. 279). Ifølge de norske sosiologene Lars E. Johannessen, Tore Witsø Rafoss og Erik Børve Rasmussen (2018, s. 278), som henviser til Braun og Clarkes tidligere litteratur, er tematisk analyse en fleksibel tilnærming og kan brukes både som en «oppskrift», så vel som inspirasjonskilde. Dermed lot vi oss inspirere av Braun og Clarke (2022) sin fremgangsmåte i tematisk analyse ved å ta utgangspunkt i Johannessen et al. (2018, s. 282) sin forenkling med fire steg; 1) forberedelse, 2) koding, 3) kategorisering, og 4) rapportering. Ettersom vi har et svært rikt datamateriale, har det å sette i gang med analyseprosessen vært utfordrende. Det å skulle bearbeide den store

datainnsamlingen har i stor grad vært veldig interessant, men og en tidkrevende og til tider frustrerende prosess.

Etter ferdig transkribering begynte vi med analyseprosessen, altså forberedelsen (steg 1), det å gjøre oss kjent med datamaterialet og skaffe oversikt. Derimot hadde vi allerede underveis i intervjugjennomføringen begynt å reflektere over temaer som kunne være interessant å bruke i analyse og drøfting. Selv om vi intervjuet hver for oss kom vi ofte frem til mange av de samme funnene, og utsagn vi opplevde som overraskende. Ved å diskutere sammen, sammenlikne og notere underveis gjorde vi oss tidlig tanker om hva vi ønsket å gå i dybden på. Likevel dukket det raskt opp utfordringer da vi begynte å lese gjennom alle intervjuene for å markere, sortere og kode (steg 2), der vi innså hvor stort datamaterialet faktisk var. Det vi opplevde som mest utfordrende var det å skulle velge frem det vi mente var det viktigste, samtidig som vi måtte velge bort mindre viktig tematikk som vi likevel fant interessant. Vi forsøkte å systematisere og kode viktige ord og utsagn under temaer og kategorier ved å bruke fargekoder. Eksempelvis markerte vi alt som omhandlet former for sosial kontroll med gul farge.

Slik som Johannessen et al. (2018, s. 26) påpeker er kvalitative analyser dynamiske prosesser hvor en gjerne går frem og tilbake, ombestemmer seg, prøver og feiler. Vi opplevde stadig at vi måtte justere, endre og omstrukturere kodingen og kategoriseringen. For eksempel fant vi etter hvert ut at vi ville tredele analysen; Tiden innenfor, å bryte og tiden utenfor. Ut ifra det fant vi noen mer generelle overordnede kategorier (steg 3) vi ønsket å ha under hver av disse, hvor igjen hver hovedkategori eller tema fikk sine underkategorier. Eksempelvis samlet vi utsagn vi hadde kodet om forventninger, normer, regler, og press under hovedkategorien «Man skal hvert fall ikke skille seg ut», som igjen var under delkapittelet «Tiden innenfor». Vi erfarte at det var utfordrende å skulle lage separate kategorier ettersom mange av temaene og utsagnene omhandlet noenlunde det samme. Dermed forsøkte vi å samle flere sentrale og lignende funn under samme tema. Videre i prosessen startet vi med rapportering (steg 4), nemlig det å begynne å skrive og se sammenhenger og mønstre (Johannessen et al., 2018, s. 282). Som nevnt tidligere har vi brukt denne stegvise fremgangsmåten som inspirasjonskilde og ikke nødvendigvis fulgt den til punkt og prikke. Likevel har vi sett verdien i å skaffe oversikt og bli kjent med datamaterialet før vi begynte med koding og kategorisering, selv om det har vært en dynamisk og noe kaotisk prosess hvor vi har gått mye frem og tilbake.

5.0 Tematisk analyse og diskusjon

I dette kapittelet vil vi presentere de ti informantene vi har intervjuet sine refleksjoner rundt det å vokse opp i et lukket trossamfunn, samt hvordan det er å bryte med trossamfunnet, både underveis i prosessen, men også tanker og refleksjoner knyttet til livet etter bruddet.

Kapittelet er delt inn i tre hoveddeler; del 1, *Tiden innenfor*, del 2, *Å bryte ut* og del 3, *Tiden utenfor*. Vi har, som nevnt i 4.9 *Forskningsetiske hensyn*, valgt å bruke fiktive navn, men ikke informantprofiler. Informantene omtales her som: Anne, Birgit, Camilla, Dina, Erik, Fredrik, Gabrielle, Henrik, Isak og Jørgen.

5.1 Tiden innenfor

Samtlige av informantenes oppvekst har vært sterkt preget av religiøs aktivitet i regi av trossamfunnet. Det var selvsagt ulikheter blant deltakerne, men alle informantene uttrykte at deltakelsen i trossamfunnet var en dominerende del av deres hverdag. To av informantene beskrev trossamfunnet som «altoppslukende». Svarene informantene har gitt oss, tilsa en oppvekst der to til fire kvelder i uken ble brukt til aktivitet i regi av trossamfunnet, og at det ofte kunne bli mer. I dette delkapittelet vil vi presentere ni underkapitler med tematikk som preget informantenes hverdag i deres oppvekst i trossamfunnet. Alle våre informanter har vært en del av trossamfunnet siden fødsel, og vi har derfor i vår analyse valgt å ikke sette søkelys på hvorfor noen velger å bli medlem av et lukket trossamfunn, siden dette ikke er en tematikk som berøres av informantene.

5.1.1 Et tett fellesskap

I våre intervjuer kom det frem at flere av våre informanter følte på en sterk tilhørighet til trossamfunnet. Henrik, Gabrielle, Camilla og Erik uttrykte at det sosiale samholdet i menigheten, og nettverket av å være med i trossamfunnet var et positivt aspekt ved menigheten. Henrik sa blant annet at: «Noen ganger får man jo litt en sånn boost av å tilhøre en sånn type miljø, også den tilknytningen og identiteten og et visst samhold kunne jo noen ganger gi et sånn boost da.». Erik sa også at det som var positivt for han var at en fikk et veldig stort nettverk, og at han ble kjent med mennesker fra andre byer på ulike stevner og sammenkomster, og sa videre: «Du føler du får sinnssykt mange venner da. Det var veldig artig sånn sett.». Dette viser til en sterk tilhørighet innad i trossamfunnet. Det var ikke kun tilhørighet informantene beskrev, men også en opplevelse av trygghet, Dina sa blant annet:

Også var det vel det her og på grunn av det tror jeg, så følte jeg vel mye mer at det var trygt å være i menigheten, siden man kjente alle. Og alle prøvde så godt de kunne å være gode mennesker. Og vi visste jo at hvis noe skulle skje, så ville de jo stille opp. Altså, det var sånn at alle kjente alle og selv om det var sosial kontroll og du visste at, så visste man jo og at de folkene, ja de var jo der. Og hvis det skjedde noe så ville de jo sikkert bry seg.

Dina forteller at på grunn av informasjonen hun hadde fått om verdenen og menneskene utenfor trossamfunnet, følte hun at det var mye tryggere innad i menigheten. Dina fortalte videre at: «Det var en oversiktlig verden. Den var jo så liten at den ble jo oversiktlig da. Og man visste om alle rundt og, men hva skulle jeg si.. jo eldre jeg ble, jo skumlere ble det jo.». Samtlige informanter er født inn i deres trossamfunn, og de fleste uttrykte at dette var nesten det eneste de kjente til. Dette tette fellesskapet og opplevelsen av tilhørighet informantene kjente på kan ses i sammenheng med sosiale-bånd perspektivet, hvor en velger å forbli i et religiøst trossamfunn for å opprettholde det sosiale fellesskapet de er en del av (Repstad, 1984, s. 18). Å velge å forlate et slikt trossamfunn kan derfor være svært vanskelig og krevende. Det innebærer ikke kun å endre trosretning, men en må også gi slipp på sitt sosiale nettverk, som også kan innebære nærmeste familie.

5.1.2 «Man skal hvert fall ikke skille seg ut»

Samtlige av informantene beskrev videre en oppvekst preget av strenge normer, forventninger og detaljerte regler. Normene og reglene varierte noe fra trossamfunn til trossamfunn, men felles blant alle trossamfunnene var et tydelig mål om å ikke skille seg ut eller gå på tvers av forventningene til oppførsel. Ved spørsmål om normer og regler i trossamfunnet sa Erik følgende:

Utallige normer og regler. Jeg vet ikke hvor jeg skal begynne engang, men man skal hvert fall ikke skille seg ut. Nei. Man skal helst være.. helst være en grå mus. Kan ikke ha noen egen stil, man skal liksom følge de sin oppskrift på hvordan man skal være, te seg og til og med tenke. Og litt sånn normer og regler altså det ja.. du har ikke lov å lese om.. Det var en ting som var vanskelig når man var ungdom kanskje.. Å ikke.. Hvis du masturberte da, da må du gå til [lederne i trossamfunnet] da og.

Erik beskriver en oppvekst preget av utallige normer og regler for både oppførsel og væremåte. Disse erfaringene var ikke Erik alene om. Samtlige informanter beskrev svært konkrete forventninger til ulike aspekter ved hverdagslivet, Henrik fortalte blant annet at jenter og gutter ikke skulle være i rom alene, samt at en måtte møte opp på møter og selv forkynne. Camilla sa følgende: «Ja herregud! Det var jo bare regler.», og fortalte videre at hun var underlagt flere regler for både klesstil, skjønnhet, utdanning og bosted. Dina beskrev oppveksten som svært preget av normer, og sa: «Jaja, masse. Det var jo så mye at det er ikke vits å ramse opp. Det var normer, alt sammen.». Videre fortalte Dina om uanmeldte besøk fra menigheten, og hvordan de forholdt seg til dette. Dina forklarte:

[...] det kom jo folk fra menigheten på besøk til oss plutselig. Så måtte vi bare sende hjem naboer. Det skulle ikke vises at vi lekte med dem. Og vi måtte ta på oss skjørt, måtte gå inn fra [familiemedlem] siden [h*n] hadde tv. Vi måtte ikke snakke om at vi hadde sett på tv-en.

Disse normene og forventningene viser til både formell og uformell sosial kontroll. Det er viktig å påpeke at sosial kontroll ikke er et uvanlig fenomen, og at alle samfunn er preget av uformell sosial kontroll, ved at vi har en grunnleggende enighet om hva som er «normal» oppførsel i gitte situasjoner (Ugelvik, 2019, s. 76). I lukkede trossamfunn med liten tilknytning til samfunnet utenfor har normer og regler som ikke gjør seg gjeldende i storsamfunnet blitt internalisert av deltakerne i trossamfunnet. Når deltakere i trossamfunnet møter situasjoner i storsamfunnet som avviker fra det som er «normalen» i trossamfunnet, kan dette bli problematisk. Denne interne justisen kan ses i relasjon til Webers (1978, referert i Gordon, 2009, s. 258). begrep, dominansstruktur der det refereres til de sosialt konstituerte normene satt av en rådende autoritet. I disse lukkede trossamfunnene har lederne, men også systemet som er bygd opp fastsatt ulike normer og regler det var forventet at deltakerne skulle følge, og dersom disse ikke ble fulgt ventet det sosiale sanksjoner. De sosiale sanksjonene varierte i alvorlighetsgrad hos våre informanter, men felles for de fleste informantene innebar sanksjonene ofte en følelse av mangel på tilhørighet eller fare for å bli stemplet som en avvikler. Stanley Cohen tar utgangspunkt i formell sekundær sosial kontroll. Cohen definerer sosial kontroll som hvordan samfunnet responderer på oppførsel og mennesker som samfunnet betegner som avvikende, problematisk, bekymrende, truende eller uønsket (Cohen, 1985, referert i Ugelvik, s. 28-29). Vi vil derfor argumentere for at denne i utgangspunktet uformelle sosiale kontrollen, kan for deltakere i trossamfunnet oppleves som

formell sosial kontroll, som i større grad er institusjonalisert (Bø, 2008, s. 106). Informantenes oppvekst er i så stor grad preget av det lukkede trossamfunnet, slik at trossamfunnets normer og regler settes høyere enn flere av samfunnets regler, lover og forskrifter, blant annet menneskerettighetene. Trossamfunnet kan altså bli sett på som egne samfunn.

5.1.3 Dugnad som en del av rutinen

Hverdagen i trossamfunnet var ikke kun preget av regler om hva man ikke skulle gjøre, men også av tydelige forventinger om å bidra til fellesskapet. Dugnad eller økonomisk bidrag var noe alle informantene beskrev som en forventning som preget deres oppvekst. En av informantene sa blant annet at medlemmene i trossamfunnet betalte en prosentandel skatt av sin inntekt til trossamfunnet, samt at familien i stor grad bidro med ulike former for dugnad. Birgit fortalte at familien hadde bidratt med mye dugnad gjennom årene, og sa videre:

Hver gang du var på møte, måtte du legge noe i kollekten i det du gikk inn døra. Og det ble vi og lært opp til. Men det var bare småpenger, men det var for at vi skulle lære oss. Det var viktig. Det var liksom en del av rutinen. Det var jo viktig. De har mye penger. Det er en velstående bedrift vil jeg si.

Camilla nevnte også at deltakelsen i trossamfunnet var i stor grad preget av dugnad. Hun fortalte videre:

«Men, du kan si at den, det som skjer da det er jo det at du blir ikke med inn i den der gode varmen. Nei, du blir, du blir her av de som er mindre betydelig ja hvis du forstår. Du blir ikke skjøvet ut fordi du ikke deltar mye, fordi de er for avhengige av manntallet. Men du får din plass litt lengre ut i køen, ikke sant.»

Gabrielle hadde også liknende erfaringer, og sa: «Så, jeg tror man hadde blitt sett ned på hvis man aldri hadde vært med på en eneste dugnad. Det funker liksom ikke. Så alle har vel på en eller annen måte bidratt, ja.». Jørgen beskrev også en oppvekst med forventninger til deltakelse i frivillig dugnad og økonomisk bidrag, og likt som flere av informantene ventet det en type konsekvens dersom en ikke bidro til denne frivilligheten. Jørgen sa:

Da de bygget [menighetshuset] i hjemlandet i den byen jeg vokste opp i før jeg flyttet til Norge. Så var det sånn at alle måtte stemme om de ville, sånn i hele salen stemme

over om de skal bidra, og foreldrene mine gjorde ikke det, så da ble de på mobbet for det så.

Alle våre informanter understreket at dugnaden familien deltok på var frivillig, dette gjaldt også økonomiske bidrag, med unntak av Anne, der de betalte skatt til menigheten. Likevel beskrev informantene ulike konsekvenser i form av sosiale sanksjoner dersom en ikke bidro nok til menigheten. Slik som Jørgen påpekte, ble foreldrene mobbet for å ikke stemme «riktig» i ettertid. De fikk altså en konsekvens av å ytre en mening som ble sett på som «utenfor» normen. Dette viser til uformell sosial kontroll, hvor avvikende atferd fører til sosiale sanksjoner (Bø, 2008, s. 106).

5.1.4 Ikke menge seg med syndere utenfor

Deltakelsen i trossamfunnet var også preget av opplevelser av sterk isolering fra storsamfunnet. Dette kunne være i form av at arrangementer og andre aktiviteter i regi av menigheten var så tidskrevende at det ikke var mulighet til andre sosialiseringsaktiviteter, til at de ikke fikk lov til å være med på aktiviteter utenfor menigheten. Erik sa blant annet: «Jeg fikk jo aldri lov å begynne på fotballtrening, som jeg hadde så lyst til, fordi at det falt på sånne møtedager da.». Videre var det flere av våre informanter som uttrykte at de var underlagt regler som tilsa at de ikke fikk lov til å være med på aktiviteter eller organisert idrett utenfor trossamfunnet. Dina beskrev en oppvekst fylt med begrensninger og sa følgende: «Nei, det var så mye rart.. Jeg likte å danse og det var hvert fall ikke noe greit. Det snevret seg til. Og det var ikke lett.». Også Henrik beskrev en altopplukende deltakelse i trossamfunnet som førte til at han ikke fikk delta på organisert idrett, siden dette krasjet med møtene i menigheten, og sa videre at han var kjempeglad i å spille fotball, men at det var ikke praktisk mulig: «Så det er jo en av mine livs store sorger at jeg aldri fikk ... Jeg fikk aldri prøvd for jeg var skikkelig god. Jeg var et ordentlig fotballtalent, så jeg rulet jo løkkefotballen.». Videre sa Henrik:

Selv om det ikke er direkte forbudt i [menigheten], så er det jo frowned upon (mislikt) sterkt og for mine foreldre så var det helt uaktuelt å la meg, la meg bli med i organisert idrett da. Så det var jo en stor interesse som, som, som jeg ikke fikk, som jeg aldri fikk på en måte oppfylt da.

Anne fortalte at det var forbud mot å delta på idrettsaktiviteter utenfor menigheten, og sa at hun hadde flere søsken som veldig gjerne ønsket å spille fotball, men at de ikke fikk lov til det. Videre fortalte hun: «De ble liksom fratatt muligheten til å bli veldig gode i fotball, som var liksom deres [...] og det var liksom de sin store glede i livet. Sånn at man ble jo, fikk ikke lov til det. Det er jo synd.» Da vi spurte Anne hvorfor dette ikke var lov, svarte hun:

Det var jo fordi at man skulle jo ikke menge seg med ehm, de ehm med 'syndere', altså de som ikke trodde på det rette. Man ville jo ikke at vi skulle bli påvirket. Man kunne jo miste troen rett og slett. Man kunne ikke banne og sånt *latter*. Jeg ler litt, fordi jeg synes det er litt morsomt nå.

I sitatet kommer det også frem et tydelig skille mellom 'oss' og 'dem', hvor mennesker utenfor trossamfunnet blir betegnet som «syndere». Henrik beskrev også en hverdag i barndommen som i stor grad bestod av aktiviteter i regi av menigheten og uttrykte at dette var en form for påvirkning som førte til avstand til storsamfunnet. Henrik sa videre:

Det er ikke så farlig når du er et [barn], så er det ikke så mange som bryr seg om det, men etter hvert som man på en måte kommer i puberteten og litt sånne ting, typiske ting som følger med, det slår inn, så, så forventes det jo at man skaper en avstand da til omgivelsene rundt seg og ikke knytte nære vennskap og sånt, så, så det påvirker jo hverdagen. Ja, absolutt.

Henrik beskrev en form for sosial kontroll basert på forventninger hos de nærmeste, altså en uformell primær kontroll (Bø, 2008, s. 106), hvor mennesker som bryter normer og forventninger står i risiko for å straffes med sosiale sanksjoner. Denne forventningen om å ikke sosialisere seg med de utenfor menigheten, var et aspekt som kom tydelig frem hos alle informantene. Gabrielle fortalte en historie fra barneskolen der hun var veldig forelsket i en gutt og ville invitere han på en aktivitet på fritiden, men syntes det var litt skummelt, så hun spurte sin mor om råd. Videre sa Gabrielle følgende:

Også snakka jeg med mamma om det, og jeg husker jeg satt og grein, fordi mamma bare 'ja, men du veit jo det, at det er ikke vits å få seg kjæreste som ikke, eller prøve å få seg kjæreste som ikke er med i [menigheten] uansett.' Og jeg husker jeg bare satt å [gråt] og [gråt] og bare 'men jeg er jo så forelska', det er ikke rettferdig. Eller det var noe sånn da. Og jeg husker jeg syntes det var så fælt, men jeg var jo liten da. *latter*.

Dette sitatet viser hvor tidlig denne formen for isolering av storsamfunnet preget deltakernes oppvekst. Isak fortalte også en historie om sin første ungdomsforelskelse. Han illustrerte en autentisk ungdomsskoleforelskelse der han for første gang følte at noen virkelig var glad i han for den han var, som ifølge Isak var en ny og sterk opplevelse. Videre fortalte Isak:

Det som skjer, når mine, eller mine foreldre da oppdaget at dette var en veldig sterk opplevelse for meg og så potensiale for at dette kunne bli noe som dro meg vekk i fra religionen. Så gikk da mine foreldre på min telefon og slo opp med denne personen på tekst for meg, uten at jeg visste det.

Isak fortalte at denne opplevelsen summerer opp realiteten han eksisterte i på den tiden, og sa videre:

Det forklarer på en måte alt da, det var det som var denne realiteten jeg eksisterte i, som igjen forsterker den følelsen jeg hadde om at du kan ikke åpne deg for noen. Du kan ikke føle noen autentiske følelser du kan ikke si noen ting eller ha noen i hvert fall ikke utad så [...].

Denne isoleringstaktikken ved å bryte sosiale bånd til omverdenen er et av hovedtrekkene ved sekter, slik Causer (1991, referert i Skoglund et al., 2008, s. 41) argumenterer for. Ved å isolere medlemmene av trossamfunnet fra omverdenen, vil de også i mye mindre grad bli preget av innflytelse fra omverdenen, og deltakerne vil i mindre grad stille spørsmål til etablerte sannheter innad i trossamfunnet. Siden våre informanter er født inn i disse lukkede trossamfunnene, handlet det ikke kun om å bryte sosiale bånd til omverdenen, men også forhindre at nye sosiale bånd ble skapt. Som informantene beskrev, ble dette gjort ved å ta i bruk normer og regler som kontroll slik at deltakerne i trossamfunnet ikke skulle skape nye sosiale bånd eller opprettholde dem. Denne tendensen kan kobles til bruk av psykisk vold i form av *isolering*, hvor gjennom både direkte og indirekte press begrenses bevegelsesfriheten til deltakerne i trossamfunnet (Isdal, 2018, s. 61). Slik flere av våre informanter beskrev, fikk de ikke lov til å ha venner utenfor trossamfunnet. Anne fortalte blant annet: «[...] du blir gjennomsyra av det at du ikke skulle menge deg med de som ikke var i menigheten. Du fikk jo ikke lov å leke med de i gata som ikke var med i [menigheten].». Denne isoleringstaktikken og distansering fra storsamfunnet viser til et kjennetegn en ofte ser i fundamentalistiske bevegelser (Bruce, 2008, s. 15).

5.1.5 «Man skal jo liksom føye seg da» – om uenighet

Informantene beskrev muligheten for å stille kritiske spørsmål som svært begrensende. Da vi stilte deltakerne spørsmål rundt denne tematikken, var svarene preget av en tanke om at «det bare var sånn». Gabrielle sa blant annet:

Nei. Ikke at jeg noen gang tenkte tanken heller da. Men, ehm, stiller man spørsmål og er man kritisk, så er det på hue og ræva ut liksom. Det er ikke millimeter åpen rom for kritisk tenkning, å liksom stille spørsmål.

Også Erik hadde samme oppfatning og sa: «Det er ikke det. Man skal jo liksom føye seg da [...]. Jeg har jo veldig problemer med autoritet tror jeg, på grunn av det.». Isak forklarte at per definisjon så var det rom for uenighet, siden troen var bygd opp på overordnede prinsipper, men forklarte videre:

Så det blir jo på en måte vel, så det er mulighet for konflikter og det å være uenig, men på grunn av den sosiale kontrollen, så ender man aldri opp mot nøyaktig å si de uenighetene ut høyt. Du må på en måte bare akseptere den minste common denominator (felles enighet), altså det vil si den som har den hardeste samvittigheten vinner og alle andre bare snakker ikke om det.

Disse utsagnene viser til en sterk form for konformitet innad i de respektive trossamfunnene. Det har altså blitt en enighet på grunn av dyspittende, etablerte normer lært fra ung barnealder som har ført til at det bare «er sånn» (Bø, 2005, s. 93). I en liknende beskrivelse av Goffman (1961, s. 14) i hans møte med pasienter og ansatte ved mentalsykehus, der de involverte har lært å kjenne sin plass, er personlig utfoldelse sterkt avgrenset. Denne formen for sosial kontroll innskrenker altså handlingsrommet til enkeltindivider i menigheten siden det venter en konsekvens dersom normene blir utfordret eller enkeltindividene i menigheten ikke forholder seg til disse. Ved spørsmål om rom for uenighet i trossamfunnet påpekte Camilla også hvordan de som er uenige ble sanksjonert og skjøvet ut i kulden:

Nei det er ikke det. De later som det er det. Men det vi ser er at når folk stiller spørsmål og er kritiske, det er jo det at de, og det som er stilt om aksept og om man ikke er bra nok, i de sakene som på sidelinjen de blir ikke så mye lyttet til. Nei, du får ikke verv, altså verv, du får ikke, du blir ikke tatt så høytidelig. Nei, du blir bare skyvet litt ut i sånn i ytterkant. Ja, og det er en sånn stygg, veldig stygg måte å ha sosial kontroll på.

Camilla beskrev en praksis der enkeltindivider som viker fra normen opplevde en konsekvens der de ble skjøvet ut av fellesskapet dersom en stilte spørsmål til de allerede etablerte normene. Dette kan ses i sammenheng med behandling av avvik i storsamfunnet som bryter med samfunnets etablerte normer og verdier (Ugelvik, 2019, s. 80).

5.1.6 Frykt

I kapittelet ovenfor illustreres en praksis der normer og regler ble fulgt, siden «det bare var sånn». Videre i våre intervjuer kom det frem flere historier som tydet på at denne konformiteten også var basert på en underliggende frykt. Frykten informantene beskrev baserte seg på tre hovedaspekter; *frykt for helvete og satan*, *frykt for den verdslige verden* og *frykt for sanksjoner og ekskludering* innad i trossamfunnet, som også kunne innebære utstøtelse. Informantene ga oss flere beskrivelser på hvordan frykt ble brukt som et middel for kontroll.

Frykt for helvete og satan

«[...] det var jo mye skremselspropaganda. Det er jo enten paradiset eller helvete. Også er det de og oss ikke sant». Birgit fortalte videre hvordan hennes oppvekst var preget av detaljerte beskrivelser om en dommedag dersom en ikke fulgte trossamfunnets normer. Dette ble erfart av flere av informantene. I en beskrivelse av oppveksten sin fortalte Fredrik:

Det er mye fryktbasert også, ikke sant. De lærer jo, at [dommedag] skal komme. Jesus skal komme tilbake og utslette alle som ikke lever etter bibelen og [...]. Ja, så det.. De er veldig sammensveiset, og alt skal holdes inne i menigheten og da [...].

Videre forklarte Fredrik at disse forestillingene og skremselssnakk om dommedag har preget han i lang tid. Fredrik sa:

Og jeg har også i voksen alder hatt mareritt om at [dommedag] skal komme liksom, for det de har brukt det som en sånn fryktbasert greie helt fra fødselen omtrent, så ja, det er nesten litt flaut å si, men det er så innprentet i meg som person at. Ja, det ja ... Bare sånn det er.

I våre intervjuer fikk vi flere detaljerte beskrivelser på denne frykten informantene følte på. Birgit fortalte om en interaksjon i tenårene med religiøse utenfor menigheten, og hvordan dette føltes for vedkommende og sa videre:

Eller noen hadde et sånn vitnesbyrd da, så ble jeg livredd. For jeg merket at det var noe med de menneskene som var snilt, men så tenkte jeg at jeg har jo ikke lov til å høre på dem, og være med dem. Så da husker jeg at jeg gikk ut og det var mørkt og vinter, drittvær. Og jeg tenkte bare 'ah, å nei nå' jeg følte sånn nesten at nå puster satan meg nesten i nakken. Jeg hadde veldig mye angst for satan. For du hører det med alt, 'satan, satan, satan'. Så det er sånn undergrunns forkynnelse. Og det ordet forveksler du med frykt. Det er frykt, ordet satan. Det er et fryktord. Så jeg følte virkelig at 'åh, hjelp'. Altså, jeg var skikkelig redd noen ganger. Det var skikkelig ille. Så jeg hadde det sånn da. Og det var veldig skummelt. Det var skikkelig drittskummelt.

Disse sitatene viser hvordan det å bruke frykt som virkemiddel for å kontrollere andres atferd kan tolkes som en form for psykisk vold, og bærer preg av både *indirekte trusler* og *isolering* fra omverdenen. Informanten ble ikke truet med fysisk avstraffelse, men frykten for «satan» ble aktivt brukt som en indirekte trussel slik Isdal også poengterer (2018, s. 50).

Informantenes virkelighetsoppfatning var preget av trossamfunnets overbevisning, og definisjonsmakten lederne i trossamfunnet innehadde. Denne symbolske makten gir slik som Bourdieu (1996, s. 45) beskriver, en makt som gjennom utsagn kan få andre til å tro på en verdensoppfatning. I informantenes situasjoner, ble denne oppfatningen anerkjent av deres nærmeste, altså deres egne foreldre som i et barns oppvekst er de viktigste omsorgspersonene (Ugelvik, 2018, s. 81). Når en først innehar symbolsk makt, vil en også ha mulighet til å utøve symbolsk vold (Bourdieu, 1996, s. 43). Den symbolske makten gir makthaverne mulighet til å påtvinge eller kontrollere verdensbildet til de makten utøves på, og dermed også kontrollere handlingsrommet til enkeltindivider. I intervjuene kom det frem at virkelighetsoppfatningen til flere av informantene var sterkt preget av frykt for «dommedag», «et evig helvete» eller «satan» dersom de ikke fulgte normene og forventningene fra trossamfunnet. Våre funn samsvarer med tidligere forskning, i NKVTS-rapporten kommer det frem at å bruke skrekkinngytende fiendebilder, og skrekkvarianter av dommedag er et kjent fenomen hos lukkede, religiøse grupper (Skoglund et al., 2008, s. 230).

Frykt for den verdslige verden

Slik det kommer frem i NKVTS-rapporten, brukes disse skrekkinngytende fiendebildene også aktivt for å skape en distansering til de utenfor trossamfunnene (Skoglund et al., 2008, s.

230). Henrik forklarte at trossamfunnets syn på de utenfor var preget av negative beskrivelser:

Ja de heter jo verdslige fordi de tilhører verden. Altså verden er jo kontrasten til sannheten da, sannheten er jo de som er innenfor [menigheten], og så er det de som er utenfor det er da verden og verden ligger jo i den ondes vold, satan styrer jo verden. Og de som da er i verden, de kalles verdslige. Så det er jo et veldig sånn nedlatende uttrykk.

Denne distanseringen til de utenfor opplevde flere informanter. Gabrielle forklarte at hun stadig fikk høre at «de verdslige» ofte manglet samvittighet og at de stadig var ute etter å ta dem, Gabrielle sa blant annet at «Det var veldig sånn ‘pass deg for de verdslige».’, og «De verdslige var liksom ‘åh, så farlige’.». Dina opplevde også dette og sa følgende:

Det jeg husker fra sånn som jeg tenkte da jeg var liten. Du er jo bare oppdratt til å tenke at verden ikke var bra. Eller alt utenfor menigheten ikke var bra, og folk utenfor var, ja de var, de har kanskje ikke noe samvittighet eller et eller annet sånt.

Også denne beskrivelsen viser hvordan frykt blir brukt som et middel for å kontrollere medlemmer og isolere de fra storsamfunnet. Dina fortalte videre at gjennom hele oppveksten ble hun fortalt at mennesker utenfor menigheten var ute etter å ta dem, og «verdslige» (mennesker utenfor menigheten) ble beskrevet som onde. Dette viser til en utøvelse av psykisk vold som bærer preg av både *indirekte trusler* og *isolering* fra omverdenen (Isdal, 2018). Distansen til storsamfunnet viser også til sekteriske trekk (Repstad, 2000, s. 70).

Frykt for sanksjoner og ekskludering

Det var ikke kun frykt for dommedag eller verden utenfor informantene beskrev, men også en underliggende frykt for konsekvenser dersom man brøt regler i trossamfunnet. Isak beskrev også en barndom preget av frykt, og sa følgende i en beskrivelse av sin barndom:

En ting jeg husker veldig mye fra barndommen, er dette med, med, med frykt, kontroll, dette med å hele tiden tenke på hva er det riktige, hvordan gjør vi dette, hva forventes om, av meg nå og da med gjerne litt mer, hva skal jeg si, sfære med avstraffelse og kontroll enn det man gjerne er vant til inn i, inn i normal, i normal oppvekst kan du si ja.

Isak forklarte videre at han var opplært til at livet på jorden var en lidelse, men at i fremtiden vil det komme et evig paradys, og sa:

[...] og hvis jeg da som et enkelt individ trekker meg vekk i fra religionen eller gjør noe galt, eller den type tingen der, så vil jeg jo ikke ha muligheten til å leve for alltid, ikke sant. Så hvis jeg, du gjør noe galt, så blir på en måte en slags dobbelt død, og om du vil en slags sånn ekstra, du er liksom ekstra død, fordi, ikke bare dør man som et, et menneske i utgangspunktet, men du får da ikke muligheten til å leve av for alltid.

Henrik hadde samme oppfatning, og sa blant annet:

Ja, [menigheten] har jo et juridisk, ja man kaller det jo et utvalg da så du må jo hvis det går rykter eller kommer påstander, så blir man jo kalt inn i et utvalg og må forklare seg for [mennesker med en sentral rolle i trossamfunnet]. Og hvis du da blir dømt, så blir du utstøtt, så dette er jo en reell frykt som man lever med hele tiden. Utstøtelse er jo døden. Da mister du alt så, så, det er jo på en måte, det henger jo litt sammen, ikke sant.

Isak og Henrik beskrev en frykt for utstøtelse, som i deres øyne også betød at du mistet alt. Frykten ble beskrevet som konstant og dette viser til en form for psykisk vold, der bakenforliggende makt eller trussel blir brukt for å skremme individer (Isdal, 2018, s. 49). Frykten for å bli utstøtt er en underliggende frykt som er med på å kontrollere deltakernes handlingsmønstre, slik flere av våre informanter påpekte, vil utstøtelse også bety å miste sin plass i himmelen eller evig paradys. I praksis kan dette bety at en handling, eksempelvis å ha sex før ekteskap kan føre til utstøtelse. Denne utstøtelsen innebærer både et sosialt brudd med sitt sosiale nettverk, herunder den utstøtte sin familie, men utstøtelsen innebærer også at en mister sin plass i «paradis» eller det evige liv, slik Henrik forklarte det:

Så hvis det glipper for en 17-åring, så, så risikerer han total, total sosial kollaps, ikke sant? Mens de har jo et system der de hele tiden overvåker og håndhever de lovene. Og det skaper jo en sånn, ja det er ganske tungt, det er en fryktkultur.

Disse mulige konsekvensene viser derfor til at frykten har en enorm makt og tak over informantene. Utsagnet til Henrik viser en tilstedeværelse av formell sosial kontroll, der trossamfunnets normer og regler er satt over storsamfunnets lover og regler (Bø, 2008, s. 106).

5.1.7 Refs

Det var ikke kun utstøtelse informantene fryktet, men også konsekvenser innad i trossamfunnet. I intervjuene kom det frem at flere av informantene hadde opplevd sosiale sanksjoner som følge av normbrudd. Anne fortalte at hun hadde blitt gravid utenfor ekteskap, noe som viker fra normen i trossamfunnet. Anne fortalte videre:

Men den kirken her, som jeg går i, der er det alltid, eller som jeg gikk i, der var det alltid fullt og det var flere hundre mennesker ikke sant. Og da var det sånn at presten måtte gå frem etter gudstjenesten og si 'jeg kommer frem på vegne av [Anne], hun har gått hen og syndet mot det sjette bud og er blitt gravid. Og hun ber om at menigheten skal tilgi hun for dette.'

Anne uttrykte videre at dette var: «[...] helt krise» og mente også at dette burde vært ulovlig. Denne praksisen viser til en bruk av psykisk vold, både i form av *emosjonell vold, samt degraderende og ydmykende atferd* (Isdal, 2018, s. 52). Erik og Gabrielle fortalte også om konsekvenser de hadde opplevd ved normbrudd, som innebar møter med lederne i trossamfunnet. Erik fortalte at han hadde vært på et møte med lederne i trossamfunnet og sa videre: «Så skal de vite alle intrikate detaljer om hva som har foregått, til og med om det er noe seksuelt ikke sant?». Erik utdypet videre hvordan samtalen gikk: «Ja, 'tok du på brystene hennes? og hva gjorde du da?' Ja, sånn bare, det er jo helt sykt liksom.». Gabrielle fortalte også at hun måtte i møte med lederne i trossamfunnet etter å ha hatt sex utenfor ekteskapet. Hun fortalte videre:

Jeg tror, altså jeg har vært heldig. For jeg har jo hørt om flere som liksom, har [ledere] som spør alt for mye om detaljer og graver i intime greier som jeg slapp. Det var liksom. Det holdt å si at jeg hadde hatt sex, og de spurte ikke noe mer om det.

Slik det illustreres ovenfor, var informantenes oppvekst og deltakelse i trossamfunnet tydelig preget av makt og dominansforhold. Lederne i trossamfunnet ble ansett som en rådenende, legitim autoritet som innehadde makt til å påføre informantene ulike konsekvenser som svar på normbrudd (Weber, 1978, referert i Gordon, 2009, s. 258). Informantene har hatt ulike erfaringer med konsekvenser i trossamfunnene de vokste opp i. Noen opplevde svært strenge konsekvenser på normbrudd som illustrert ovenfor, mens andre forklarte at de gjerne holdt normbrudd innad i familien, samt at de ble møtt med forståelse av de øvrige medlemmene i

trossamfunnet. Konsekvensene varierte fra å miste retten til å prate høyt i møter, til å måtte bekjenne sine synder offentlig eller å oppleve sosial utfrysning.

5.1.8 «Vi og de andre» – tilhørighet og utenforskap

Som nevnt innledningsvis er våre kategorier knyttet sammen og kan ikke ses isolert fra hverandre. Slik det eksemplifiseres ovenfor, har den sosiale kontrollen våre informanter opplevde i sin oppvekst, i kombinasjon med andre årsaker, gitt uttrykk i følelsen av tilhørighet eller mangel på tilhørighet hos flere av informantene. Som beskrevet i kapittel 5.1.1 *Et tett fellesskap*, uttrykte flere av informantene en oppvekst med en opplevelse av sterk tilhørighet til trossamfunnet i ung barndom. Gjennom intervjusituasjonene utviklet samtalene seg til også å handle om et utenforskap hos samtlige. Dette innebar både mangel på tilhørighet til trossamfunnet, men også mangel på tilhørighet til andre arenaer i samfunnet. Denne følelsen var ofte fremtredende i ungdomsskolealder. Jørgen uttrykte at oppveksten i trossamfunnet var svært vanskelig når det gjaldt tilhørighet både innad i trossamfunnet, men også i skolehverdagen, og svarte på spørsmål om erfaringer i oppveksten som: «Stort sett negative, ja, jeg kan si at det var, det var forferdelig mye ensomhet.». Camilla fortalte at hun gikk på offentlig skole og at det også gikk et par jenter fra «sekten», som hun kaller det i klassen. Hun fortalte videre:

Og du kan si at hvis ikke kjemien stemmer fint med de som er med i sekta, kan du ikke leke sammen med de andre. Sånn at du blir jo på en måte veldig ensom. Ehm og det var som den der gardinen som trekkes ned når skoledagen var over, så var det ikke noe mer kontakt. Vi bor hundre meter fra andre, de nærmeste. Så det er jo helt sånn absurd, det er det.

Camilla beskrev i utgangspunktet skolen som et fristed, og et sted hun trivdes godt, men sa videre at hun ikke fikk lov til å delta på ulike aktiviteter i regi av skolen, som for eksempel 17. mai-feiring, julerelaterte aktiviteter og kristendomsundervisning. Videre sa hun: «[...] men den der sorgen du går med inne i deg selv, fordi at du ikke får være med på ting og ikke får lov å være med andre folk. Det er jo sånn at du blir jo litt sånn sosialt ødelagt.» Denne følelsen av et utenforskap beskrev samtlige informanter. Dina sa blant annet at hun hadde vanskeligheter med å finne et sted å høre til, og sa: «Det var den følelsen av å være annerledes. Den var veldig ekkel.». Dina beskrev en følelse av å være annerledes på skolen, men også innad i menigheten, som kom av ulike grunner, blant annet normer og regler hun

var underlagt av menigheten. Denne beskrivelsen av utenforskap preger våre funn og det var tematikk alle våre informanter tok opp. Dina forklarte at hele hennes familie var underlagt sterk sosial kontroll fra menigheten, samtidig som at de hadde familiære og vennskapelige relasjoner med mennesker utenfor menigheten, og sa følgende:

Det ble et slags sånn dobbeltliv [...]. Det ble sånn en litt vanskelig navigering for oss som var helt små da. Vi skjønnte jo ikke helt, men ja. Litt sånn dobbelt. Også husker jeg at egentlig, eller for meg og mine søsken. Det ble litt sånn at vi falt mellom to stoler sånn sosialt sett. Det ble en slags glassvegg satt opp mellom oss og naboene på en måte [...] og da passet man ikke der heller.

Denne isoleringen fra omverdenen viser til sekteriske trekk, slik (Repstad, 2000, s. 70) påpeker. Følelsen av være mellom to verdener beskrives også i NKVTS-rapporten, hvor det kommer frem at ungdom som har vokst opp i et lukket trossamfunn kan være i svært sårbare situasjoner, siden deres mangel på nettverk og kunnskap om storsamfunnets sosiale koder kan føre til utenforskap (Skoglund et al., 2008, s. 128).

Følelsen av utenforskap og mangel på tilhørighet som beskrives ovenfor ble håndtert på ulikt vis av deltakerne i vår studie, men i intervjuene kom det frem at den dominerende måten å håndtere dette på var å leve et «dobbeltliv» eller gjøre ting i skjul, som flere påpekte. Camilla sa blant annet: «Ja jo da, det blir jo litt sånn at du, at du lever et ekstremt dobbeltliv ellers. Hvis du ikke klarer å tilpasse deg, å være sånn som det er ønsket at du skal være, å bli en sånn her mønsterungdom i sekta.» På lignende vis fortalte Gabrielle: «Så jeg begynte å leve et dobbeltliv, lasta ned tinder, fikk herjet fra meg. *latter*». Henrik påpekte også et dobbeltliv, og sa:

[...] jeg var jo eneste [fra menigheten] i klassen på ungdomsskolen, og det var jo ingen som på en måte, ja, så jeg var jo en vanlig kid i skoletida også man blir jo veldig sånn god på sånt dobbeltliv da at man, man splitter personlighet litt og så er man en, en person når man har muligheten til det da, typisk på skolen og sånn og så når skoledagen er ferdig, så, så skifter man personlighet til den andre, den andre som kommer hjem og da har kompiser hjemme igjen da.

Informantene delte flere historier der de snakket om ting de holdt skjult fra trossamfunnet og nærmeste familie, siden disse sidene av personligheten til informantene ikke var i tråd med normen i trossamfunnet. Anne og Birgit fortalte oss om hemmelige venner, mens Camilla

fortalte at hun skjulte bøker hun egentlig ikke fikk lov til å lese under genseeren, og at hun leste på kveldstid. Isak og Camilla påpekte at de tok på seg en maske, siden de ikke kunne være seg selv, og hele tiden passet på hva de gjorde og sa. Slik det kom frem i intervjuene, skyldtes denne håndteringen av å ikke føle at de hørte til av en frykt hos informantene. Isak sa følgende:

[...] og livet ble en maskerade på en måte der du hele tiden måtte være klar over hvilke mennesker dette, hva bryr vi om, hva bryr de seg om. Sier jeg for mye eller sier jeg for lite, alle disse tingene fordi den ytterste konsekvensen vil det jo da være at du sier for mye, blir kalt inn og i verste fall kastet ut for de tingene.

Denne håndteringen av ulike roller i ulike situasjoner kan ses i lys av Goffmans (1959, s. 22-23) rolleteori, hvor deltakerne i trossamfunnet i store deler av hverdagslivet følte seg nødt til å ta på seg en maske eller innta en rolle for å passe inn i settingen de befant seg i. Denne tendensen kalles «frontstage», og i Goffmans teori er dette en strategi alle mennesker tar i bruk basert på settingen de befinner seg i. I forbindelse med informantenes følelse av å leve et dobbeltliv, kan det bety at på bakgrunn av trossamfunnets høye forventninger til sine medlemmer, så deltakerne seg nødt til å ha «frontstage» på i mye større grad enn det de fleste andre opplever. Flere informanter beskrev dette som slitsomt, og opplevde at avstanden mellom hvem de var «frontstage» og «backstage» ble for stor.

5.1.9 «Et altoppslukende miljø» – oppsummering av livet innenfor

I våre intervjuer kom det frem at deltakernes oppvekst var preget av et tett fellesskap med sterk sosial kontroll. Denne kontrollen påvirket store deler av hverdagslivet til samtlige av våre informanter, som innbar svært konkrete forventninger, forbud og påbud når det gjaldt livsstil og livsvalg. Slik det også kommer frem i NKVTS-rapporten (Skoglund et al., 2008, s. 231), viser deltakelsen i slike trossamfunn til et sterkt totalengasjement med høye forventninger og strenge livsregler. Deltakelsen var for flere av informantene «altoppslukende» og førte til en isolering fra storsamfunnet, som samtlige beskrev som en følelse av mangel på tilhørighet. Disse aspektene i informantenes oppvekst har ifølge flere deltakere vært viktige faktorer for deres avgjørelse om å forlate trossamfunnet. I neste kapittel vil vi presentere deltakernes tanker og erfaringer rundt deres bruddprosess.

5.2 Å bryte ut

I dette kapitlet vil vi redegjøre for informantenes vei ut av trossamfunnet. Ettersom våre informanter har individuelle opplevelser og peker på ulike hendelser og personer som fikk dem til å bryte, har vi valgt å dele delkapitlet inn i syv underkapitler. Likevel kan ingen av disse temaene ses på som isolerte kategorier, men i sammenheng med hverandre og øvrige analysekapitler, ettersom de er konsekvenser og ettervirkninger av hverandre. Først vil vi gjøre rede for ulike årsaker informantene har fortalt om, som har ført til at de har valgt å bryte. Videre vil vi beskrive informantenes refleksjoner rundt det å bryte ut. Det er viktig å understreke at samtlige av kategoriene under omhandler en økende tvil og distansering til religionen og trossamfunnene.

5.2.1 Troen slår sprekker

Jeg var [ungdom] da jeg begynte å tvile seriøst på, på det de lærer ja og at det kan ikke, det gir ikke mening. Det er ikke logisk. Veldig mange ting i den troen er, de forventer at folk ikke skal mene noe og tro blindt, og religion er ofte sånn at det er lite plass for diskusjon, og jeg elsker å diskutere [...], så da var det 100 prosent sikkert at jeg ikke ville være medlem av denne organisasjonen.

Slik som i utsagnet over fra Jørgen, samt gjennom de fleste av intervjuene kom det frem på ulike måter at informantene opplevde former for distansering til sitt trossamfunn og deres måte å leve livet på, som senere førte til det faktiske bruddet. Av det som gikk igjen i svarene fra informantene var at de opplevde at troen slo sprekker, der de har pekt på ulike årsaker til en økende skepsis og tvil, som har bidratt til å skape avstand over tid. Spesielt pekte flere på at livet ble snudd på hodet da det gikk opp for dem at det ikke var «den sanne religion». «For meg har det alltid vært noe som har skurret da, jeg er veldig interessert i liksom historie og naturvitenskap og sånne ting og når du bare blir servert de samme dumme svarene som ‘makes no sense’ for meg», sa Erik. I forbindelse med det å ikke skulle stille kritiske spørsmål beskrev den samme informanten det som «mindfuck», det at en har uendelige spørsmål man kun får generiske svar på. Videre sa han: «Og hvis de ikke hadde svar, så måtte du bare sette din lit til [religiøs skikkelse].».

Det at lukkede trossamfunn eller sekter forvalter sannheten er et av Bruce (2008, s. 12) sine kjennetegn ved fundamentalistiske bevegelser hvor kilder til ideer anses som sanne. Repstad (2000, referert i Ringnes & Ulland, 2007, s. 257) hevder følgende: «Medlemmer av den

konsekvente sekt er overbevist om at den alene forpakter sannheten, og at andre livssyn tar feil». I NKVTS-rapporten understrekes også dette kjennetegnet ved at religionen har monopol på sannheten og at det ikke er rom for å stille kritiske spørsmål slik samtlige av informantene har beskrevet (Skoglund et al., 2008, s. 124). Ikke minst er det viktig å påpeke de underliggende maktmekanisme som ligger til grunn, slik Bourdieu (1996, s. 45) argumenterer for ved at det er en overbevisning om en verdensoppfatning. Slik vi ser det i sitatet under fra Isak, er det en tydelig forundring og usikkerhet rundt det han har blitt lært opp til å tro i kombinasjonen med hvordan han skulle opptre og forholde seg til lederne i sitt trossamfunn:

Min relasjon til de lokale lederne, det ble for det at, en av de tingene som fikk meg til å tvile på religionen til å begynne med. Fordi et av, på en måte de hovedtrekkene med den der [religionen], ideen om pappa i himmel på en måte, altså en Gud som en pappa i himmelen, skapte et, det skaper [en rar] relasjon til din egen far, [...]. Som betyr at min far er liksom ikke bare en far, men han er og en relasjon til Gud som far, og i relasjonen til en utvalgt av Gud til å være et eksempel på hvordan, og når den personen da på mange plan svikter deg og på mange plan utfører sosial kontroll og dette med liksom, til tider da vold i hjemmet og de type tingene, så gjorde det at jeg på en måte det jeg liksom, jeg, jeg begynte å se Gud som en veldig fæl person liksom kun hvis, hvis det er dette som er greia, hvorfor ønsker altså, det ble en veldig [ekte] greie, som igjen fikk meg til å tvile på mye ting veldig kjapt.

Denne beskrivelsen fra Isak indikerer hvordan troen slo sprekker, førte til forvirring og hvor det hele plutselig gikk litt opp for han, og sa videre at han følte at han og Gud stod litt i opposisjon til hverandre. I tillegg understreket han at da han begynte å studere og lære om akademisk standard og kritisk tenkning, opplevde han å se alle disse murene rundt religionen og hvordan disse murene påvirket menneskene. «Og da oppdaget jeg plutselig at oi shit, det systemet vi er i ødelegger opplegget», beskrev han videre. Isak fortalte at han begynte å undersøke på internett, og fulgte Youtube-kanaler som bidro til enda større skepsis og tvil. «Og da bare raknet det, da raknet det for fullt, for da liksom all tvil alle disse tingene», sa Isak. I likhet fortalte Erik om hvordan internett bidro til å skape tvil:

Når jeg ble skilt og flyttet for meg selv, så fikk jeg på en måte, da begynte jeg å tenke, og så gir man seg selv tillatelse da til å se på Youtube og videoer på Youtube der, der de basically debunker hele religionen i løpet av 10 minutter, ikke sant *latter*. Du får

jo egentlig ikke lov til å se på det, for det er jo satan. Det er bare satan som setter griller i hodet på deg, vet du? Så, så fort jeg gjorde det.. Da begynte det å rase fort.

På lignende måte uttrykte samtlige av informantene å distansere seg fra religionen og trossamfunnet ettersom de av ulike årsaker begynte å tenke og tvile på sannheter, som kan ses i sammenheng med meningsperspektivet der troen mister mening (Repstad, 1984, s. 18).

5.2.2 Påvirkning fra verden utenfor

Alle informantene nevnte at det å møte andre mennesker utenfor sitt trossamfunn var med på å åpne øynene for andre syn, samt skape nysgjerrighet. Denne ytre påvirkningen bidro til en økende distansering til trossamfunnet. Anne beskrev følgende da vi spurte henne om relasjoner utenfor trossamfunnet:

Ja, det hadde jeg. Ehm, jeg var veldig utadvendt og etter hvert søkende på andre og nye mennesker, men jeg passet jo flere hunder og hadde kontakt med hundeeierne, altså damer jeg pratet med og var inne hos og tok en twist og sånt, og da var jeg ikke gammel. Men så var det jo litt sånn at i 'handel og vandel' var det lov å være sosial med de som ikke var i menigheten *latter*, men det var jo sånn! Det var jo i jobb, studier, der var det helt greit. Og det var jo jobben min det, å passe hunder, så jeg hadde ingen problem med å gå inn til hun som var eier av hunden og sitte der å 'kjase', det var ny tid. Det var liksom jobb. Og det var veldig rart. Det hadde jeg ingen problemer med.

I tillegg understreket den samme informanten at hun forsøkte å finne de smutthullene hun kunne, og nevnte blant annet en episode i ungdomsårene der hun passet et barn til en dame som hadde gått ut av menigheten. Anne beskrev denne damen som veldig skjønn og et forbilde ettersom de gjerne kunne prate litt om menigheten, og sa videre:

Også sa hun typisk sånn ting som har brent seg fast i meg da. For eksempel at 'men jeg tror jo ikke at det er plass til så få i himmelen jeg, [antall] som de er i menigheten. Jeg tenker bare sånn jeg' sa hun, *latter* og hun var så søt, og fikk meg liksom på andre tanker da som gjorde at det begynte å rulle en ball om at okei det er kanskje ikke dette som er for alltid og at det er dette som er det rette. Tror nok jeg ble litt påvirket tidlig til å gå ut etter hvert.

Videre var det flere informanter som i ettertid har forstått og påpekt hvor viktig og bra det var å møte andre mennesker utenfor, selv om oppfordringen åpenbart var å ikke komme dem for nær. Birgit understreket at det var i ungdomstiden og i puberteten hvor man møtte mennesker som ikke ble kontrollert på samme måte, at man selv kom i en naturlig opposisjon, og sa følgende: «[...] jeg ble eldre da, og begynte å bli venninne med hun som hadde mye friere tøyler og kunne gjør hva hun ville. Hun kunne drikke og det var ingen som kontrollerte hva hun gjorde da.». Camilla uttrykte det på lignende vis: «Ehm traff masse andre flotte mennesker, og det stemte jo ikke med det du var vant med hele tiden.». Disse negative forholdene kan vi også se i henhold til NKVTS-rapporten (Skoglund et al., 2008, s. 126) der det skapes stor avstand mellom trossamfunnet og samfunnet på utsiden, og hvor det ofte dannes en frykt for det onde utenfor. Slike fiendebilder ble også informantene Dina overrasket over at ikke stemte overens og fortalte følgende:

Jeg begynte jo, når jeg flyttet og fikk meg venner utenfor. Da jeg gikk på skolen, så begynte jeg å møte hyggelige folk og tenkte ‘men dette var jo snille folk, det er jo ikke noe i veien med de her og, lærere og sånn’. Det ble jo sånn, folk utenfor, det er jo ikke noe galt med dem. Mange er jo mye snillere og har mer samvittighet. Så jeg ble sånn ‘hvorfors har vi blitt lært til å tenke så negativt om folk utenfor’.

Samtlige av informantene uttrykte at det å møte andre mennesker utenfor var med på å skape en økende distansering ettersom det ikke stemte overens med det de var lært opp til å tro om dem utenfor. Slik som i sitatet over uttrykte Dina at en skjønner at «de utenfor» ikke nødvendigvis er fæle og onde mennesker, men at det heller finnes andre måter å tolke verden på. Slik som diskutert i kapittel 5.1 *Tiden innenfor*, var det flere informanter som fortalte at de leste bøker i skjul da de var unge for å «sluke» til seg kunnskap, og som da i tidlig alder fikk øynene opp for en ny verden. Erik beskrev påvirkningen fra verden utenfor slik:

Det hele begynte vel med at jeg har en kompis som er, som er veldig likesinnet som meg, men han har aldri døpt seg. Men han er vokst opp i det da, men han er jo ateist, ikke sant. Så vi har hatt mange sene kvelder, og vi har diskutert forskjellige ting, og så har det sunket inn litt der og da, men så har jeg hatt det i bakhodet likevel. Det er det som satt i gang prosessen hos meg, også slo det til når jeg skilte meg da.

I kombinasjonen med påvirkning fra verden utenfor åpner det for at en begynner å undre og tvile på sannheter som diskutert i kapittelet over, om troen som slår sprekker. I møte med et

sekulært samfunn har informantene kommet i kontakt med mennesker utenfor sitt trossamfunn og som dermed har påvirket dem og bidratt til andre syn enn det de har vokst opp med. Slik det har kommet frem i intervjuene har informantene uttrykt påvirkning til nye syn og ideer gjennom venner på utsiden av trossamfunnet, gjennom studier og arbeid og ved informasjon og kunnskap gjennom blant annet bøker og medier. Ved eksponering av verden utenfor, har informantene gradvis distansert seg og det har foregått sekularisering på individnivå (Furseth & Repstad, 2003, s. 119).

5.2.3 Oppgjør med et dømmende menneskesyn

Alle ti informanter har i ulik grad pekt på et dømmende menneskesyn og følelsen av urettferdighet og forskjellsbehandling, hvor flere beskrev det som en av de utløsende faktorene for å bryte med sitt trossamfunn. Slik Jørgen uttrykte ble det umulig å skulle være medlem i et trossamfunn som forsøkte å farge sannheten eller som modifiserte sin tro for å tilpasse sine meninger. «Jeg klarer ikke å forstå den mentaliteten. Jeg blir fjernere og fjernere fra det», sa han videre. Isak sa blant annet at han levde litt i sin egen verden hvor han erfarte at det ikke var lurt å dele alt og alle tanker, og brukte det som en overlevelsesmekanisme. Eksempelvis holdt han noe så banalt som å høre på en viss type musikk hemmelig, ettersom det ikke var godkjent innenfor trossamfunnet. Dersom han hadde delt dette med omverdenen ville omverdenen iverksatt tiltak for å stoppe han ifra å kose seg med denne veldig enkle og banale tingen. Isak skapte dermed en distanse til det rundt han. I likhet sa Anne følgende:

Ehm, ja, altså når jeg gikk ut så var jeg vel, jeg tror jeg var [midten av 20-årene], så det var, jeg husker jo veldig godt hva det var som gjorde det. For det var egentlig at jeg klarte ikke å stå for, ehm, menneskesynet som var der, med det dømmende og det å dømme andre og sånt for det mente jeg stod i Bibelen at 'vi skal ikke dømme, det er Gud som skal gjøre det'. Så det var det som gjorde det for min del da, at jeg klarte ikke å stå inne for det synet da, på andre mennesker.

Informantene har først og fremst understreket generelt det dømmende menneskesynet, men flere har trukket frem det dømmende kvinnesynet spesifikt. Uavhengig av kjønn har både flere mannlige og kvinnelige informanter, på ulike måter, lagt frem hvor forkastelig de har følt at både kvinner og menn har blitt behandlet i det lukkede trossamfunnet. Selv om vår oppgave ikke tar for seg hverken kjønnsroller, kvinnesyn, seksualitet eller seksuell legning,

og vi dermed ikke har spurt noen av informantene om dette i intervjuene, var det likevel flere som tok dette opp på eget initiativ.

Jørgen fortalte om utfordringer med det dømmende synet innenfor sitt trossamfunn. Han beskrev en svært vanskelig ungdomstid med mye ensomhet, hvor han var redd for å fortelle om sin legning, også til de nærmeste ettersom han ikke stolte på noen. Han visste at dersom han fortalte om sin legning til noen, som igjen fortalte det videre ville han blitt ekskludert til slutt. Jørgen uttrykte følgende om et bibelsk foredrag han hadde vært på:

[...] så det var rett og slett kritisering og sammenlikning av homofile med folk som har omgang med dyr og døde og helt sykt. Jeg havnet nesten på legevakta da jeg hørte *pause* huff, det burde aldri vært lov til å ytre så hatefullt utsagn. Ja, det er en tung sekt, rett og slett. Hvis de er så fiendtlige mot homofile, så hvorfor aksepterer de at folk skiller seg eller noe sånt?

Denne beskrivelsen av trossamfunnet kan ses i lys av Bruces (2008, s. 13) kjennetegn på fundamentalistiske bevegelser som ofte gjerne ser tilbake til tradisjonelle verdier og samfunnsoppfatninger som sannheter. Gabrielle uttrykte også utfordringer med press, å bli uglesett og å bli dømt, og beskrev at hun slet med å holde seg i skinnet. I ungdomstiden drakk hun seg full flere ganger, og folk rundt hadde sett det. «Jeg var jo helt gal, men det var jo fordi jeg hadde så mye følelser som jeg stengte inne. Så det var jo når jeg drakk for mye, så bare kom jo alt ut.», sa hun videre. I det følgende sitatet beskrev Gabrielle i likhet med Jørgen hvordan hun distanserte seg med det dømmende menneskesynet:

[...] mista litt sånn troa på hele greia, og begynte å tenke og vurdere min legning, og skulle ut liksom og. Det er jo ikke akseptert å like det samme kjønn liksom, ehm, det har jeg aldri klart å stå bak. Og hvis jeg, har fått spørsmålet og skulle backe det. Jeg har liksom hatt flere venner på skolen som har vært både lesbiske og homofile og bifile og, så jeg har aldri klart å forsvare det at det ikke er greit. [...]. Så det og var mye av det som bare off, nei, det her går ikke mer.

Informantene peker her på normdannende og regelbasert opplæring knyttet til kjønn og seksualitet, og en overbevisning om at menighetens syn er det riktige. Fundamentalistiske bevegelser kjennetegnes ofte ved å ha en tro som skiller seg fra den moderne sekulariserte verden (Bruce, 2008, s. 15; Repstad, 2000, s. 70; Ringnes & Ulland, 2007, s. 257). På lignende vis fortalte Fredrik at trossamfunnet var veldig dømmende og at de dømte alle som

ikke trodde det samme som dem. Da Gabrielle skulle beskrive sin vei ut av trossamfunnet og hva som faktisk fikk henne til å bryte, var det helt avgjørende at ektemannen hun hadde følt seg presset til å gifte seg med, i tillegg til forskjellsbehandlingen hun opplevde lå til grunn. Hun fortalte blant annet at han hadde tråkket over streken flere ganger, hvor hun til slutt måtte melde ifra til lederne. Selv hadde hun begått mindre alvorlige regelbrudd, men uttrykte at hun ble møtt med like sanksjoner som hennes ektemann som hadde begått alvorligere regelbrudd både mot henne og trossamfunnet. Videre beskrev hun det på følgende måte:

Og det er sånn, det er så skjevfordelt. Så urettferdig! Det jo bygd for at mannen skal slippe unna med hva faen han vil! Og kvinnen skal få straff for hver minste ting.

Pause. Og da kjente jeg at jeg begynte å bare 'fuck det her, det her gidder ikke jeg'.

Informanten Camilla fortalte også om hvordan hun opplevde at kvinnene i trossamfunnet hadde det på følgende vis:

Men spesielt damer gikk jo rundt og var tungt medisinert, altså på, på beroligende piller fordi at livet er jo vanskelig å takle når det ikke er lov med familieplanlegging. Du har ikke lov å bruke prevensjon. Em, hvordan er det å fortsatt stå i en jobb hvis du rir unger ut av deg annen hvert år. Du har ikke lov å sende barna i barnehage, fremdeles den dag i dag. Levekostnadene her, altså levekostnadene er jo like mye som de ellers er rundt omkring, så det blir jo et evig stress. Og hvordan skal du kunne ha et godt og naturlig forhold i et ekteskap, hvis du hele tiden skal være redd for å bli gravid. Sant, så det er jo en forferdelig ond sirkel.

Ifølge NKVTS-rapporten (Skoglund et al., 2008, s. 138) er både kjønnsroller og seksualitet stridstemaer i lukkede trossamfunn, hvor det også ofte er et generelt negativt syn på homofile. Samtlige av informantene beskrev hvordan de ikke lengre kunne støtte eller stå inne for menneskesynet og at dette ble en utløsende årsak for å forlate trossamfunnet. Våre funn samsvarer dermed med noen av funnene i rapporten når det kommer til problemer med det dømmende menneskesynet samt hvordan regler og forventninger har skapt skyldfølelse og frykt. Den religiøse passiveringen og bruddprosessen kan forklares med at troen mister mening, men også fordi selve religionen, dens systemer samt fortolkninger og verdensoppfatning heller ikke er meningsfull for den enkelte lengre (Repstad, 1984, s.18). I tillegg bygger meningsperspektivet på et rasjonelt menneskesyn, der menneskers rasjonelle valg har innvirkning på religiøs passivisering (Repstad, 1984, s. 22). For informantene gikk

det etter hvert opp for dem at noe følte feil, og at de kanskje ikke lengre så fordelene med å være i trossamfunnet, noe vi kan se i sammenheng med meningsperspektivet i kombinasjon med profittperspektivet.

5.2.4 Opplevelsen av å være fanget i religionen

«For da hadde jeg bygd opp et sånt sinne at jeg var helt sånn, nå er det nok.», sa Birgit da vi spurte om hvordan hun ville beskrive bruddprosessen sin. Slik som flere av informantene understreket var det i en bestemt periode i livet at de satt med følelsen om at nok var nok. Flere omtalte det som å være fanget i religionen, fanget i systemet eller trent opp i et hjørne, hvor informantene pekte på ulike hendelser eller personer som fikk dem til å ta valget med å bryte. Troen som har slått sprekker, påvirkning fra verden utenfor og et dømmende menneskesyn har vært blant noen av årsakene til bruddet. Alle informantene har unike historier, men likevel kan vi se noen likheter i deres opplevelser og begrunnelser for å forlate trossamfunnet. For noen av informantene var det enklere å ta dette valget ettersom familie eller venner hadde banet vei, slik som Fredrik forklarte på følgende måte:

Det er bare [en av søsknene] som allerede hadde gått den veien da. [H*n] var rebelsk hele oppveksten, så det var mye krangling og smelling med dører og [...]. Så [h*n] har allerede gått opp en løype for meg da, så det gjorde det nok litt lettere.

Selv om informanten her beskrev at det var lettere å ta steget å bryte ut av trossamfunnet ettersom familiemedlemmer allerede hadde brutt ut, var ikke det nødvendigvis ensbetydende med at bruddprosessen for Fredrik gikk knirkefritt. Han sa videre at han tenkte på det i ung alder, men at det var først da han ble myndig at han faktisk turte ettersom hans oppvekst var preget av mye press, forventninger og frykt. I tillegg var det en underliggende frykt for det man kunne miste og en frykt for fremtiden som var med på å gjøre bruddprosessen utfordrende og omveltende. Slik som NKVTS-rapporten (Skoglund et al., 2008, s. 74) understreker er det ofte i debatter om «sekter» en påstand om enkeltmenneskers manglende rett eller mulighet til å bryte med en religiøs gruppe. Likevel er det ikke belegg for å si dette; «Ettersom de mest omstridte trossamfunnene generelt har en høy frafallsrate [...]» (Skoglund et al., 2008, s. 74). Selv om de fleste av informantene beskrev bruddet med sitt trossamfunn som det rette å gjøre, har alle påpekt hvor vanskelig det har vært.

Birgit uttrykte også at bruddprosessen var utfordrende og fortalte at hun befant seg mer i opposisjon. Videre sa hun at årsaken til bruddet var at hun nærmest fikk et ultimatum av sine foreldre. Birgit beskrev en vanskelig oppvekst preget av vold og overgrep, som hun i tidlig alder håndterte ved å være «flink pike» som hun kalte det. Hun beskrev at hun som ungdom begynte å bli mer selvstendig og tøff, altså typisk ungdom, og fant på unnskyldninger for å slippe å dra på møter. Da fikk hun beskjed av sine foreldre om å ta et valg om hun skulle fortsette å delta aktivt i menigheten eller ikke. Videre uttrykte informanten at foreldrenes overvåking og forventninger til blant annet hvem hun tilbrakte tid sammen med og ikke, ble for mye for henne. Den sosiale kontrollen hun ble utsatt for gikk dermed opp for henne i veldig ung alder. Hun beskrev hennes reaksjon på foreldrenes kravsetting på denne måten:

Og det var jo det at da, til slutt eksploderte jeg jo. Da hadde jeg jo holdt alt inne og til slutt, da var jeg jo sånn [i ung alder] og da klikka jeg skikkelig. Jeg brukte vel da alle ordene som jeg aldri hadde brukt. Jeg kalte han (faren) alt mulig. Jeg var skikkelig sinna. Og jeg tenkte at hvis han kommer mot meg nå så kommer jeg til å slå, jeg kommer til å smelle et eller annet i hodet på den mannen, sånn at jeg dreper han. Jeg hadde seriøst vært i stand til det. For da hadde jeg bygd opp et sånt sinne at jeg var helt sånn, nå er det nok.

Birgit tok et valg om å ikke fortsette og delta aktivt i menigheten, og ble dermed kastet på dør. Hun beskrev det slik:

«Så jeg ble bare helt, nei jeg ville bare dra, sa jeg husker jeg, og da var det bare ‘da har du to timer på deg til å pakke og ta med deg det du skal ha av det du ønsker å ha med deg og klær’. Det trodde jeg ikke, men det var jo, så det var jo veldig, det vet jeg ikke om mange har opplevd, men da var det over. Så jeg hadde med meg to bagger og tok dette på dønn alvor og tenkte, hallo frihet.»

Ifølge NKVTS-rapporten (Skoglund et al., 2008, s. 233) beskrives det å «møte veggen» og å samle opp så mye sinne og aggresjon i årevis med undertrykkelse. Dette kan samsvare med Birgit sine opplevelser om at «nå er det nok» og dermed et ønske om å gå frivillig. I tillegg kan Barkers (1988, s. 169) modell hvor det å gå frivillig, «apostates», bidra til å forstå valget om å forlate trossamfunnene.

Dina distanserte seg også fra trossamfunnet fordi faren delvis var utstøtt ettersom han stilte for mange kritiske spørsmål. Samtidig stod hun med et bein innenfor og et utenfor ettersom moren fortsatt var medlem. Hun forklarte videre:

Og da var det sånn at jeg egentlig hadde forlatt det psykisk og mentalt [...]. Så jeg sa aldri, det var aldri sånn at, nå melder jeg meg ut. Det var vel heller en mer sånn gradvis greie. Bortsett fra sånn mentalt og psykisk.

I tillegg poengterte Dina at: «[...] den møtegåingen, den sneverheten og disse klikkegreiene og det 'her er de, og der er dere', det funka ikke for meg. Jeg er ikke sånn.». Slik Dina uttrykte var det summen av oppveksten, den sosiale kontrollen som diskutert i kapittel 5.1 *Tiden innenfor*, som førte til valget om å bryte. Isak fortalte om sin bruddprosess, hvor det hele gikk opp for han da han kom over et tilfelle han leste om på internett som traff han, og som dermed var «spikeren i kista». Han sammenliknet dette med sin egen oppvekst og sitt eget liv, som ble avgjørende for valget om å bryte med trossamfunnet, og sa følgende:

Men så, så jeg den den, det er vel en case i [et annet land] der det, det tas opp dette med misbruk av barn *sensitiv informasjon*. Ledere som direkte lyver om praksis, direkte lyver om tro og, og på en måte åpent sier at nei vi tar ikke, vi misbruker ikke barn, og personer som har misbrukt barn kan komme tilbake igjen i menigheten og bli tilgitt. Og det skader altså, fordi jeg da hadde brutt sammen og oppdager en del misbruk i min barndom og oppdaget en del vold i min barndom, oppdaget den psykologiske misbruken som, som så var det på en måte en sånn ting som bare, det var den siste spikeren som var, jeg kan ikke engang være en del av denne religionen. Jeg kan ikke støtte det, altså mitt medlemskap kan ikke gi penger til denne religionen, ikke, altså ja, jeg kommer til å miste alt. Jeg håper på å kunne få med meg kona ut. Men uansett, så kan jeg ikke være her punktum. Så klarte hun å våkne og samtidig. Og det er, gjorde jo da og at vi kunne på en måte gå ut sammen.

5.2.5 Fanget i trossamfunn og ekteskap – doble brudd

Det å skulle løsrive seg med et trossamfunn man er født og vokst opp i, kan være en svært omveltende og utfordrende prosess, hvor man som oftest må gi avkall på trygghet og nære relasjoner. På den måten kan brudd med religion og trossamfunn sammenliknes med et ekteskapsbrudd (Skoglund et al., 2008, s. 72). Sett i sammenheng med vår oppgave, slik våre

informanter har fortalt oss, kan de dermed befinne seg i flere brudd eller skilsmisser på samme tid. Erik fortalte at den sosiale kontrollen førte til at han følte seg presset til å gifte seg i ung alder, men at han senere «våknet» og forstod at dette ikke var den «sanne religion». Han påpekte at det var under skilsmissen han virkelig begynte å tenke og bestemte seg for å forlate trossamfunnet. I likhet uttrykte Henrik det på følgende måte:

«Og det første jeg gjorde var jo bare å slutte å delta på møter uten å, uten å si noe aktivt eller være noe sånne høylytt eller noe sånn. Jeg bare gikk under jorda på en måte, bare sluttet, og det var jo i forbindelse med skilsmissen vår da, da jeg ble skilt, jeg var gift [innad i trossamfunnet]. Og da det ekteskapet ble slutt, så sa jeg bare at nå er jeg ferdig. Jeg går ikke på flere møter. Og da slapp jeg på en måte unna med det en stund. Og så litt knyttet til en del, jeg har hatt en del psykiske knekker og litt sånn som gjorde at jeg på en måte ble, jeg fikk være i fred da. Og så lenge jeg gjorde det, så hadde jeg jo fremdeles litt kontakt med ja, si familie og foreldre og venner og sånn, de kunne liksom hilse på meg da. Så det gikk noen år, og så ble jeg til slutt utstøtt.»

Slik disse to informantene beskrev det, var skilsmissen en av årsakene til at bruddet faktisk fant sted, og informantene stod dermed i to brudd på samme tid. I tillegg fortalte en annen informant, Gabrielle, om hvordan hun følte seg fanget både i trossamfunnet og i ekteskapet. Først fortalte hun om at hun hadde hatt sex utenfor ekteskapet og fikk konsekvenser for dette. Videre følte hun seg tvunget til å gifte seg i tidlig alder med en hun ikke hadde det bra med. Slik utdypet hun om det:

Altså, det var jo aldri bra, jeg følte jo hele tiden liksom at ‘ah, er det her livet mitt liksom, er jeg gift med han her for resten av livet?’. Jeg har jo, jeg tror alltid at jeg har hatt en litt sånn ‘wild side’ som måtte herje litt fra seg. Så jeg var liksom sjalu på dem som kunne ha en one night stand, eller bare ut å gjøre hva de ville da. Ikke være så låst, så ung. Jeg husker jeg var [...] og da fikk jeg dårlig samvittighet bare å tenke på det, bare å tenke på å skulle ha sex med andre er jo utroskap omtrent, så det var sånn ‘ah, kan ikke tenke sånn’, men jeg gjorde jo det. Jeg tenkte ‘ah, jeg vil ut å herje, jeg vil ut å bare finne ut hvem jeg er og hva min greie er liksom’. Så jeg følte meg jo veldig fanga, enda mer fanga da jeg gifta meg. Også fikk jeg jo barn med han, og da følte jeg meg enda mer fanga i det ekteskapet.

Et turbulent ekteskap basert på kontroll og forventninger, med mye konflikter og brudd på regler både innad i trossamfunnet og utenfor trossamfunnet, førte til at Gabrielle ikke lenger ønsket å være i forholdet. Selv om hun allerede hadde tenkt på å bryte med trossamfunnet før hun følte seg presset til å gifte seg, ble hun gift, fikk barn og beskrev at årene bare gikk. Ettersom hun ikke følte seg hørt eller fikk noe rettferdighet da hun ønsket skilsmisse var den eneste måten å få fred på ved å melde seg ut. Videre fortalte hun at hun sendte et brev til trossamfunnet om dette. På den måten beskrev informanten følelsen av både å være fanget i religionen med de tilhørende pliktfylte relasjonene, men også fanget i ekteskapet. Slik som NKVTS-rapporten (Skoglund et al., 2008, s. 12) påpeker kan et brudd med et lukket trossamfunn være vel så alvorlig og utfordrende som en skilsmisse, om ikke mer. Det kan i tillegg føre til store omveltninger som medfører sorg, depresjon, misnøye og frustrasjon. Ettersom informantene har uttrykt å både befinne seg i et brudd med trossamfunnet og i et brudd i ekteskapet, har de stått i to brudd samtidig. Dermed kan vi tolke det som to eller flere skilsmisser på mer eller mindre samme tid, nemlig «doble brudd». I sammenheng med perspektivet om sosiale bånd kan i tillegg tap av andre relasjoner i trossamfunnet eller en svekket følelse av fellesskap også oppleves som en skilsmisse (Repstad, 1984, s. 22).

5.2.6 Brudd for barnas skyld

For flere av informantene var det en beskyttertrang for egne barn som forårsaket valget om å bryte med trossamfunnet. Selv om flere understreket at de hadde tenkt på å forlate religionen opptil flere ganger helt fra de var små barn, var det å selv få barn den utløsende årsaken for flere. Gabrielle sa følgende: «[...] for datteren min sin skyld bare, hun skal ikke måtte trenge å oppleve en brøkdel av det jeg har vært gjennom på grunn av religion da.». Samtidig formulerte Anne det slik:

Ehm også var det også det at jeg ønsket ikke at mine barn skulle gå på den privatskolen og stå på det samme busstoppet, eller stå på et busstopp og se på andre og føle på det utenforskapet, det ønsket jeg ikke for mine barn. Så det var det som gjorde det.

I likhet sa informantene Camilla følgende:

«Du kan si, det fantes et lite sånn skirenn [i nærheten]. Ja, og det var sånn her [et visst antall ganger] og hvis ungene var med på det, det var bare å gå rundt ei løype, ja, så

fikk du, så fikk du pokal. Og du fikk uansett saft og bolle hver gang du gikk. Det var liksom, for de er flinke de som holdt på med ski her. Og [det ene barnet mitt] var ikke mer enn [et lite barn], og [h*n] stod der og ville være med på dette og jeg sa nei. [H*n] stod og hoppet på gulvet og ropte ‘mamma forklar meg hvorfor jeg ikke kan få være med på dette skirennet’. Og jeg tror faktisk, at det var hele det som virkelig satte det i gang, at jeg begynte å tenke for alvor om jeg virkelig vil la barna mine vokse opp i dette her. Jeg kunne ikke gi [barna] et godt svar som jeg kunne stå for.»

Den samme informanten beskrev så hvordan hun videre begynte en tankespiral om hvordan hun ikke ville at hennes barn skulle ha det likt som hun hadde hatt det, og på den måten visste at hun måtte ut derfra:

Ja fordi at jeg var, visste, jeg hadde jo følt meg helt på sidelinjen selv, og visste at mine barn kom til å havne i den samme ytterkanten. Ja, ikke venneløs, men det blir jo bare litt sånn overfladisk i vennskap. Jeg vil at de skal ha gode, ærlige, selvstendige liv. Jeg ville at når de drar ut på fest så skulle de kunne ringe meg og si ‘mamma kom og hent meg, for nå er jeg litt full’. Skjønner du? Og sånn har vi jo fått det. For at du vet at den dagen kommer for alle ungdommer, ikke sant det at de prøver seg på ting og sånn [...]. Jeg var jo prisgitt at vennene mine passet på meg da jeg ramlet ut på fylla. Ja, de kunne ikke komme hjem til mamma med meg nei.

I likhet uttrykte Henrik også følgende:

Jeg har jo [flere barn] og jeg visste jo på en måte ved meg selv at jeg, jeg ønsker ikke at mine barn skulle oppleve det jeg har opplevd og å være der jeg var, så jeg måtte jo bare ta et oppgjør [...].

Alle disse utsagnene til informantene går ut på det samme, nemlig det å beskytte sine egne barn mot det de selv har erfart i sin barndom og oppvekst. Ønsket til informantene har vært å hindre deres barn i å vokse opp i slike «dømmende» og lukkede religiøse rom, hvor en ikke føler at en kan være seg selv. Dersom vi ser dette i lys av både meningsperspektivet og perspektivet om sosiale bånd, er kombinasjonen av disse helt grunnleggende forklaringer til informantenes ønske om religiøs passivisering og å forlate trossamfunnet. Slik som i det første sitatet pekes det på utenforskap som henger hånd i hånd med følelsen av tilhørighet og fellesskap innen meningsteorien (Repstad, 1984). Ettersom informanten selv har vokst opp slik og følt på mangel på tilhørighet, har det dermed blitt overført til en frykt for at det samme

skal skje egne barn. På den måten kan man si at beskyttertrang for egne barn har vært den avgjørende faktoren, og som i henhold til teorien om mening og sosiale bånd har en stor forklaringskraft til å trekke seg ut av trossamfunnet (Repstad, 1984, s. 22-23).

5.2.7 Et vanskelig valg – oppsummering av å bryte ut

Ut fra våre funn kom det tydelig frem i informantenes beskrivelser som er diskutert i kapitlene over, at det var mange sammensatte og komplekse årsaker til at de valgte å bryte med sitt trossamfunn. For noen var det en langsom og gradvis prosess, mens det for andre skjedde mer brått. NKVTS-rapporten (Skoglund et al., 2008, s. 233) peker på tre ulike mønstre på å forlate et lukket miljø: «Å gå frivillig, å bli utestengt, eller å gå ut etter x antall timer sjelesorg eller terapi». Informantene har uttrykt at de av ulike årsaker, som bærer preg av ytre og indre trekk, har ønsket å forlate sitt trossamfunn frivillig. Av de ytre forholdene har blant annet nye bekjentskaper og relasjoner, utdanning og arbeidslivet bidratt til å skape tvil. I tillegg har den indre påvirkningen, derav livsstilen og levesettet, den sosiale kontrollen, det dømmende menneskesynet, samt det å ha egne barn i organisasjonen, vært med på å føre til at troen har slått sprekker. For samtlige av informantene var det ikke en grunn alene, men en sum av flere årsaker. Mange av disse forholdene kan knyttes til møtet med det sekulære samfunnet og verden utenfor, samt dets påvirkning.

Alle informantene uttrykte hvor vanskelig det har vært å ta dette valget, ettersom prisen for å bryte har vært svært høy. For noen var det enklere å bare være medlem, men samtidig tvile uten å uttrykke det, for å kunne beholde sitt sosiale nettverk. Slik informantene har uttrykt seg risikerer man å miste «De positive erfaringene, fellesskapet og tilhørigheten [...]» dersom man velger å bryte med sitt trossamfunn (Skoglund et al., 2008, s. 127). Likevel valgte til slutt alle informantene av ulike grunner og på ulike tidspunkt i sine liv å forlate sitt trossamfunn. Dermed kan vi forstå informantenes brudd i henhold til perspektiver på passivering. Både meningsperspektivet, hvor troen har slått sprekker, i kombinasjon med perspektivet på sosiale bånd hvor tilhørighet og relasjoner svekkes, samt profittperspektivet der det ikke lenger har lønnet seg for informantene å bli værende (Repstad, 1984, s. 17-18). Vi kan ikke forstå informantenes bruddprosess uten å se det i sammenheng med det som er diskutert i de tidligere kapitlene. Uansett viser den samlede økte tvilen og distanseringen hos samtlige av informantene til en religiøs passivering og sekularisering på individnivå (Repstad, 1984).

5.3 Tiden utenfor

Dette delkapittelet består av seks underkapitler, og vi vil her redegjøre for informantenes tanker og følelser etter bruddet. Først vil vi vise til hvordan informantene opplevde tiden utenfor i etterkant av bruddprosessen, nemlig å skulle finne seg selv, hvorvidt de har beholdt eller mistet både religiøs tro og relasjoner, samt hvordan de har beskrevet et nytt syn på oppveksten deres. Avslutningsvis vil vi presentere og diskutere informantenes følelser som strekker seg fra en enorm frihetsfølelse, men samtidig til et stort savn og ensomhet.

5.3.1 «Som en flyktning som skal integreres»

Jeg startet på fullstendig bar bakke. Og ikke hadde jeg da kunnskap om hvordan jeg skulle få vite om rettigheter i en sånn prosess [...]. Det er helt forferdelig å tenke på ja, fordi du, du har lite kunnskap når du er vokst opp så alvorlig skjermet, så du vet ikke hvordan du skal gjøre det. Du har bare en sånn indre drivkraft som får deg til å komme ut, for du kjenner at du klarer ikke leve på en livsløgn lenger.

Slik lød det fra Camilla, som pekte på hvor utfordrende det var å skulle ta del i storsamfunnet og dets normer og praksiser i etterkant av bruddet. I tillegg uttrykte hun at det var vanskelig å skulle forsøke å finne ut hvem hun egentlig var. Camilla beskrev også følelsen av å være «sosialt ødelagt», hvor det å skaffe og opprettholde relasjoner var noe som ble vanskelig, og pekte på en sperre for å ta sosiale initiativ. Dersom vi ser dette i lys av Goffmans (1959, s. 22) rolleteori tilpasser man settingen en befinner seg i, i den såkalte «forestillingen», i interaksjon med andre. Som et resultat av informantenes oppvekst, har handlingsrommet til informantene vært svært begrenset, og i deres møte med storsamfunnet, uttrykte flere informanter at det var utfordrende å gå inn i «rollene» som var forventet i sosiale settinger. Storsamfunnets forventninger var i stor kontrast til forventningene innad i trossamfunnet. Videre var det flere som sammenliknet situasjonen, livet etter bruddet, som å være en asylsøker eller en flyktning som skal integreres i en helt ny verden. Slik forklarte Camilla:

Ja, det er jo sånn kan si det er for meg lettest å sammenlikne med flyktninger fra en helt annen kultur som en slipper bare sånn rett ned her. Ja du er så annerledes, at du vet ikke hvordan du skal forholde deg til det.

Informanten understreket videre hvordan hun følte seg annerledes men samtidig så helt lik ut som de rundt, og pekte på at det kanskje er lettere å akseptere og forstå slike hjertelige ting

som blir feil fra mennesker som kommer fra andre land. Dermed følte hun at hun ble sett rart på ettersom hun stadig kom i nye situasjoner hvor hun ikke visste hvordan hun skulle oppføre seg. Slik understreket også Gabrielle, og sa følgende: «Jeg følte at jeg bare var en skygge av meg selv da, visste ikke hvem jeg var.». I likhet beskrev Henrik livet etter bruddet som å starte på null, mens han på en måte nesten allerede var halvveis i livet og skulle vært ferdig med mange av disse prosessene. Henrik sa følgende: «Jeg kan spørre hva, hva forventes det at jeg gjør nå liksom hva, hva tilsier hvordan man gjør dette, eller hva betyr dette?». Videre beskrev samtlige av informantene en rotløs følelse med «mangel på guiding», der de fortsatt befinner seg på reisen til å finne ut hvem de er, ettersom de har hatt vanskelig for å manøvrere seg i storsamfunnet, og å bevege seg fra et system til et annet.

Utsagnene fra våre informanter samsvarer med funnene i NKVTS-rapporten (2008), som også poengterer at brudd med et trossamfunn kan medføre mange ulike utfordringer, blant annet økonomiske, sosiale og emosjonelle tap eller spørsmål. Videre beskriver rapporten at det for deres informanter var behov for: «[...] en eller annen form for følelsesmessig reorientering etterpå.» (Skoglund et al., 2008, s. 149). Uavhengig av forskjeller i bruddprosessen hos informantene, bærer ensomheten preg av tap av tilhørighet og fellesskap i henhold til perspektivet om sosiale bånd (Repstad, 1984, s. 22). Slik NKVTS-rapporten også peker på kan et brudd med trossamfunnet man er vokst opp i, gi en følelse av å miste «[...] hele sin livsverden.», og på den måten styrkes ensomhetsfølelsen (Skoglund et al., 2008, s. 74). Dette kan vi også se i våre funn, hvor NKVTS-rapporten (Skoglund et al., 2008, s. 149) i tillegg peker på at brudd med et trossamfunn kan medføre tap av støtteapparat, nemlig følelsen av at alt rundt faller sammen og at man står helt alene, slik noen av informantene uttrykte ved å sammenlikne seg med flyktninger. Dermed understreket flere informanter følelsen av å være på utsiden. Isak uttrykte det som å være en «outsider», eller som Camilla beskrev som å være «et hår i suppa». I kombinasjon med å prøve å finne seg selv beskrev alle informantene også et ambivalent forhold til religiøsitet og tro.

5.3.2 «Jeg ønsker jo alt av religion til peppern» – tro etter bruddet

Da vi spurte Camilla spørsmål om hun hadde vurdert å gå tilbake til hennes tidligere trossamfunn eller inn i et annet trossamfunn svarte hun: «Aldri, aldri! Jeg har sagt det til mine barn ‘skjer det, så slår meg knallhardt i bakhodet!’ For da har jeg begynt å bli senil *ler*. Aldri.». Camilla forklarte videre at hun tok sterk avstand til all form for religiøsitet og sa

videre: «Jeg ønsker jo alt av religion til peppern!». Dette synet delte flere informanter. Seks av ti informanter uttrykte at de ikke lenger så på seg selv som kristne, og at de hadde slått seg til ro med et liv uten religiøsitet, og de ga heller ikke uttrykk for en søken om noe nytt å tro på. Dette kan ses i sammenheng med meningsperspektivet slik Repstad (1984, s. 18) beskriver det i forbindelse med passivisering. Trossamfunnets religiøse overbevisning gir ikke lenger mening for vedkommende. Selv om flere av våre informanter har tatt sterk avstand til alle former for religiøsitet var det likevel noen av informantene som uttrykte at de har vært på søken etter en form for spiritualitet eller religiøsitet i perioden etter bruddprosessen. Anne fortalte at hun ved flere anledninger hadde vurdert å gå tilbake til sitt tidligere trossamfunn, samt at hun ønsket et nytt sted å høre til. Anne sa blant annet:

[...] jeg har jo hatt med meg den troen ikke sant også har jeg jo vært rundt på alle byens menigheter på jakt etter en ny plass å være, ehm, også har jeg ikke funnet meg liksom til rette noen plass da. Stort sett på grunn av at det er så sprik fra veldig konservativt til alt er greit.

Videre forklarte Anne at hun fortsatt betegnet seg selv som kristen, men ikke som svært praktiserende, og sa: «Noen ganger hører jeg litt på podkaster med noen som har noen sånn ehm, det er ikke noe sånn sekt eller menigheter sånn. Det kunne jeg aldri hørt på, men mer sånn godhet og frihet og Gud er god og sånt.». Dette viser til en form for sekularisering på individnivå, der individer ikke lar religion påvirke dem i like stor grad lenger (Repstad, 2020, s. 27). Likevel uttrykte Anne et ønske om tilhørighet. Dette kan forklares i både meningsperspektivet og sosiale bånd-perspektivet i forbindelse med religiøs deltakelse (Repstad, 1984, s. 18). Flere av våre informanter beskrev en periode med søken etter noe nytt å tro på i perioden etter bruddet. Dette kommer også frem i Wrights (1987, s. 75) studie, der mennesker som har valgt å forlate religiøse grupper kan oppleve en periode med flere utfordringer i søken på et nytt sted å høre til. Isak og Jørgen hadde også reflektert mye rundt egen religiøsitet og alternativ spiritualitet i perioden etter bruddet, og Isak sa blant annet at han hadde oppdaget en egen spiritualitet:

Og det er litt eldre, spiritualistiske tradisjoner som på en måte aksepterer litt alt, og som blir litt mer åpne, lever i pakt med naturen alle disse tingene, men jeg har ikke på noe tidspunkt tenkt å komme inn i noe organisert, noe med regler [...].

Utsagnet over viser også til en form for individualisering av religion, og en søken på en ny mening. Som det kommer frem, har informantene ulike tanker og refleksjoner rundt religiøsitet i ettertid av bruddet. Flere av informantene beskrev også spørsmålet om deres syn på religiøsitet som utfordrende, med mangel på et klart svar. Dette så vi spesielt hos informantene som nylig hadde brutt med sine tidligere trossamfunn. Likevel, var informantenes forhold til religion generelt mer avslappet nå, sammenliknet med tidligere. Dette samsvarer med NKVTS-rapporten hvor det kommer frem at noen har gått helt vekk fra religiøsitet, samt at andre har beholdt sin gudstro, men er mindre praktiserende (Skoglund et al., 2008, s. 150).

Selv om informantene beskrev et mer avslappet forhold til religion i dag, fortalte to av informantene hvordan det fryktbaserte trosbilde beskrevet i underkapittel 5.1.6 *Frykt*, som de ble utsatt for i oppveksten har preget livet deres i tiden etter bruddet. Fredrik fortalte at det tok tid å slå seg til ro med hverdagen etter bruddet og sa som nevnt at frykten for dommedag var noe han kunne ha mareritt om i voksen alder. I likhet med Fredrik beskrev Birgit en vanskelig tid preget av mye frykt, og sa: «Jeg følte meg helt forfulgt, og det var helt forferdelig. Så det var mye mareritt og sånn. Det var mye sånn jeg måtte jobbe med i ettertid.» Hun fortalte videre at hun i etterkant av å ha samtaler rundt oppveksten fortsatt opplever vanskeligheter: «Jeg får mareritt og flashback, og det er helt grusomt. Så du må leve med det resten av livet da. Så det får jo fatale konsekvenser, den oppveksten der altså.» Disse opplevelsene illustrerer hvordan bruddet kan gi emosjonelle og psykiske vansker i etterkant. I NKVTS-rapporten trekkes også denne dimensjonen frem som et tillegg til det emosjonelle og sosiale tapet (Skoglund et al., 2008, s. 154).

5.3.3 Du kan komme på middag hvis du kommer tilbake til trossamfunnet

Da vi spurte Anne om hennes relasjoner i etterkant av bruddet sa hun følgende: «Så mista jeg flere, alle venninnene jeg hadde i [trossamfunnet] [...]. Og det var sånn, jeg fikk beskjed om at vi kunne komme på middag, hvis vi vurderte å gå inn igjen i trossamfunnet *ler*.»

Samtlige av våre informanter har beskrevet en dobbelthet når det gjaldt tap av kontakt og relasjoner med familiemedlemmer og venner. Flere opplevde å miste kontakt, bli avvist og ignorert, mens andre påpekte at de fortsatt har kontakt med noen og at det ikke var et problem. En ting som gikk igjen hos flere av informantene var at familie og venner som fortsatt var medlemmer tok på seg en offerrolle. Dette kan vise til en form for psykisk vold i

form av *emosjonell vold* der det spilles på samvittigheten til vedkommende, og det dermed skapes vonde følelser (Isdal, 2018, s. 49-63). Isak uttrykte det på følgende vis:

Ja familien min har jo tatt på seg offerrollen. Ja, men det er jo en veldig standard ting å gjøre i religionen. De er heller ikke klar over de psykologiske aspektene, traumene hele den pakken på en måte, de er heller ikke klar over sine egne problemer eller de systematiske feilene, altså de de har ikke, de har ikke begrepene de trenger.

Camilla opplevde det samme hvor hun fortalte hvor trist det var for de i menigheten som hadde mistet henne, og fortalte videre at de kom bort og klemte henne og gråt. «Altså det er jo akkurat sånn hele veien at det er dem det blir synd på, fordi at det er vi som drar.», sa hun videre. På samme måte uttrykte Gabrielle det på følgende måte:

Ja, mhm. Eller bare for å sende 'uh, jeg savner deg'. Stakkars. Bare for å gi meg dårlig samvittighet. Og for å liksom, jeg vet da søren hva de ønsker å oppnå, men det er bare sånn 'ah så triste de er' liksom. Ja okei, hva tror dere jeg er? Det er sånn, det er ikke synd på dere engang. Det er synd på meg. Jeg mista alle. Dere har jo hverandre ennå. Men det er liksom ikke, de klarer ikke å se, se andre. Det er stakkars dem, stakkars dem som har mista dattera si, barnebarnet sitt, søstera si. 'Ah, hun kommer til å dø i *dommedag*', og 'å nei, å nei', men det er mest bare at det er flaut for dem.

Videre beskrev flere av informantene om flytende grenser hvor familie og venner som fortsatt var medlemmer tok helt avstand, mens andre hadde kontakt nesten som tidligere. Andre opplevde såre følelser ved at familiemedlemmer som ble værende ble favorisert fremfor de som hadde valgt å forlate. Felles for alle informantene var at de pekte på ansente forhold, hvor enkelte uttrykte mer savn enn andre, uttrykte andre at de selv ønsket å kutte all kontakt. Enkelte påpekte også en ambivalens hvor de hadde tatt et standpunkt og visste hva det innebar, men likevel kjente på savn og omsorg for sine nærmeste. Selv om mange pekte på en ekskluderingspraksis var det to informanter som understreket at dette ikke gjaldt dem. Erik sa følgende: «[...] min nærmeste familie er ganske sånn, imot hele den eksklusjonsgreia, så det driter de i.». Slik fortalte også Dina om sine relasjoner i etterkant av bruddet:

Så det er ikke sånn at man blir sånn ekskludert, sånn 'Jehovas vitne greier', at en ikke får snakke med familien og sånn. Sånn er det ikke, men det ligger vel en norm der, at det er sånn når en ikke lenger går på møter, eller hvis de har vært og fått unger utenfor

ekteskapet og ikke vært og bedt om unnskyldning eller noe sånt, eller at de har gjort andre ting som ikke er godtatt i menigheten, at de blir ekskludert.

Likevel kom det frem hos en annen informant fra samme trossamfunn at ekskludering fant sted. Det er derfor viktig å påpeke at alle informantene har hatt individuelle opplevelser og erfaringer knyttet til ekskludering og inkludering. Ettersom informantene i ulik grad har blitt ekskludert og selv tatt avstand fra familie og venner, har de også på ulikt vis blitt forsøkt rekruttert tilbake til sine trossamfunn. Noen av informantene fortalte at de fikk tilsendt nettsider, brev i posten eller andre typer meldinger hvor budskapet var å forsøke å lokke dem tilbake til trossamfunnet. Andre nevnte at de ikke hadde noen kontakt og at deres nærmeste ikke en gang visste hvor de bodde lengre. Flere pekte på at trossamfunnene mest sannsynlig ikke ville hatt de tilbake uansett. For Henrik uttrykte et familiemedlem omsorg og kjærighet for han, men også at vedkommende ikke kunne ha noe mer å gjøre med en frafallen på bakgrunn av hans handlinger som stred imot trossamfunnets regler og praksiser. Disse utsagnene over kan vise til ekskluderingspraksis hvor mennesker som ikke følger de normer og regler som gjelder for det konsekvente samfunn, kan bli ekskludert (Foucault, 1977, referert i Ryan, 2009, s. 357). Oppsummert kom det frem at åtte av ti informanter fortsatt har lite eller noe kontakt med familie og venner, men alle åtte pekte likevel på ansente forhold. Selv om noe av kontakten ble opprettholdt for de fleste av informantene, uttrykte de at det ikke var det samme som før bruddet. To av ti informanter understreket at de ikke hadde kontakt med familie eller venner fra trossamfunnet.

5.3.4 Nytt syn på oppveksten

Gjennom de retrospektive intervjuene kom det frem at informantene opplevde å ha et nytt syn på deres oppvekst i etterkant av bruddet. Selv om informantene understreket trygghet og tilhørighet i tiden innenfor, som diskutert under kapittelet om det tette fellesskapet, pekte likevel samtlige på et endret syn. «Men det er mer og mer surrealistisk for meg, ja, at jeg var med i en sånn tro.», fortalte Jørgen da vi spurte om hvordan han så på bruddet i ettertid. «Ja de beskriver det veldig bra på engelsk, det å være et human being, og ikke et human doing på en måte, altså den transformasjonen der da», lød det fra Isak. Videre reflekterte Anne om at hun i voksen alder så på barndommen, skolegangen og oppveksten med nye øyne og forstod at det ikke var så positivt som hun trodde da hun var yngre. Anne sa følgende:

Det var jo trygt å være i den menigheten, skolen var trygg, og det var liksom sånn, men når du ser tilbake når du blir eldre og ser at du har blitt tvunget i kirka, du har blitt tvunget på deg et dømmende menneskesyn, så ser du at det var ikke greit. Ehm, så jeg er veldig imot private skoler, av religiøs karakter, veldig imot det. Det synes jeg burde bli forbudt og også sånne sekter. Det burde vært forbudt og det mener jeg fra bunnen av mitt hjerte, for du, det er ikke bra for et menneske å være så, leve så lukka fra resten av verden fordi at du sliter, da sliter du i fremtiden, ikke sant.

Slik uttrykte Gabrielle også ved å påpeke at hun fikk alt hun trengte, tak over hodet, mat og klær, men sa: «Nå sliter jeg litt med å se noe positivt i det hele tatt *latter*». Samtlige av informantene i likhet med Anne og Gabrielle har fortalt om det endrede synet på oppveksten. Henrik uttrykte å ha kastet bort halve livet og skulle ønsket at han hadde forlatt trossamfunnet for lenge siden. Videre sa han at religionen var det som ødela livet, og det å komme seg bort ble redningen og sa:

Det har jo stort sett vært negative minner. Ja, det er jo tungt å tenke tilbake på det aller meste. [...]. Men så er det selvfølgelig noen hyggelige stunder innimellom og noen bra mennesker man møter på sin vei [...], det er den beste beskrivelsen, følelsen da liksom, alltid som å gå og bære på noe tungt, som å bare gå rundt med tung ryggsekk hele tiden.

Likevel påpekte Henrik at han ikke kunne snakke for alle andre som har brutt ut, hvor han trakk frem at noen virkelig blomstrer og trives i slike lukkede miljøer med trygge rammer, definerte regler og ressurssterke familier. Samtidig understreket han videre at han skulle ønske noen så hvor plaget han var allerede som barn. Slik beskrev han det:

Så hvis det skulle være, hvis jeg på en måte skulle hatt noen kjepphester, så er det kanskje det at, ja, jeg skulle kanskje ønske at lærere, omsorgspersoner turte litt mer da og pirke borti den fucka lille ungen som blir dratt mellom to verdener og går helt i stykker mentalt.

Isak beskrev også en oppvekst han i ettertid så på som dårlig og sa følgende: «Mange av de tingene jeg på en måte lo litt av og synes 'det var jo bare koselig', har jeg plutselig oppdagat at nei det var helt på trynet liksom». Selv om informantene har hatt ulike opplevelser i sin oppvekst og tid i trossamfunnet, uttrykte alle at de har hatt noen fine stunder oppgjennom, men at det gikk opp for dem da de ble eldre at det ikke var så positivt likevel.

Blant annet Erik og Camilla understreket hvor viktig det var å få frem at det ikke nødvendigvis var religionen i seg selv som var problemet eller feil, men de rettet ansvaret mot systemet. Erik fortalte om blandede følelser og sa at han ikke hatet en eneste person i troen, og mente at de aller fleste er veldig gode mennesker som det ikke finnes noe vondt i. Videre sa han at det: «Handler ikke om å snakke dritt om religionen, men det er systemet». I likhet sa Camilla:

Jeg mener det her er jo ikke roten til alt ondt i verden, men det er rot som er statsstøttet, og det er satt i system og det blir ikke gjort, jeg synes de lider av håndteringsvegring og veldig mange i de offentlige etatene rundt omkring, de tør ikke å begynne å pirke i sånne ting.

Ettersom samtlige av informantene uttrykte en negativ holdning da de så tilbake på tiden i trossamfunnet, er det viktig å trekke frem at informantenes nye syn på oppveksten førte til at mange av dem også så mer lyst på fremtiden. Slik NKVTS-rapporten (Skoglund et al., 2008, s. 240) beskriver på følgende måte; «Det er med andre ord ikke bare utmelding fra noe negativt, men det er også tilmelding til noe positivt». Slik vi ser det fra informantenes utsagn har hver og en uttrykt en ambivalens hvor de både peker på positive og negative opplevelser, og erfaringer med oppveksten sin innad i trossamfunnene.

5.3.5 Mellom ensomhet og frihetsfølelse

Som presentert ovenfor, har livet etter bruddet ifølge informantene vært preget av motstridene følelser og dobbelthet. Samtlige beskrev en stor frihetsfølelse av å endelig kunne puste ut, og at det var en befrielse å endelig kunne være seg selv. Anne beskrev disse følelsene og forandringen på følgende måte:

Hm, den største forandringa er jo å gjøre og ta et valg som du føler mer at du kan stå inne for. Sånn generelt i livet da. At du kan være enig med deg selv, og stå inne for. Så det er jo en, det er jo en, du er jo mer fri, du kan jo, du bestemmer jo, du tar et valg og bestemmer deg for noe for din egen del. Det er ikke noen som forteller deg hva du må gjøre, det er den friheten da som er den største forskjellen da.

I tillegg understreket Anne at hun elsket at hennes barn kunne stille spørsmål ved ting og være litt i opposisjon. «Altså det er jo fantastisk å kunne være så fri og tørre og si at, ‘men det vil jeg ikke, mamma’, eller ‘så teit’ eller et eller annet sånn», sa hun videre. Camilla

poengterte og følelsen av å kunne gjøre hva hun ville uten å føle på skyld eller å bli dømt.

Slik beskrev hun det:

På godværsdager har man jo lyst til å gjøre andre ting. Så nå når jeg sitter her og skal på tur eller gjøre andre ting, også ser jeg den endeløse rekken med biler som kjører forbi og skal på søndagsskolen, det er jo en, *pause*, befrielse *latter*. Den gode følelsen, å vite at jeg ikke er en del av det lengre.

Videre fortalte Camilla om hvordan livet forandret seg etter bruddet med sitt trossamfunn:

Jeg har ikke masse venner, sånne nære og det, det vil jeg ikke ha, men jeg har nok, og så har jeg masse bekjente, jeg har det veldig fint, og ja, jeg ville gjort dette på nytt igjen. Livet før og etter går ikke an å, det går ikke an å sammenlikne i det hele tatt. Den der gode frie følelsen av å ja, lov å bestemme selv over livet ditt er jo bare ja helt fantastisk.

I utsagnene over beskrev informantene de positive sidene ved bruddprosessen. Derimot uttrykte flere av våre informanter også det motsatte. Selv om de alle hadde en opplevelse av frihet, var også livet etter bruddet sterkt preget av blandede følelser med ensomhet og utfordringen med å skulle starte på nytt og finne seg selv. Enkelte pekte på hvordan livet ble snudd på hodet, og at det følte ut som «natt og dag». Camilla beskrev i sitatet ovenfor «den gode frie følelsen», men uttrykte også følgende:

Men det er den prosessen ut. Det er klart, at det var jo, jeg fikk, jeg fikk ikke ett besøk. Jeg fikk ikke en telefon fra noen av de her gamle vennene mine. Det var bare en helt sånn der at, det er litt sykt å tenke (berørt). Og ungene opplevde at lærerne med det samme var veldig 'sånn' med det samme. De var veldig forståelsesfulle og sa at hvis det var noe så måtte vi huske å komme og si ifra og sånn og sånn. Men det var jo noen lærere og som likevel utmerket seg med å være veldig stygge.

I likhet kjente Henrik på en tomhet og følelsen av å være alene. Slik lød det:

Alle jeg kjente var jo i [menigheten] *ler*. Jeg hadde jo ikke noen relasjoner utenom, og ikke de siste årene, så ble jo alt borte. [...]. Det er jo ingen, husker jeg dro en uke til [stor by i utlandet] en gang bare på vinteren, bare for å komme meg vekk. Og da var det liksom ikke ett menneske i verden jeg fant det naturlig å si at nå drar jeg dit. Ja

eller nå er jeg her. Jeg visste ikke hvem det skulle vært. Så det, så det er så alene som det er mulig å bli liksom.

Informantene i vårt prosjekt har alle funnet veien ut av sitt trossamfunn på ulike måter, hvor noen har hatt en mer gradvis prosess enn andre. Uansett opplevde de fleste informantene følelsen av å stå alene i bruddet, hvor nesten alle uttrykte ensomheten og mangel på støtte. Som i funnene fra undersøkelsen gjort i forbindelse med NKVTS-rapporten (Skoglund et al., 2008, s. 106), opplevde mange av deltakerne utgangen: «[...] som et sammenbrudd, preget av ensomhet, manglende nettverk og en følelse av å ha feilet». Det kan i tillegg dreie seg om en frykt og redsel for ensomheten. Samtidig understreket noen av informantene som brøt ut sammen med sin partner, de ensomme følelsene. «Så vi gikk jo på en måte ut samtidig bare på helt forskjellige måter», sa Henrik, hvor han videre understreket at de gjennomgikk hver sine kamper der de var klemt inn i et system. Enkelte fant trøst på internett, ved å se på «eks-menighetsvideoer», ettersom de ikke hadde noen å snakke med. Henrik, i likhet med flere informanter, uttrykte hvor tøff prosessen var, og til tider livstruende ettersom den bar preg av mye tunge tanker og ensomhet.

5.3.6 Ambivalens – oppsummering av livet utenfor

Tiden utenfor, og i etterkant av bruddet har for informantene slik de har fortalt vært preget av motstridende følelser. Samtlige har understreket å kjenne på både ensomhet og savn, men også en enorm frihetsfølelse av å endelig kunne være seg selv. Ettersom informantene uttrykte en opplevelse av ensomhet innenfor trossamfunnet, opplevde flere dette i etterkant av bruddet også. Det å skulle finne seg selv og sin plass sammenliknet Camilla med å være «en flyktning som skal integreres». Slik flere fortalte opplevde de å gå fra ett system til ett annet, uten å helt vite hvordan en skulle manøvrere seg i samfunnet på utsiden. Flere pekte på tap av relasjoner og kontakt med både familie og venner, samt trossamfunnet. Selv om flere opprettholdt kontakt i varierende grad fortalte alle om anspente forhold. Slik informantene uttrykte det, bestod tiden etter bruddet av mange ensomme, vonde og triste tanker, men samtidig den gode opplevelsen av å være fri og kunne puste ut. NKVTS-rapporten (Skoglund et al., 2008, s. 15) understreker også at reaksjoner på å forlate et trossamfunn ikke nødvendigvis kun er negative, men også positive. Slik informantene har uttrykt seg bestod disse følelsene ikke bare av det ene eller det andre, men en kombinasjon, og derav en ambivalens.

6.0 Drøfting

Innenfor flere kristne, lukkede trossamfunn finnes det ulike kulturer, praksiser og normer som kan oppleves svært begrensende for enkelte medlemmer av trossamfunnet. Denne begrensningen kan for mange gi en opplevelse av å være fanget, som i enkelte tilfeller kan føre til en beslutning om å bryte med trossamfunnet. Å bryte med et lukket trossamfunn kan ofte føre til en rekke utfordringer forbundet med å bygge et liv utenfor menigheten. I dette kapittelet vil vi trekke frem funnene som er presentert i kapittel fem, og diskutere disse i lys av våre teoretiske perspektiver. Selv om delkapitlene ovenfor er delt inn i tre ulike epoker av livet til informantene er det viktig å påpeke at disse er tett knyttet sammen. Flere av de samme aspektene preger informantenes ulike stadier i bruddprosessen. Refleksjoner knyttet til delkapittel 5.2 *Å bryte ut*, og 5.3 *Tiden utenfor*, er også i stor grad preget av informantenes opplevelser i deres tid innenfor trossamfunnet som presenteres i delkapittel 5.1 *Tiden innenfor*.

Tiden innenfor

Som det kommer frem i empirien beskrev samtlige informanter en oppvekst med sterk tilhørighet til de respektive trossamfunnene i ung alder. Alle informantene er født og oppvokst i deres tidligere trossamfunn. Videre ga informantene detaljerte beskrivelser av strenge forventninger og regler som gjelder livsstil. Dette innbar blant annet regler knyttet til klesdrakt, deltakelse i fritidsaktiviteter, utdanningsvalg, det å stifte familie, samt medlemmers kontakt med mennesker og verden utenfor.

Utsagnene til informantene viser til en oppvekst preget av sterk sosial kontroll, og omhandler ulike forsøk på å få individer til å oppføre seg slik en mener de bør oppføre seg, (Ugelvik, 2019, s. 14). Det kommer frem at denne sosiale kontrollen utøves av trossamfunnets ledere, samt trossamfunnet som en helhet og informantenes nærmeste familiære relasjoner. Dette viser til både en uformell form for sosial kontroll, hvor individets atferd reguleres i et forsøk på å begrense den sosiale kontakten med verden utenfor, og individet må tilpasse seg normene innenfor. Den sosiale kontrollen innad i trossamfunnet bryter med etablerte normer i samfunnet utenfor, for eksempel i forbindelse med likestilling og syn på seksualitet, og informantene har måttet forholde seg til motstridende normer i både trossamfunnet og storsamfunnet. Det vises også til en formell form for sosial kontroll, som i større grad er institusjonalisert, siden trossamfunnets normer og regler i flere tilfeller stilles over

storsamfunnets nedskrevne lover og forskrifter, og trossamfunnet i seg selv kan betegnes som et eget samfunn (Bø, 2008, s. 106). Eksempelvis opplevde flere informanter å bli underlagt ulike konsekvenser av lederne i trossamfunnet ved normbrudd, for eksempel ved å ha sex før ekteskap. Den sosiale kontrollen ble utført på ulikt vis, og deltakerne i vårt forskningsprosjekt har ulike erfaringer knyttet til sine oppvekster. Et tydelig fellestrekk er likevel frykten for sosiale sanksjoner ved normbrudd. Dette viser til en form for psykisk vold i form av både *indirekte* og *direkte trusler* (Isdal, 2018, s. 49-51). Trusler om konsekvenser brukes som et middel for å regulere atferden til individet. Konsekvensene kan variere, men kan i ytterste grad innebære «total sosial kollaps», slik en av våre informanter beskrev det. Dette er fordi normbrudd av en viss karakter, kan føre til ekskludering. Som beskrevet tidligere, var oppveksten til informantene nært knyttet sammen med deltakelse i trossamfunnet og informantenes sosiale nettverk var i hovedsak innad i trossamfunnet. Frykten for sanksjoner strekker seg utover dette livet, og handlet også om en «evig eksklusjon», altså en frykt for å bli atskilt fra venner og familie gjennom evig fortapelse etter livet her på jorden. Slik Isak beskrev det som «dobbel død».

Siden normene og reglene i flere av informantenes tilfeller førte til stor innskrenkning av personlig frihet kan det også betegnes som negativ sosial kontroll, slik det kommer frem i regjeringens handlingsplan *Retten til å bestemme over eget liv* (Justis- og beredskapsdepartementet, 2017-2021, s. 12). Den sosiale kontrollen beskrevet ovenfor bærer preg av tydelige maktstrukturer innad i trossamfunnet. Webers begrep, dominansstruktur refererer til sosialt konstituerte normer som gir opphav til en rådende autoritet (Weber, 1978, referert i Gordon, 2009, s. 258). I vår empiri kom det frem at lederne i trossamfunnet innehadde en rådende autoritet, legitimert av de øvrige deltakerne i trossamfunnet. Likevel vil vi påpeke at flere informanter beskrev positive relasjoner til lederne i trossamfunnet, men pekte heller på systemet rundt, slik Erik og Camilla uttrykte i underkapittel 5.3.4 *Nytt syn på oppveksten*. Det kan derfor argumenteres for at selv om lederne i disse trossamfunnene fremstod som den rådende autoriteten, var de også underlagt systemet og organisasjonens dypsittende normer, regler og maktstrukturer, og kan derfor ha følt seg «tvunget» til å opprettholde disse. Makten var både åpenbar, men empirien viste også mer skjulte maktstrukturer. De skjulte maktstrukturene kan knyttes til Bourdieus (1996, s. 38) symbolske makt. Dette innebærer en usynlig makt som gjennom utsagn og oppførsel kan få andre til å tro på en verdensoppfatning. Denne makten defineres gjennom forholdet mellom den som utøver makten og de som makten utøves ovenfor. I informantenes tilfelle, hvor de er født inn

i dette trossamfunnet, med liten kjennskap til verden utenfor vil deres verdensbilde og virkelighetsoppfatning i stor grad være preget av trossamfunnets verdenssyn.

Informantene beskrev en sterk distansering til omverdenen, og trossamfunnets normer og regler bar preg av psykisk vold i form av isolering. Dette samsvarer med Isdals (2018, s. 61) poeng, der bruk av press begrenser bevegelsesfriheten til deltakerne av trossamfunnet. Frykten som nevnt ovenfor, innebar også et aspekt med frykt for verden utenfor. Som illustrert i underkapittel 5.1.1 *Et tett fellesskap*, fortalte informantene om sterke og nære fellesskap, samt en opplevelse av sterk tilhørighet innad i trossamfunnet. Likevel fortalte alle informantene at de følte på et utenforskap i ungdomsalder, både innad i trossamfunnet, men også på andre arenaer i samfunnslivet. Samtlige uttrykte at dette var på grunn av at de i ung alder på ulikt vis hadde blitt distansert fra øvrige medlemmer av storsamfunnet. Blant annet ved at de ikke fikk lov til å delta på fritidsaktiviteter, skolerelaterte aktiviteter, samt at noen også hadde gått på privatskoler i regi av menigheten. Dette viser til sterke sekteriske trekk, slik Weber beskriver at: «[...] sekten ofte distanserer seg fra storsamfunnet, og lever i konflikt med de sosiale omgivelsene.» (Weber, 1922/1963, referert i Ringnes & Ulland 2014, s. 258).

Utenforskapet og ensomheten informantene beskrev, ble håndtert på ulike måter. Informantene beskrev at den vanligste måten å håndtere dette på var å leve et «dobbeltiliv». Dette innebar blant annet å skifte rolle basert på settingen de befant seg i, og kan ses i sammenheng med Goffmans (1959, s. 22) rolleteori, hvor en i interaksjon med andre inntar en type rolle, eller tar på seg en maske for å passe best inn i settingen en befinner seg i. Dette kalles også «frontstage», og er ifølge Goffman (1959, s. 23) noe alle individer gjør i sosiale settinger. I informantenes tilfeller med strenge rammer og regler til levesett, hvor disse gjerne er i strid med storsamfunnets sosiale koder kan dette føre til en opplevelse av å måtte ta i bruk «frontstage» i større grad enn normalt. Dette beskrev flere informanter som svært slitsomt, og at det ga de en opplevelse av å ikke kunne være seg selv, siden avstanden mellom «frontstage» og «backstage» gjerne opplevdes som for stor.

Tiden i trossamfunnet har preget hverdagslivet til informantene i stor grad. Den sosiale kontrollen som deltakerne var underlagt førte til en beskrivelse av trossamfunnet som «altopplukkende», slik flere informanter påpekte. Dette står i tråd med tidligere forskning på tematikken, slik det kommer frem i NKVTS-rapporten: «Å være medlem av et slikt miljø er ikke en søndagsbeskjeftigelse, men et totalengasjement med strenge livsregler og

forventninger.» (Skoglund et al., 2008, s. 231). Opplevelsene er selvsagt individuelle, og viser til ulik grad av sosial kontroll, men felles for alle var at disse begrensningene førte til en økende tvil og økende mistillit til trossamfunnet. Årsakene er komplekse, individuelle og sammensatte, men det har i våre intervjuer likevel kommet frem klare likhetstrekk for årsaker til at informantene valgte å bryte med trossamfunnet.

Å bryte

Ut fra våre funn kom det tydelig frem i informantenes beskrivelser at det å bryte ut av det lukkede trossamfunnet var en lang prosess for samtlige. For noen hadde likevel bruddet en spesifikk utløsende årsak. Som det kommer frem i vår analyse var oppveksten til informantene preget av maktstrukturer og sosial kontroll. Å bryte ut av et system som utøver sterk symbolsk makt over sine medlemmer, hvor særlig det å «endre verdensbildet» ser ut til å ha vært en lang og krevende prosess. Et interessant aspekt ved våre analyser er at det er tydelige paralleller mellom de prosessene av å bryte ut, og det Hirschi (1969, referert i Ugelvik, 2019, s. 80) beskriver som fire punkter for forebygging av avvik - og dermed en form for sosial kontroll. Hirschis fire punkter omhandler (1) tilknytning til andre mennesker, altså sterke sosiale bånd, (2) sosiale konvensjoner og sosialt press, (3) personlig investering og (4) legitimiteten til den normative orden (Hirschi, 1969, referert i Ugelvik, 2019, s. 80). Det vi finner, er at det er nettopp disse fire punktene som preger informantenes fortellinger. Vi har derfor valgt å ta utgangspunkt i disse fire punktene i vår drøfting av bruddprosessen.

Sterke sosiale bånd

Som det kommer frem i kapitlene ovenfor var deltakelsen i trossamfunnene preget av tette fellesskap med trygge rammer og sterk tilhørighet, samt en sterk overbevisning om et livssyn. Slik Repstad (2000) og Bruce (2008) hevder, er dette kjennetegn på sekter og fundamentalistiske bevegelser. Den sosiale kontrollen og forventningene informantene opplevde ble for samtlige for vanskelig å leve opp til. Dette førte til at flere av informantene levde et «dobbeltiliv», siden de ikke følte de kunne være seg selv og samtidig leve i tråd med trossamfunnets levesett. I tillegg fortalte informantene at de ikke følte de kunne stole på venner og familie, og at dette førte til ansente relasjoner med mangel på tillitt. De sosiale båndene ble derfor over tid svekket, ettersom de bar preg av mistillit og konflikt. Når disse sosiale båndene svekkes, kan dette også øke sannsynligheten for avvikende atferd (Hirschi, 1969, referert i Ugelvik, 2018, s.80). Som det kommer frem i våre funn, var det flere årsaker

til svekkede sosiale relasjoner. Informantene fortalte blant annet om hendelser der foreldre eller andre hadde brutt deres tillitt, som derfor førte til at informantene gradvis distanserte seg. I kombinasjon med å få relasjonelle tilknytninger til personer utenfor trossamfunnet, ble informantenes relasjon til de innenfor stadig svekket. I tillegg fortalte flere informanter om skilsmisse som utløsende årsak for å bryte ut av trossamfunnet. I disse tilfellene ble relasjonen til informantenes livspartner enten svekket eller kuttet helt. Flere informanter fortalte at de over tid hadde tvilt på trossamfunnets etablerte sannhet, men gjerne ble værende fordi deres partner var aktive medlemmer. I det informantene skilte seg, falt det også mer naturlig å forlate trossamfunnet. Svekkede sosiale relasjoner kan også ses i henhold til Repstads (1984, s. 22-23) perspektiv på sosiale bånd i forbindelse med religiøs passivering.

Fra tilpasning til «avvik»

I kapittelet om tiden innenfor så vi på hvordan informantene har investert mye i å forsøke å tilpasse seg trossamfunnets konvensjoner og verdier. En tydelig norm var at man ikke skulle skille seg ut. Hirschi (1969, referert i Ugelvik, 2018, s. 80) peker nettopp på denne investeringen i «normal oppførsel» for å passe inn som sentral. Samtlige av informantene pekte imidlertid på at etter hvert som de vokste opp fremstod denne normen som trangere og trangere og det ble vanskeligere å passe inn. Forventningene og frykten for refs og sosiale sanksjoner førte til at flere informanter gradvis begynte å leve et dobbeltliv, samt at de holdt aspekter som ikke passet inn i normen skjult for øvrige medlemmer. Likevel fortalte flere informanter at de på ulikt vis opponerte mot trossamfunnets normer og regler, og ble som følge av dette stemplet som avvikere. Eksempelvis opplevde flere informanter ulike former for refs, slik det er beskrevet i kapittel 5.1.7 *Refs*. Slik informantene fortalte, begynte de gradvis å ta avstand fra trossamfunnets normer, og dermed ikke leve i tråd med trossamfunnets levesett. Dette viser en klar parallell til Hirschis (1969, referert i Ugelvik, 2018, s. 80) andre punkt, der investeringen i konvensjoner og verdier har blitt svekket over tid.

Selv om informantene fortalte om høye krav og vanskeligheter med å passe inn i trossamfunnets levesett, tok det likevel for mange lang tid før de selv valgte å bryte. Flere informanter påpekte at det å få barn var en utløsende årsak. Informantene forklarte at de ikke ønsket å videreføre deres opplevelser i oppveksten til deres egne barn. Dersom vi ser dette i henhold til Repstads (1984) perspektiver på passivering, henger det både sammen med meningsperspektivet og sosiale-bånd perspektivet. I tillegg henviser NKVTS-rapporten

(Skoglund et al., 2008, s. 119) til Redd Barnas rapport fra 2002, og brudd på FNs barnekonvensjon hvor de blant annet trekker frem: «[...] brudd på barns tros-, tanke- og ytringsfrihet, hvor barn blant annet skal ha rett til å ha og hevde egne meninger, samt rett til å velge religion selv ved fylte 15». NKVTS-rapporten (Skoglund et al., 2008) trekker dette frem i forbindelse med at barn bryter med trossamfunn. I vår oppgave er det likevel naturlig å se en kobling til at informantene velger å bryte for at deres egne barn skal slippe å gå igjennom det de selv har, samtidig som at de skal stå friere til å velge selv og kunne være seg selv. Det er viktig å påpeke at enkelte av informantene har hatt muligheten til å blant annet velge å døpe seg, samt om de ville fortsette å være praktiserende i deres trossamfunn. Barnets rett til å velge religion selv ved fylte 15 år er derfor i utgangspunktet ivaretatt. På en annen side kan dette valget føre med seg svært omfattende konsekvenser, som illustrert i tidligere kapitler. Makten og den sosiale kontrollen informantene opplevde i deres oppvekst har derfor innskrenket handlingsrommet, og det frie valget har derfor ikke nødvendigvis opplevdes som «fritt» i den forstand. Slik informantene uttrykte at de ikke ønsket å videreføre trossamfunnets praksis og verdier til sine egne barn kan vi også se i sammenheng med en svekket investering og distansering til trossamfunnet, i henhold til Hirschis (1969, referert i Ugelvik, 2019, s. 80) andre punkt.

Fra distanse mot verden til å bryte ut

Dersom vi ser på det å møte andre utenfor trossamfunnet og deres påvirkning i kombinasjonen med å tvile på sannheter i henhold til Repstads (1984, s. 23) perspektiver på passivisering, er det en klar sammenheng. Troverdighetsstrukturen, også kalt plausibilitetsstruktur, som knytter sosiale-bånd perspektivet og meningsperspektivet sammen indikerer at dersom noe skal oppleves troverdig, er det avgjørende med forhold som bidrar til at det er enklere å tro på «sannheten» (Berger et al., 1973, referert i Repstad, 1984, s. 23). Slik informantene har uttrykt seg har de opp igjennom sin barndom og oppvekst møtt på mennesker, slike sosiale forhold, som har bidratt til å så tvil og skape usikkerhet om det de har blitt opplært til å tro. Frykten for, og fiendebildet av de utenfor har dermed gradvis blitt hvisket ut. Av den grunn har religionen til den enkelte mistet mening og dens troverdighet blitt svekket. Informantene har blant annet pekt på å møte mennesker utenfor trossamfunnet gjennom skole, venner, utdanning og arbeid, og at mange allerede i ung alder ble påvirket tidlig til å gå ut. Noen informanter uttrykte også at de måtte flytte på seg av ulike årsaker, noe vi kan se i henhold til anledningsperspektivet. Slik Repstad (1984, s. 29) hevder kan religiøs

passivisering forstås ut ifra at enkelte ikke lengre har anledning til å fortsette sin religiøse deltakelse og aktivitet, men han påpeker at denne forklaringen må ses i sammenheng med andre perspektiver på passivisering. Dette viser klare paralleller til Hirschis (1969, referert i Ugelvik, 2019, s. 80) tredje element som omhandler involvering og tid i konvensjonelle aktiviteter. Informantene distanserte seg gradvis, og brukte mindre tid på aktiviteter, eksempelvis møter i regi av trossamfunnet.

Fra tro til tvil

I våre funn beskrev informantene en økende tvil til trossamfunnets etablerte sannhet. Ettersom informantene har blitt opplært i trossamfunnets lære og praksiser gjennom hele oppveksten, er det viktig å understreke den symbolske makten som ligger til grunn hvor det er en overbevisning om en verdensoppfatning (Bourdieu, 1996, s. 45). Slik Hirschis (1969, referert i Ugelvik, 2019, s. 80) påpeker i det fjerde elementet vil en legitim tro på den normative orden og etablerte sannhet bidra til å unngå avvikende handlinger. Når denne overbevisningen svekkes, kan dette være en av flere forklaringsfaktorer for å velge å forlate sitt trossamfunn. Det at troen mister mening, kan også ses i sammenheng med meningsperspektivet (Repstad, 1984). Eksempelvis fortalte Isak om en økende tvil etter å ha utforsket problemstillinger knyttet til trossamfunnet på internett. Samtlige av informantene uttrykte også utfordringer med det dømmende menneskesynet og hvor avgjørende det ble for valget om å bryte. Slik understreker også NKVTS-rapporten (Skoglund et al., 2008, s. 124) der religionen har monopol på sannheten og at det eksisterer lite rom for diskusjon og kritiske spørsmål. Det å skulle holde enkelte ting skjult i frykt for å bli dømt ble for flere av informantene uutholdelig.

Å bryte ut var for samtlige av informantene noe de beskrev som svært krevende og vanskelig. Informantene pekte på å være fanget i religionen, der tvil og distansering førte til at livet i trossamfunnet følte feil, men at prisen for å bryte likevel var for stor. Slik kan vi se det i henhold til profittperspektivet der informantene har uttrykt at det ikke lenger lønte seg å bli værende i trossamfunnet. Dersom vi ser på både profittperspektivet, sosiale bånd-perspektivet og meningsperspektivet i kombinasjon med hverandre har de sammen en større forklaringskraft for hvorfor informantene har valgt å forlate sine trossamfunn. Passiveringen har både dreiet seg om mangel på tilhørighet, mangel på religiøs tro der troen har mistet mening, samt mangelen på å se fordeler ved å bli værende. Opplevelsen av å stå ved et veiskille, der informantene følte at de manglet noe kan også ses i lys av deprivasjonsteori.

Informantene kan dermed ha et ønske om å søke seg ut av religionen (Furseth & Repstad, 2003, s. 139; Repstad, 1984, s. 28).

Gjennom kontakt med et sekulært samfunn utenfor, og gjennom indre forhold som informantene har opplevd som negative, dobbeltmoralske og undertrykkene har samlet svekket Hirschis (1969, referert i Ugelvik, 2019, s. 80) fire elementer for å unngå avvik, og kan ha ført til valget om å forlate trossamfunnet. Samtlige av våre informanter har fortalt at de av ulike årsaker har valgt å gå frivillig, selv om enkelte har uttrykt å bli dyttet mer ut i ytterkanten enn andre. Dette er i tråd med tidligere forskning på mulige måter å forlate religiøse bevegelser på. Spesielt uenighet i trossamfunnet, misnøye, seksuell frustrasjon og teologiske bekymringer samsvarer med våre funn, samt kategorien «apostates» som kan ses i sammenheng med å gå frivillig (Barker, 1988, s. 169, 180). Utgangspunktet for medlemmene av Barkers (1988, s. 169) studie og vår studie er ulikt, men likevel kan mange av årsakene til frafall være de samme. Wright (1987) skriver og i sin studie om hvordan mennesker velger å forlate kultgrupper og peker på ulike strategier for å bryte ut. Den skjulte avgangen hvor man går stille, men permanent, kan sammenlignes med noen av informantene som gradvis distanserte seg, men som likevel hadde tatt et standpunkt for å unngå motstand. Det kan også ses i sammenheng med de som flyttet på seg av ulike grunner og dermed distanserte seg. Avgangen som er åpenlyst der man også går stille, men ikke skjult, kan sammenlignes med noen av informantene som sendte fysiske brev til sine ledere om å avslutte sine medlemskap (Wright, 1987, s. 67). Den internasjonale forskningen er ikke direkte sammenlignbar, men kan likevel være perspektiver som kan bidra til å forstå og forklare veien ut for informantene. I NKVTS-rapporten kommer det også frem at å gå frivillig også er et av mønstrene på å forlate et lukket miljø (Skoglund et al., 2008, s. 233). Selv om bruddprosessen for informantene har vært et frivillig ønske har de alle pekt på utfordringer i etterkant av bruddet.

Tiden utenfor

Perioden i etterkant av bruddet bar preg av en frihetsfølelse hos samtlige informanter, samtidig som de fleste også pekte på en opplevelse av ensomhet og savn. Dette kunne innebære savn av et fellesskap, en tro, samt familiære relasjoner og vennskap. Selv om informantene uttrykte i intervjuene at de var tilfredse med valget de hadde tatt, ble det å bryte ut, samt den første perioden i etterkant av bruddet beskrevet som både krevende og vanskelig. Et av hovedfunnene våre handler derfor om denne ambivalente følelsen rundt det å bryte ut.

Informantene uttrykte et behov for reorientering i tiden etter bruddet. Noen så til et alternativt trossamfunn, andre uttrykte at de hadde problemer med å finne seg selv og et sted å høre til. Dette kan ses i sammenheng med Goffmans (1968) studie av totale institusjoner og sosial kontroll. I studien kommer det frem at pasienter, samt ansatte i totale institusjoner raskt finner sine «plasser» og individenes handlingsmønstre preges derfor av rammene som er satt innenfor institusjonen (Goffman, 1968). Vi ser paralleller til Goffmans (1968) studie i vår empiri, ettersom livene til informantene i stor grad har vært preget av sosiale barrierer til omverdenen gjennom isolerende normer og regler. Informantenes personlige utfoldelse har for flere opplevdes som sterkt begrenset. Det kan dermed argumenteres for at informantenes handlingsmønstre har blitt sterkt preget av trossamfunnets rammer, og i møte med verden utenfor kan det derfor være utfordrende å finne sin plass. For noen informanter var det krevende å føye seg etter trossamfunnets rammer, og flere følte at de måtte leve et dobbeltliv. Dette kan ses i sammenheng med å ta på en «frontstage» i store deler av oppveksten for å bli godtatt. Flere av informantene påpekte hvordan det var en enorm frihetsfølelse å få muligheten til «å være seg selv», og dette kan ses i lys av Goffmans (1959) dramaturgiske metafor på samfunnslivet. Det kan derfor diskuteres at når individet til slutt tar valget om å bryte med trossamfunnet, vil behovet for å gå inn i en rolle også forsvinne, som kan oppleves som en befrielse for mange. Samtidig har storsamfunnets normer og regler fremstått som svært ulike fra trossamfunnets, og det har vært utfordrende for informantene å manøvrere og orientere seg på nytt i det sosiale landskapet. Dette vises gjennom at noen av informantene sammenliknet seg med det å være «en flyktning som må integreres». Intervjumaterialet støtter derfor i stor grad tidligere forskning, hvor det kommer frem at brudd med et isolert trossamfunn er like alvorlig som et ekteskapsbrudd, noen ganger også mer alvorlig. Det fører gjerne med seg depresjoner og behov for reorientering (Skoglund et al., 2008, s. 12).

Dette behovet for å finne seg selv og starte på nytt kan ses i lys av deprivasjonsteori. Vi har tidligere brukt deprivasjonsteori som en forklaringsfaktor på religiøs passivisering, siden det kom frem i våre funn at flere av informantene følte at de manglet et fellesskap hvor de passet inn i møte med det sekulære samfunnet (Furseth & Repstad, 2003, s. 139). Anne fortalte blant annet om et ønske om et nytt sted å høre til, og dette kan tyde på en form for deprivasjon eller opplevelse av tap av mening og tilhørighet. Selv om flere av våre informanter har tatt sterk avstand til all form for religion i etterkant av bruddet, påpekte likevel fire informanter en søken etter en ny form for religiøsitet, enten innenfor kristendommen eller i form av alternativ religiøsitet. I sammenheng med en økende individuell passivisering i møte med den

sekulære verden utenfor har religionen mistet makt og betydning i etablerte, organiserte trosfellesskap (Furseth & Repstad, 2003, s. 119). Slik flere informanter beskrev, har de i møte med det sekulære samfunnet endret syn på religion. Seks informanter betrakter seg ikke som religiøse eller er usikre, to av informantene betegner seg som personlig kristne, men mindre praktiserende og understreket at de var religiøse på «sin egen måte». Resterende to fortalte at de var nysgjerrige og åndelig søkende på andre religioner. Dette viser til en økende sekularisering på individnivå, der den individuelle religiøsiteten har tatt mer plass. Det betyr ikke nødvendigvis at individuell religion er mindre utbredt, men at den kommer frem på andre måter enn før (Furseth & Repstad, 2003, s. 119). Slik kom det også frem i vår empiri, der noen informanter fortalte at de per dags dato betraktet seg selv som religiøse, men på sine egne premisser, og at de ikke lot religion påvirke de i hverdagslivet i like stor grad.

Som illustrert i underkapittel 5.1.6 *Frykt*, kom det i våre funn frem at oppveksten til flere informanter var preget av sosial kontroll i form av frykt. Frykten tok utgangspunkt i frykt for «satan» og «dommedag», frykt for den verdslige verden utenfor, samt frykt for sanksjoner innad i trossamfunnet, som også innebar en frykt for ekskludering av trossamfunnet. Denne frykten bar preg av psykisk vold (Isdal, 2018), samt at den viser til tydelige maktstrukturer (Weber, 1978, referert i Gordon, 2009) innad i trossamfunnene. Frykten som ble beskrevet, preget informantene både i tiden innenfor, i bruddprosessen, samt i ettertid av bruddet. To informanter fortalte også om mareritt og frykt for «satan» eller et «helvete» i voksen alder, gjerne lenge etter de hadde valgt å bryte med trossamfunnet. Denne vedvarende frykten illustrerer hvor vanskelig det kan være å bryte ut av et slikt lukket trossamfunn, samt at tiden i etterkant kan oppleves som krevende. Som nevnt opplevde informantene et sosialt brudd med sine relasjoner, men informantene mistet også deres forhold til Gud. Hele deres oppvekst har vært preget av en «sannhet» som tilsier at de «innenfor» har en plass i evigheten og beskrivelsene av de utenfor gjerne har vært negativt ladd. Dette viser til både fundamentalistiske og sekteriske trekk (Bruce, 2008; Ringnes & Ulland, 2014). Det kan derfor diskuteres at når rollene raskt byttes om og en finner seg selv «utenfor», kan dette gjerne føre til en eksistensiell frykt. Dette samsvarer med tidligere forskning slik det også kommer frem i NKVTS-rapporten: «Innenfor menigheten var de beskyttet av Gud, men på utsiden ble de sårbare for sykdom, nød og død» (Skoglund et al., 2008, s. 127).

7.0 Konklusjon

Vi har i denne oppgaven utforsket problemstillingen: *Hvilke erfaringer har mennesker med å vokse opp i og bryte ut av lukkede, religiøse trossamfunn som praktiserer ekskludering av deres medlemmer, og hvordan har livet etter bruddet vært?* Målet med oppgaven har vært å få en dypere forståelse av hvilke erfaringer og opplevelser disse informantene har med å bryte ut av et lukket trossamfunn de er vokst opp i.

Innledningsvis i denne masteroppgaven presenterte vi et sitat fra Camilla der hun uttrykte hvor lei seg hun var for at det er lov å vokse opp i slike lukkede religiøse miljøer, og beskrev det som et overgrep. I analysen fant vi at oppveksten i trossamfunnet var preget av tette fellesskap med en tydelig avgrensing og frykt for verden utenfor. Innenfor trossamfunnet befant de utvalgte seg, og utenfor var de andre, synderne. I dette tette fellesskapet var det sterke føring for at man ikke skulle skille seg ut. Informantene fortalte om at de måtte investere i fellesskapet i form av pengegaver, skatt og mye dugnadsarbeid. De som bidro mye, ble verdsatt og kom innenfor den indre kretsen. De som bidro mindre, opplevde å bli skjøvet ut i kulden. I tillegg beskrev flere informanter en oppvekst der deres handlinger var sterkt preget av en frykt, både for *satan og helvete, verden utenfor og sanksjoner og ekskludering*. Ved normbrudd opplevde informantene ulike former for refs og konsekvenser, hvor ytterste konsekvens var ekskludering, som også innebar «en dobbel død» som det ble beskrevet.

Opplevelsen av kontroll og isolering førte til en økende misnøye ovenfor trossamfunnet i ungdomsalder hos samtlige informanter, og flere påpekte at de begynte å leve et dobbeltliv. Samtidig beskrev også informantene en økende tvil til den etablerte sannheten i trossamfunnet av ulike grunner, som påvirkning utenfra, et dømmende menneskesyn og dobbeltmoraliske holdninger. Det gjaldt dermed både indre og ytre forhold. Bruddprosessen ble beskrevet som en lang og krevende prosess, der flere uttrykte at de følte seg fanget i både religionen, men også i sosiale relasjoner. For noen var det også spesifikke hendelser som til slutt ble den utløsende årsaken til å forlate trossamfunnet. På en side stod ønsket om frihet sterkt, i midlertidig var frykten for å miste sin sosiale omgangskrets, herunder familie, samt frykten for evig fordømmelse sterke faktorer for å bli værende. Det kom tydelig frem at selv om prosessen med å bryte var svært krevende, var det likevel et valg ingen angret på.

Alle informantene fortalte at de selv tok et aktivt valg om å forlate trossamfunnet, men beskrev bruddprosessen og tiden i etterkant som utfordrende. Det kom frem at selv om informantene opplevde en enorm frihetsfølelse og lettelse på den ene siden, var perioden også preget av ensomhet og savn. I møte med den sekulære verden var det flere som uttrykte vanskeligheter med å tilpasse seg forventningene og normene storsamfunnet hadde til dem, siden de i stor grad skilte seg fra det de var vant til. Noen av informantene bestemte seg tidlig for at religion ikke skulle prege deres liv, samtidig har andre vært på søken etter en ny mening eller et nytt sted å høre til. De fleste fortalte at de fortsatt har kontakt med familien sin, men samtlige beskrev relasjonen med familien som anspent og ofte konfliktfylt. Alle informantene fortalte at de så sin oppvekst med nye øyne i voksen alder, og at erfaringer de på den tiden så på som positive, ble nå beskrevet som svært negative. Flere uttrykte misnøye med systemet fremfor religionen. Årsakene til valget om å bryte med sitt trossamfunn var både sammensatte og komplekse. Oppsummert, kom det frem at både tiden innenfor, bruddprosessen og tiden utenfor var preget av frykt og skyldfølelse.

Begrensninger og muligheter

Det er viktig å påpeke at oppgaven vår også har noen begrensninger. Vi har gjennomført retrospektive intervjuer, som sier noe om hvordan informantene reflekterer over bruddet i ettertid, og dette i lys av deres nye syn på oppveksten. Informantene representerer kun et utvalg av mennesker som har vokst opp i og brutt med lukkede trossamfunn. I tillegg er informantene rekruttert fra en frivillig organisasjon, og har selv søkt hjelp i etterkant av bruddet. Dette kan tilsi at erfaringene til informantene ikke nødvendigvis er gjenkjennbare for enkeltindivider i liknende situasjoner. Likevel har vi kontekstualisert våre funn ved hjelp av teori og tidligere forskning på tematikken, og disse samsvarer med tidligere forskningsbidrag. Dette mener vi derfor kan styrke en konseptuell generalisering.

Avslutningsvis er det flere temaer vi gjerne skulle utforsket ytterligere, men på bakgrunn av oppgavens omfang var vi nødt til å avgrense oss. Ettersom dette er et felt det er forsket lite på, ser vi behovet for mer forskning. Det hadde vært interessant å utforske tematikken i et kjønnsperspektiv, noe vi ikke fikk mulighet til i denne oppgaven. Vi avgrenset oss også til kun informanter som hadde vokst opp i lukkede trossamfunnene, men det hadde vært interessant å utforske både rekrutteringsprosesser og bruddprosesser i en senere studie. Videre ser vi ytterst få kvantitative studier i forskningslitteraturen, og vi mener det hadde vært en spennende innfallsvinkel for å utforske omfang, spesielt i norsk kontekst.

Litteraturliste

- Barker, E. (1988). Defection from the Unification Church: Some Statistics and Distinctions. I D. G. Bromley (Red.) *Falling From The Faith, Causes And Consequences Of Religious Apostasy* (s. 166-184). SAGE.
- Bourdieu, P. (1996). *Symbolsk makt: Artikler i utvalg* (A. Prieur, overs.) Pax Forlag. (Opprinnelig utgitt i 1977).
- Braun, V., & Clarke, V. (2022). *Thematic analysis: A practical guide*. SAGE.
- Bruce, S. (2008). *Fundamentalism* (2. utg.). Polity Press.
- Bø, I. (2005). *Påvirkning og kontroll – om hvordan vi former hverandre*. Fagbokforlaget.
- David Bromley (Red.). (1988) *Falling From The Faith, Causes and Consequences of Religious Apostasy* (s. 166-184). SAGE.
- Dybing, B. (2014). *Troen som ble en byrde: Hvilken hjelp trenger mennesker som har vært i usunne religiøse miljøer* [Masteroppgave]. Diakonhjemmet Høgskole.
- Evjen, A. F. (2023, 5. April). Julio (26) brøt ut fra trossamfunn: Nå hjelper han andre i samme situasjon. *NRK, Nr.no.* <https://www.nrk.no/osloogviken/okt-pagang-av-folk-som-bryter-ut-av-trossamfunn-1.16287295>
- Furseth, I. (2015). *Religionens tilbakekomst i offentligheten?: Religion, politikk, medier, stat og sivilsamfunn i Norge siden 1980-tallet*. Universitetsforlaget.
- Furseth, I., & Repstad, P. (2003). *Innføring i religionssosiologi*. Universitetsforlaget.
- Furseth, I., Ahlin, L., Ketola, K., Leis-Peters, A., Repstad, P., Sigurvinnson, B. R., & Urstad, S. S. (2018). Faith and Worldview Communities and Their Leaders-Inward or

- Outward Looking? I Inger Furseth (Red.). *Religious complexity in the public sphere, Comparing Nordic Countries* (s. 251-290). Palgrave Macmillan.
- Goffman, E. (1959). *The Presentation of Self in Everyday Life*. Anchor books.
- Goffman, E. (1968). *Asylums: Essays on the social situation of mental patients and other inmates*. (Pelican books). Penguin.
- Gordon, R. (2009). Power and Legitimacy: From Weber to Contemporary Theory. I S. Clegg & M. Haugaard (Red.). *The SAGE Handbook of Power* (s. 256-273). SAGE.
- Isdal, P. (2018). *Meningen med volden*. Kommuneforlaget.
- Iversen, J. Y. (2021). *Gamle stier: Historien om Menigheten Samfundet, Det Almindelige Samfund og andre sterkttroende*. Cappelen Damm Akademisk.
- Jacobsen, D. (2022). *Hvordan gjennomføre undersøkelser?: Innføring i samfunnsvitenskapelig metode* (4. utg. ed.). Cappelen Damm akademisk.
- Johannessen, L., Rafoss, T. W, & Rasmussen, E. B. (2018). *Hvordan bruke teori?: Nyttige verktøy i kvalitativ analyse*. Universitetsforlaget.
- Justis- og beredskapsdepartementet. (2017-2020). *Retten til å bestemme over eget liv: Handlingsplan mot negativ sosial kontroll, tvangsektenskap og kjønnslemlestelse* (2017-2020). Hentet fra:
https://www.regjeringen.no/contentassets/e570201f283d48529d6211db392e4297/handlingsplan_rettet-til-a--bestemme-over-eget-liv.pdf
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju* (J. Rygge & T. M. Anderssen, Overs.). (3. utg.). Gyldendal Akademisk.
- Lifton, R. J. (1961). *Thought and Reform and the Psychology of Totalitarianism. A study of brainwashing" in China*. W. W. Norton.

Menneskerettsloven. (1999). *Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett* (LOV-1999-05-21-30). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-05-21-30?q=religionsfrihet>

Mertens, D. (2019). *Research and Evaluation in Education and Psychology: integrating diversity with quantitative, qualitative, and mixed methods* (5. utg.). SAGE.

NESH. (u. å.). Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi. <https://www.forskningsetikk.no/retningslinjer/hum-sam/forskningsetiske-retningslinjer-for-samfunnsvitenskap-og-humaniora/> Hentet 10.03.2023.

Nrk.no (Utgivelsesinstitusjon). (11.11.2020). Brennpunkt: Guds Utvalgte [Dokumentarserie]. NRK. <https://tv.nrk.no/serie/brennpunkt-guds-utvalde>

Nyblin-Austgulen, B. (2022). *Et spindeltev av kontroll: En tematisk analyse av fem personers opplevelser av vold som del av religiøs praksis under oppvekst i lukkede religiøse samfunn i Norge*. [Masteroppgave]. Høgskolen i Innlandet.

Postholm, M. B & Jacobsen, D. I. (2018). *Forskningsmetode for masterstudenter i lærerutdanning*. Cappelen Damm.

Repstad, P. (1984). *Fra ilden til asken: En studie i religiøs passivisering*. Universitetsforlaget.

Repstad, P. (2000). *Religiøst liv i det moderne Norge: et sosiologisk kart* (2. utg. ed.). Høyskoleforlaget.

Repstad, P. (2007). *Mellom nærhet og distanse: Kvalitative metoder i samfunnsfag* (4. rev. utg.). Universitetsforlaget.

Repstad, P. (2020). *Religiøse trender i Norge*. Universitetsforlaget.

- Ringnes, H. K., & Sødal, H. K. (Red.). (2009). *Jehovas vitner: en flerfaglig studie*. Universitetsforlaget.
- Ringnes, H., K. & Ulland, D. (2014). Individet i religiøse sekter: faglige synspunkter på rekruttering, medlemskap og brudd. I Danbolt, L., Engedal, L., G., Stifoss-Hanssen, H., Hestad, K. & Lien, L., *Religionspsykologi*. Gyldendal.
- Ryan, K. (2009). Power and Exclusion. I S. Clegg & M. Haugaard (Red.). *The SAGE Handbook of Power* (s. 348-366). SAGE.
- Silverman, D. (2005). *Doing qualitative research* (2. utg.). SAGE Publication Ltd.
- Skoglund, A., Sveinall, A. T., Paulsen, M. og Lien, I.-L. (2008). *Religiøse grupper og bruddprosesser: kunnskapsstatus, erfaringer og hjelpebehov*. (NKVTS-rapport 2008:3). Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Stordahl, V. K. W. (2019). *Å tro eller gå fortapt: Religionsutbryteres livshistorier* [Hovedoppgave i psykologi]. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Tjora, A. (2018). *Viten skapt: kvalitativ analyse og teoriutvikling*. Cappelen Damm AS.
- Ugelvik, T. (2019). *Sosial kontroll*. Universitetsforlaget.
- Ulland, D., Ringnes, H. K., & Vabo, G. (2016). Tradition and Change: Negotiations of Exclusivity and Inclusivity within “The Community”, a Conservative Norwegian Christian Group. *Nordic Journal of Religion and Society*, 29(1), 52–72.
<https://doi.org/10.18261/issn.1890-7008-2016-01-04>
- Weber, M. (1964). *The theory of social and economic organization*. (A. M. Henderson & T. Parsons, overs.) Free Press. (Opprinnelig utgitt i 1922)

Weber, M. (2003). *Videnskap som levevej*. I H. Andersen, H.H. Bruun & L. B. Kaspersen (Red) Max Weber udvalgte tekster, bind 1. Hans Reitzelz Forlag. (Opprinnelig utgitt i 1919)

Wright, A. S. (1987). *Leaving cults: The dynamics of defection*. Society for the Scientific Study of Religion.

Alle kilder som er brukt i denne oppgaven er oppgitt.

Vedlegg 1: Intervjuguide

Intervjuguide til deltakere i masteroppgave

Bakgrunnsinformasjon

- 1) Alder
- 2) Bosted
- 3) Hvilket trossamfunn har du vokst opp i?
 - a. Er dette miljøet dominerende der du kommer fra?

Oppvekst

- 4) Hvordan vil du beskrive din oppvekst – rutiner osv.
- 5) Hvilke interesser hadde du i din oppvekst?
- 6) Hvordan var forholdet ditt med familien? (var dere en stor familie, liten, sammenknyttet?)
- 7) Hvordan vil du beskrive forholdet ditt til vennene dine, hadde du flest venner i eller utenfor trossamfunnet?
- 8) Hvordan opplevde du skolehverdagen og relasjonen med dine medelever?
- 9) Hvordan vil du beskrive forholdet ditt med mennesker utenfor trossamfunnet? (venner fra skole, fritidsaktivitet osv.)

Deltakelse i trossamfunnet

- 10) Hvordan opplevde du å vokse opp i trossamfunnet? (hvis det var det de gjorde)
 - a. Erfaringer – positive eller negative
- 11) Deltakelse i trossamfunnet – Gjorde du eller familien din noe aktivt innenfor trossamfunnet?
 - a. Hvor mye tid brukte dere på aktiviteter i trossamfunnet?
 - b. Vet du om din familie bidro økonomisk til trossamfunnet? (I form av gaver eller dugnad)
- 12) Fellesskapet i trossamfunnet - hvem snakket du med, hvem stolte du på?
- 13) Hvordan var det å være ungdom i trossamfunnet?
- 14) Var det noen former for normer eller regler det var forventet at du skulle følge?
 - a. Hvordan forholdt du deg til disse?
 - b. Hvilke forventninger opplevde du at trossamfunnet hadde til deg?

- 15) Opplevde du at det var rom for uenighet?
- 16) Hvordan vil du beskrive relasjonen din til lederne i trossamfunnet?
- 17) Hvordan forholdt dere dere til de utenfor trossamfunnet? (venner utenfor) (interesser utenfor)

Bruddprosessen

- 18) Når begynte du å tenke på å bryte ut? (spesielle hendelser/personer)
- 19) Hva fikk deg til å bryte ut av trossamfunnet?
- 20) Kan du beskrive veien ut av trossamfunnet?
- a. Hvor lang tid tok det fra du begynte å tenke på det, til du brøt ut?
 - b. Stod du alene i denne situasjonen eller fikk du støtte og hjelp fra noen rundt deg?
 - c. Hvilke følelser og tanker hadde du under denne prosessen?
- 21) Hvordan så du på framtiden mens du stod i denne prosessen?
- 22) Hvilke reaksjoner opplevde du at du fikk fra dine nærmeste? (Familie, venner, trossamfunnet)
- a. Hvordan er relasjonen med disse menneskene i dag? (mistet eller opprettholdt kontakt)
- 23) Har du vurdert å gå tilbake? Eller inn i et annet trossamfunn?
- 24) Hva er ditt forhold til religion i dag? Har du mistet eller forlatt tro?
- 25) Har du blitt forsøkt rekruttert tilbake?
- 26) Hvordan ser du på bruddet i ettertid, hvordan vil du beskrive livet ditt før og etter bruddet?
- 27) Har du endret deg?
- 28) Noe du vil legge til?

Vedlegg 2: Informasjonsskriv og samtykkeerklæring

Vil du delta i forskningsprosjektet

«*Bruddprosessen med religiøse trossamfunn*»?

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å utforske hvilke erfaringer du har med å bryte ut av et religiøst trossamfunn. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelsen vil innebære for deg.

Problemstilling: Hvilke erfaringer har mennesker med å bryte ut av religiøse trossamfunn som praktiserer ekskludering av sine medlemmer.

Formål

Formålet med denne oppgaven er å utforske og få et innblikk i opplevelsene til de som bryter ut av strenge religiøse miljøer. Problemstillingen vår har som mål å utforske hvilke konsekvenser bruddet med sterke religiøse trossamfunn som praktiserer ekskludering har for de som blir ekskludert. Dette er en del av vår masteroppgave.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Universitetet i Agder er ansvarlig for prosjektet.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Du får spørsmål om å delta på grunn av dine opplevelser med bruddprosessen med et religiøst trossamfunn. Vi har tatt kontakt med deg via felles sosiale nettverk, og du er blant 20 personer vi tar kontakt med.

Hva innebærer det for deg å delta?

Å delta i dette prosjektet vil innebære å stille til et intervju der vi stiller spørsmål som omhandler bruddprosessen med ditt tidligere religiøse trossamfunn. Her er vi opptatt av å få frem dine opplevelser og erfaringer, og vi vil forsøke å stille mest mulig åpne spørsmål. Det vil bli tatt lydopptak og lydfilen vil bli slettet like etter at intervjuet er transkribert (skrevet ut). Alle personidentifiserbare opplysninger vil bli anonymisert i transkripsjonen.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

- Det er kun vi (Inger Andrea Aschehoug Olsen og Maria Andresen), samt vår veileder Irene Trysnes som vil ha tilgang til materialet.
- For å sikre at ingen uvedkommende får tilgang til personopplysningene dine vil båndopptaker og samtykkeskjema med kontaktopplysninger lagres separat og låses inn. Så fort ditt intervju er transkribert og anonymisert vil intervjuet bli slettet fra båndopptakeren.

Du som deltaker vil kunne ha mulighet til å gjenkjenne deg selv i publikasjonen, da i form av små sitat eller en gjenfortelling av en historie. Dette vil bli anonymisert og i noen tilfeller omskrevet slik at ikke andre skal kunne kjenne deg igjen.

Hva skjer med personopplysningene dine når forskningsprosjektet avsluttes?

Prosjektet vil etter planen avsluttes 2. juni 2023. Etter prosjektslutt vil datamaterialet med dine personopplysninger anonymiseres. Du vil anonymiseres ved at vi finner fiktive navn, samt tidvis vil referere til deg som «en av våre informanter», vi vil ikke spesifisere bosted, arbeidsplass, utdanning eller hvilken menighet du har tilhørt. Vi vil også beskrive din alder med et aldersspenn, f.eks. «kvinne i 30 årene». Lydopptak vil bli slettet så fort det er transkribert og anonymisert.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Universitetet i Agder har Personverntjenester vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

innsyn i hvilke opplysninger vi behandler om deg, og å få utlevert en kopi av opplysningene

- å få rettet opplysninger om deg som er feil eller misvisende
- å få slettet personopplysninger om deg
- å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å vite mer om eller benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- *Universitetet i Agder ved Irene Trysnes*
Inger Andrea Aschehoug Olsen, Inger-98@hotmail.com (student)
Maria Andresen, maria.andresen96@gmail.com (student)
Irene Trysnes, irene.trysnes@uia.no (Veileder/prosjektansvarlig)

- Vårt personvernombud: Trond Hauso, Personvernombud@uia.no

Hvis du har spørsmål knyttet til Personverntjenester sin vurdering av prosjektet, kan du ta kontakt med:

- Personverntjenester på epost (personverntjenester@sikt.no) eller på telefon: 53 21 15 00.

Med vennlig hilsen

Irene Trysnes
(Forsker/veileder)

Inger Andrea Olsen og Maria Andresen
(Studenter)

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet «*Bruddprosessen med religiøse trossamfunn sett i et sosiologisk perspektiv*», og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

å delta i intervju

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 3: Godkjenning av Sikt

[Meldeskjema](#) / [Bruddprosessen med religiøse trosamfunn sett i et sosiologisk perspektiv](#) / Eksport

Meldeskjema

Referansenummer

192162

Hvilke personopplysninger skal du behandle?

- Navn (også ved signatur/samtykke)
- Lydopptak av personer
- Bakgrunnsopplysninger som vil kunne identifisere en person
- Religion

Beskriv hvilke bakgrunnsopplysninger du skal behandle

Vi skal innhente informasjon om hvordan informantene har opplevd bruddprosessen med sitt religiøse trosamfunn. Det kan forekomme bakgrunnsopplysninger som kan identifisere personene, men dette skal anonymiseres.

Prosjektinformasjon

Prosjekttittel

Bruddprosessen med religiøse trosamfunn sett i et sosiologisk perspektiv

Prosjektbeskrivelse

Vår masteroppgave vil utforske hvilke konsekvenser bruddet med sterke religiøse trosamfunn som praktiserer ekskludering har for de som blir ekskludert. Vi vil også utforske hvordan makt og sosial kontroll har hatt en innvirkning på oppveksten til våre informanter.

Begrunn hvorfor det er nødvendig å behandle personopplysningene

Det er viktig for oss å få detaljerte skildringer om våre informanternes opplevelser for å kunne svare på vår problemstilling.

Ekstern finansiering

Ikke utfyllt

Type prosjekt

Studentprosjekt, masterstudium

Kontaktinformasjon, student

Maria Andresen, maria.andresen96@gmail.com, tlf: 95056807

Behandlingsansvar

Behandlingsansvarlig institusjon

Universitetet i Agder / Avdeling for lærerutdanning

Prosjektansvarlig (vitenskapelig ansatt/veileder eller stipendiat)

Irene Trysnes, irene.trysnes@uia.no, tlf: 38142174

Skal behandlingsansvaret deles med andre institusjoner (felles behandlingsansvarlige)?

Nei

Utvalg 1

Beskriv utvalget

Vårt utvalg er bestående av mennesker som har brutt med sine religiøse trosamfunn.

Beskriv hvordan rekruttering eller trekking av utvalget skjer

Vi rekrutterer via en avhopper organisasjon, samt felles sosiale nettverk. Vi vil også muligens rekruttere via informanter.

Alder

20 - 50

Personopplysninger for utvalg 1

- Navn (også ved signatur/samtykke)
- Lydopptak av personer
- Bakgrunnsopplysninger som vil kunne identifisere en person
- Religion

Hvordan samler du inn data fra utvalg 1?

Personlig intervju

Vedlegg

[Intervjuguide - nsd.docx](#)

Grunnlag for å behandle alminnelige kategorier av personopplysninger

Samtykke (Personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a)

Grunnlag for å behandle særlige kategorier av personopplysninger

Uttrykkelig samtykke (Personvernforordningen art. 9 nr. 2 bokstav a)

Redegjør for valget av behandlingsgrunnlag

Informasjon for utvalg 1

Informerer du utvalget om behandlingen av personopplysningene?

Ja

Hvordan?

Skriftlig informasjon (papir eller elektronisk)

Informasjonsskriv

[informasjonsskriv NSD.docx](#)

Tredjepersoner

Skal du behandle personopplysninger om tredjepersoner?

Ja

Beskriv tredjepersoner

I våre intervjuer vil det stilles spørsmål om oppvekst og erfaringer med deltakelse i et religiøst, lukket trossamfunn. Dette kan innebære at tredjepersoner omtales. Vi vil imidlertid informere informantene i forkant av intervjuet og be dem om ikke å oppgi navn eller identifiserbare opplysninger om tredjepersoner. Når det gjelder foreldre til informantene, vil vi i transkripsjonene anonymisere denne type fortellinger og andre typer tredjepersons opplysninger som måtte fremkomme i intervjuet i lydfilen vil slettes i transkripsjonen.

Typer personopplysninger om tredjepersoner

- Bakgrunnsopplysninger som vil kunne identifisere en person
- Religion

Hvilke utvalg avgir personopplysninger om tredjepersoner?

- Utvalg 1: Vårt utvalg er bestående av mennesker som har brutt med sine religiøse trossamfunn.

Samtykker tredjepersoner til behandlingen av personopplysningene?

Nei

Mottar tredjepersoner informasjon om behandlingen av personopplysningene?

Nei

Begrunn hvorfor tredjepersoner ikke mottar informasjon

Vi intervjuer personer som er ekskludert fra religiøse trossamfunn og derfor ikke har kontakt med eventuell familiemedlemmer. Vi vil ikke transkribere detaljerte fortellinger hvor tredjepersoner kan identifiseres. Denne typen fortellinger vil skrives om. Eksempel: Tid endres, sted gjøres fiktivt, type menighet nevnes ikke osv.

Dokumentasjon

Hvordan dokumenteres samtykkene?

- Manuelt (papir)

Hvordan kan samtykket trekkes tilbake?

Samtykket kan trekkes tilbake gjennom å kontakte prosjektansvarlig på mail eller telefon. Disse opplysningene er oppgitt i informasjonsskrivet. Informasjonen vi har innhentet slettes umiddelbart.

Hvordan kan de registrerte få innsyn, rettet eller slettet personopplysninger om seg selv?

Gjennom å kontakte prosjektansvarlig på mail eller telefon.

Totalt antall registrerte i prosjektet

1-99

Tillatelser

Skal du innhente følgende godkjenninger eller tillatelser for prosjektet?

Ikke utfyllt

Behandling

Hvor behandles personopplysningene?

- Mobile enheter tilhørende behandlingsansvarlig institusjon

Hvem behandler/har tilgang til personopplysningene?

- Student (studentprosjekt)
- Prosjektansvarlig

Tilgjengeliggjøres personopplysningene utenfor EU/EØS til en tredjestat eller internasjonal organisasjon?

Nei

Sikkerhet

Oppbevares personopplysningene atskilt fra øvrige data (koblingsnøkkel)?

Ja

Hvilke tekniske og fysiske tiltak sikrer personopplysningene?

- Personopplysningene anonymiseres fortløpende
- Andre sikkerhetstiltak

Hvilke

Innlåsing av underskrevne samtykkeerklæring og diktafon i separate låsbare skap.

Varighet

Prosjektperiode

05.12.2022 - 02.06.2023

Hva skjer med dataene ved prosjektslutt?

Data slettes (sletter rådataene)

Vil de registrerte kunne identifiseres (direkte eller indirekte) i oppgave/avhandling/øvrige publikasjoner fra prosjektet?

Nei

Tilleggsopplysninger

opptak som tas opp vil fortløpende bli transkribert, anonymisert og slettet kort tid etter opptaket er tatt opp.